PASCASII GROSIPPI

PARADOXA LITERARIA

In quibus multa de literis nove contra Ciceronis, Varronis, Quinctiliani, aliorumq; literatorum hominum, tam Veterum, quam recentiorum, sententiam disputantur.

AD

D. FERDINANDUM HENRIQUEZ A RIVERA

Ducem de Alcalaa & Marchionem Tariffæ.

AMSTELODAMI,

Apud Judocum Pluymer Bibliopolam, propter Curiam, sub signo Senecæ. M.DC.LIX.

Illustrissimo & Excellentissimo Heroi

D. FERDINANDO HENRIQUEZ A RIBERA

Duci de Alcalaa, Tariffæ Marchioni &c. Regiæ apud Castellanos Stirpis Principi.

PERFECI tandem, Princeps sapientissime, quod in tuæ spem gratiæ abhinc triennium Romæ cœperam. nam simul ac Theologicæ illi controversiæ, quam nosti, post diurnos nocturnosque vertentis anni labores extremam manum imposui, cujus mihi digerendæ & illustrandæ provinciam Regii in Urbe Oratores; Duces Arborquerceus & Pastranius Catholici Regis nomine mandaverant, etsi corporis & ingenii vires tanta studii contentione sic debilitaveram, ut nihil novi laboris impune suscepturus viderer, temperare tamen mihi non potui, quin ad indagandas linguæ latinæ causas toto pectore incumberem, quæque Sanctius ve-

ſter ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ tam in Minerva ſua, quàm in Grammaticæ latinæ inſtitutionibus acutiſſimè invenerat, quoniam obſcurius pleraque nec ſatis probabili methodo tradita non ferè lectores allicere aut retinere poterant, opera mea explanarem, in meliorem ordinem Artiſque formam redigerem, non paucis locis correctiora & certiora redderem, alicubi verò reciderem, paſſim denique iis augerem, quæ me plurimus Latini ſermonis uſus accuratiſſimaque bonorum auctorum lectio docuerat.

Etſi autem huic meo conatui graviſſimus interceſſit adverſarius, Quartanæ morbus, qui me perpetuos X V. menſes exercuit, neque mihi, ut ingenio meo uſus ſemel cœpta uno tenore pertexerem, permiſit: eo tamen loci in medio febris incendio rem jam deduxeram, ut etiamſi quid humanitus me fuiſſet, non tamen defuturum videretur, ex quo meam tibi obſequendi beneque de aliorum ſtudiis merendi voluntatem poſſes agnoſcere. Accidit autem ut cum Roma Ciceronis incunabula cognoſcendi cauſa Arpinum conceſſiſſem, præſtantiſſimi Principis, Soræ & Aquini Ducis, hoſpitalitate, & Inſulæ illius, in qua ſe Cicero ſecundo de legibus natum memorat, jucundiſſima cum

eodem

eodem Duce obambulatione, Fibrenique omnium Italiæ fluminum limpidissimi frigidissimique conspectu recreatus molestissimæ illius concubinæ meæ contubernium excuterem, meque mox sanum salvumque Neapolim afferrem. Ubi non multo amplius bimestri commoratus postquam utcumque vires recuperasse visus sum, ut navigare non dubitarem, maritimo Genuam, & inde porro Mantuam pedestri itinere perveni. Et quamvis eo potissimum animo in hanc Italiæ partem me contuleram, ut ea Principibus subjicerem, quibus pax publica conservari & gravissimorum motuum, quos jam imminere intelligebam, occasio præcidi posse videbatur (qua de re coram ex illustrissimo Comite Franquemburgico, Cæsario apud Regem Catholicum Oratore cognoscere te malo, cum quo consilia mea in hac urbe communicaveram, quæ ille sibi plurimum probari ostendit) non tamen Sanctianorum curam omnino missam feci, sed subinde aliquid iis elimandis perpoliendisque operæ impendi. quo vero successu, ejus tibi Grammatica philosophica specimen præbebit, quam proximis hebdomadis curavi formis æneis describendam. Poteris autem ex his etiam

epiſtolis meis idem intelligere, quas ad amicos, homines doctiſſimos, Paradoxa nonnulla partim mea, partim Sanctiana conſtabiliturus diverſis cum locis, tum temporibus dederam. Eas nomine tuo præſcriptas propterea emittendas duxi, ut cum ipſe me in tuo ære eſſe profitear, quem tantis tuis beneficiis obſtrictum tenes, tum omnes, ad quos ſive ex his ipſis vigiliis meis, ſive ex multo pluribus, quæ conſequentur, fructus aliquis redierit, tibi ſe debere intelligant. Vale, Princeps clariſſime & eruditiſſime, meque amore tuo ac beneficiis complecti perge. Mediolani ex Hieronymi Sagarragæ, viri optimi & præſtantiſſimi Juriſconſulti ædibus prid. Id. Maj. anni M. DC. XXVIII.

PARA-

PARADOXA LITERARIA.

Epist. I.

Cicero & Varro nesciverunt, utro modo rectè Latine diceretur, Pompejus tertium Consul, *an* tertio Consul.

Primum & Primo, *non sunt adverbia, sed nomina, nec significatione differunt.*

Loco, *pro cito, statim, Romani videntur dixisse, sicut Hispani* Luego.

Alias, *non est adverbium, sed nomen.*

Epist.2.

In lingua Latina nulla sunt Gerundia.

Nec ulla Supina.

Latine non dicitur, Reus damnatum iri videtur, *sed* Reum. *Vide in Grammat. pag. 132.*

Epist.3.

Cicero Solœcismi ab Attico postulatus perditissima sui defensione usus est, seque solœcismum fecisse agnovit, cum tamen rectè locutus fuisset.

Cicero ridicule putat Oppida non esse Loca.

Cicero Piræum perperam putat non esse oppidum.

Cicero sibi à Grammaticorum regulis imponi passus est, ut vitiose dici putaret, quod & rationi, & auctoritati, & publicæ ac suæ propriæ consuetudini consentaneum esse scire poterat.

Grammaticè qui loquitur, sæpe minimè Latinè loquitur.

Varro, Sallustius, Cælius impura dictione usi fuere.

Latine dicitur Proficisci ad Romam & in Romam, Discedere à Roma & de Roma, & ex Roma, & scribere de Roma.

Sum Ruri, Carthagini *per Ablativum, non per Dativum dicitur.*

Quintilianus imperite censet Solœcismum esse, Veni de Susis in Alexandriam.

Epist. 4.

Optimi quique linguæ latinè auctores fuerunt pessimi Grammatici.

Varro minimè bonus linguæ latinæ auctor est.

Cicero Syntaxeos rationem in Attii verbis prorsus nescivit.

Cicero suæ & aliorum loquendi consuetudinis in ratione dictorum reddenda turpiter oblitus fuit.

Invidere aliquem, *recte Latine dicitur.*

Quintilianus perperam censuit, non satis Latine dici, Adulari alicui.

Cicero Attii poëtæ verba non recte intellexit.

Omne verbum (præter Sum & Fio*) aut activum est, aut passivum; nullum Neutrum.*

Epist. 5.

Idonei censores linguæ latinæ raro bene latine scribunt.

Magni oratores & poëtæ latini raro de literis bene judicant.

Ætate Quintiliani, ac prius Senecæ, latina lingua degeneraverat.

Qui vel versa vel prorsa oratione latina cupiunt excellere, perpaucos auctores, sed multum legere necesse habent.

Italia sola plures quam reliqua Europa tota, produxit latine scribendi facultate præstantes.

Itali cum omnes Europæos judicio superent, plerumque tamen pessimi sunt literarum judices.

Etiam elegantissimi oratores & poëtæ interdum vitiosè scribunt.

Politianus fuit Sannazario infinite doctior; etsi in scribendis versibus latinis ad elegantiam & puritatem ejus nequaquam accessit.

De Politiani mortis genere Julius Burdoscaliger improbissime mentitus fuit.

Permingere (*quo verbo Sannazarius utitur*) *minime Latinum est.*

Nuncium, *non est nomen Substantivum.*

Carcer *à Baltasare Castilione non sine auctoritate neutro genere dicitur.*

Exosus *pro Invisus, non satis Latine dicitur.*

Dissitus locus, *pro remotus Latine non dicitur.*

Aquæ Vaticani fontis ad laudem multo plus interest hominem Germanum, quam ipsum Pindarum laudatorem habere.

Adhi-

Adhibere fidem alicui, *pro Credere minime Latine dicitur.*

Cornelius Nepos Ciceronis judicio fuit omnium Romanorum scriptor elegantissimus.

Daretis Phrygii historia est hominis indocti & lutulenti opus.

Historia belli Trojani, quæ Dictyn Cretensem auctorem præfert, perbono Latinitatis sæculo scripta fuit.

Quantum, tantum, multum, paulum, aliquantum, immensum, *perperam à Grammaticis habentur pro adverbiis, cum sint nomina.*

Medicina, Senecta, Sutrina, Pistrina, Textrina, Salinum, Piscina, Regina, Lucina, *perperam à Grammaticis habentur pro Substantivis.*

Epist. 6.

Nemo doctorum vidit, quomodo insigne mendum in principio Apocolocynthosis Senecæ tolli deberet, cum ejus rei facillima esset ratio.

Epist. 7.

In principio Æneidos legendum videtur: Musa mihi causas memora, quo nomine læsa: *non*, quo numine læso.

Epist. 8.

In Plauti Amphitruone repugnantibus omnibus libris præterquam omnium doctorum opinionem legendum: Et clandestina ut cæletur consuetio, *non* Suspicio.

Epist. 9.

In Plauti Milite liberis omnibus invitis, pro Non sum in Umbria, *legi debet*, Non sum Animula.

Epist. 10.

Epist. 10. & 11.

Media syllaba in Ambitus, *cum est participium, pro negotio corripi & produci potest. Et in Grammat. 178.*

Epist. 12.

In Tibullo de aqua Hetrusca legendum videri: Sacris Cajarum proxima lymphis, *pro* Maxima.

Epist. 13.

In Propertio legendum: Et facer æstivis intepet Imber aquis, *pro* Et lacus æstivis intepet Umber aquis.

Josephi Burdoscaligeri incredibilis fuit audacia, sed major aliquanto inscitia ac stupor circa Propertii patriam.

Nævius versus Hexametros scripsit etiam in bello Punico.

Livius Andronicus Romanidem *sive Annales Romanos ante Ennium versibus Heroicis scripserat.*

Odyssea Livii etiam versibus Hexametris, non Saturniis modo scripta fuit.

Burdo quid versus Saturnius esset, flagitiosè ignoravit.

Epist. 14.

Multiplex Grammaticorum veterum fuit stultitia in reprehendendis primæ classis auctoribus propter neglectas ipsorum regulas.

Recentiores Grammatici longe antiquis sunt stolidiores, partim dum stolidas illorum regulas approbant, partim dum discipulis, Latinam linguam nondum intelligentibus, artem tradunt.

Varro-

Varronis omnium Romanorum doctiſſimi Joſephi Burdonis judicio ingens fuit ſtultitia, meo triplex ſaltem error vel puero pudendus.

Mille nummorum, *non eſt rectio genitivi à nomine Subſtantivo, ſed concordia ſubſtantivi cum adjectivo.*

Decem nummorum *æque Latine dicitur ac* Mille nummorum.

Burdo Varronem longe anteit ſtultitia.

Epiſt. 15.

Seſtertium *neutri generis non eſt Subſtantivum, ſed Adjectivum, in quo ſubaudiri poteſt* minæ pondus.

HIERO-

HIERONYMO ALEANDRO

JURISCONSULTO

CARDENALI BARBERINO
Ab epistolis.

TUAS sat tempori, Illustrissimi Patroni literas humanitatis & officii plenissimas nudius demum tertius accepi. Librum tuum ingenii tui cultu, variaque eruditione dignum magna cum voluptate legi, nisi quod non possum supinæ operarum typographicarum oscitantiæ non succensere, cum paginarum ordinem tam turpiter turbatum adspicio. Sed nec te ipsum culpa absolvo, qui non statim à principio tantum flagitii animadverteris, & correxeris. De loco illo Johan.8. *Principium, qui & loquor vobis*, longè à te seorsum sentio. Nisi enim me fallit in Græco est τὴν ἀρχὴν, ut sensus sit: *Ego idem ipse sum, qui & principium*, sive à principio, *vobis locutus sum, nempe Deus*. Nam Principium in accusandi casu, pro *Ad principium* accipi debet: sicut *Principio* in sexto casu pro *A principio*, hoc est, quod ad principium attinet. Afranius apud Charisium eodem modo dixerat: *Principium hoc oro, in animo ut sic statuas tuo, officiis cogi, ut abs te seorsum sentiam*. Nimirum Græcorum more propositio κατὰ per ellipsin supprimitur, quod imitantes Latini, *Primum* dicunt, ubi subaudiendum est *Initium*, pro, ad primum initium, sive quod ad primum initium

6

ſeu principium attinet, quod aliter à *Primo*, & ἰδιωτικῶς *Primo* effertur, ubi ſupplendum eſt *Initio*. In hoc genere Tullium noſtrum & Varronem fœde allucinatos video. Ut enim Agellius lib.10. cap.1. narrat, ille decernere non audebat, utrum eſſet rectius *Pompejo tertium Conſule*, an, *tertio Conſule*, adeoque ſcripturæ compendio, ſi nempe ſcriberetur TERT. evadere conatus eſt, ne à peritioribus vapularet. Hic vero cornici oculum configere ſibi commento ſuo viſus eſt; cum *Tertium* à *Tertio* ſignificatione ſic diſcrevit, ut *Tertium* eſſet temporis, quaſi tertia vice (*la terza volta*) *Tertio* autem eſſet ordinis ſeu loci, quaſi in loco tertio, tanquam ſi dicatur *primo conſul fuiſſe Pompejus, ſecundo Cicero, tertio Cæſar*. Sed quantas in eo nugas egerit, exemplis planum fecero. Cato de conſulatu ſuo: *Id ego primo minus animadverti, veniunt iterum atque tertium tumultuoſius.* Hic apparet pro *Primo* potuiſſe *Primum* dici nulla differentia, cum ſenſus ſit à primo initio, ab initio, ad initium, ad principium, τὴν ἀρχὴν, aut etiam primo adſpectu, ut in hoc Cicer.7. ad Attic.3. *Ex literis tuis hanc primo aſpectu voluptatem cepi, quod erant à te ipſo ſcripta: deinde earum diligentia ſum mirum in modum delectatus.* Virgil. *Obſtupuit primo adſpectu Sidonia Dido.* Ubi τὸ *Adſpectu* omitti poterat. Plaut. Men. *Vbi rex Agathocles regnator fuit, & iterum Pythia, Tertium Liparo.* Hic *Iterum* valet ſecundo loco, *Tertium*, tertio loco. Livius lib.23.9. *Tibi ter prodita patria ſuſtinendum eſt crimen, ſemel cum defectionem iniſti à Romanis: iterum cùm pacis cum Annibale fuiſti auctor: tertio hodie, cum reſtituenda Romanis Capua impedimentum tu es.* Ubi *Tertio* valet tertia vice, ſicut apud Cicer. pro Deiotaro: *Ille Epheſum pecuniam miſit, ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecuniam dedit.* etſi apud eundem in 2. de divinat. legimus: *Nemo eſt quin ſæpe talos jactans Venerium aliquando jaciat, nonnumquam etiam iterum ac tertium.* Ut planum jam ſit Ciceronem *Tertio* & *Tertium* pro tertia vice indifferenter dixiſſe: qui etiam in 3. de nat. Deorum: *Marius ſeptimo conſul*, diſertim ſcribere nihil dubitavit. Terent. Eun. act.3. ſc.3. *Non hercule veniam tertio.* Ubi quis dubitet, quin ſignificet ſe jam bis veniſſe? Rurſum Livius lib.6. *Cum Carthaginienſibus eodem anno fœdus tertio renovatum.* Similiter lib.7.8. *Inferunt*

ferunt pedem, & primum gradu moverunt hostem, deinde perpulerunt, postremo jam haud dubio avertunt. Ubi *Primum* non significat prima vice, sed ad primum, à primo: & *postremum* est postremo tempore, pro quo dicere poterat *Postremum*, sive ad *Postremum*, quomodo *Ad extremum*. Similiter lib. 9. 34. *Id jus esse, quod postremo populus jussisset.* Et mox: *Lex quam postremum jusserat.* Ubi *Postremum* & *Postremo* indifferenter dictum videmus pro eo, quod est in postremo tempore vel loco. Cornelius Nepos, cujus elegantiam judicii Ciceronem revertitum comperio, in Hamilcaris vita: *Quibus malis adeo Pœni sunt perterriti, ut auxilia etiam à Romanis petiverint. Sed extremo cum prope jam ad desperationem venissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt.* Hic *Extremo*, esse tempore extremo, ex compluribus aliis locis intelligi potest. In Datame: *Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithridatis dolo.* In Eumene: *Sed extremo tempore cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est.* Hoc loco *extremò tempore* significat *tandem*, pro quo in Phocione dixit, *Extremis temporibus*. Hygin. fab. 136. *Natum esse vitulum, qui ter in die colorem mutaret, primum album, secundo rubrum, deinde nigrum.* Ubi *Primum* significat ad primum tempus, *secundo* est secundo tempore. Rursum Liv. 10. 41. *Arma signaque per turbidam lucem in primo apparebant: post altior pulvis equitum speciem dabat.* Hinc discimus *Primo* non esse Adverbium, sed nomen Adjectivum, cum quo necessario suum substantivum subauditur, quod est vel *adspectu*, vel *tempore*, vel *initio*, sicut & in hoc Tullii: *Utinam à primo ita tibi visum esset.* Et Plauti Mostel. *Multum improbiores sunt postes, quam à primo credidi.* Apud quem quoque Amph. act. 5. sc. 1. indifferenter, *Omnium primo*, & *Primum omnium*, dictum invenimus, ut omnino commentitium sit discrimen illud Varronis. Subaudiri etiam potest *Loco*, quod tamen pro tempore ponitur, adeoque *Hoc loco* pro Tum, eo tempore, Cicero dicit 15. ad Atticum 11. & Terentius *Loco motum* dicit, qui suam horam non obtinet, in Prologo Phorm. Ubi Donatum videre est operæ precium. Hyginus quidem fabula 273. perspicue *Nono loco* dicit, pro quo alii dicerent *Nono*. Ait enim: *Nono loco facti sunt ludi in Nemea Archemoro, quos fecerunt septem duces,*

qui Thebas ibant oppugnatum. Poteſt etiam in *Primo* ſubaudiri *Pretio.* Plaut. Pœn. a. 1. ſ. 2. *Primum prima ſalva ſis, & ſecunda tu ſecundo ſalve in pretio, tertia ſalve extra pretium.* Hic per ellipſin dicere poterat *Secundo*, & pro *Primum* poterat *Ad primum pretium.* Sedigitus Volcatius: *Cæcilio palmam Statio do Comico. Plautus ſecundus facile exſuperat cæteros. Dein Nævius qui fervet, pretio in tertio eſt*, pro, tertio ſervat. In Aſinariæ principio vulgo legitur: *Tu primus ſentis, nos tamen prænoſcimus.* Ubi optimi codices habent: *nos tamen in pretio ſumus*, quod rectum eſt. Tu in primo pretio ſentis, qualis ſit uxor tua, nos tamen & ipſi aliquo in pretio, ſive noſtro loco, & tempore id ſentimus. Similiter verò & *Numerum* ac *Numero* ſubaudiamus licet: nam quod Plautus in Pœnulo dixit, *Salve ſecundo in pretio & ſalve extra pretium*, pro eo dici potuiſſe, *ſalve ſecundo numero & extra numerum*, ex his ejus verbis in Menæchmis diſcimus act. 1. ſc. 3. *Anime mi Menæchme ſalve. PEN. quid ego? ER. extra numerum es mihi.* Nimirum idem valent, *Numero, pretio, loco*, ut: Eſſe aliquo vel nullo numero, loco aut pretio, Eſſe extra numerum aut pretium. In hoſtium numero locoque duci. Eſſe alicui parentis loco aut numero. Hinc porrò factum, ut pro *Cito*, Latini promiſcue dicerent *E numero* vel *In numero*, & poſtea omiſſa præpoſitione *Numero*, & *E loco*, *In loco*, ex quo factum *Inlico* & *Illico*, pro quo Præpoſitione omiſſa videntur dixiſſe *Loco*, quod idiotiſmus Hiſpanicus retinuit. *Luego* enim dicunt pro ſtatim, cito, numero, quod poſtremum Plauto familiare eſt, apud quem *Loco* pro E loco, Illico ſemel ſine interpolatione legitur Aul. act. 4. ſc. 8. *Effodio aulam auri plenam, inde exeo. Loco video recipere ſe ſenem, ille me non videt.* Hic *Loco* eodem prorſus modo dixit, quo ſæpe alias *Numero.* Etiam *Pedatum*, aut *Pedatu* in ſimilibus exaudiri poteſt, quod ſignificat congreſſum, Italice *Voltam*, Hiſpanice *Vicem* (quod Horatiano illo tuebimur: *plus vice ſimplici*, id eſt, più d'vna volta) Germanice *Mallum*, id eſt, Convivium, quia publicos congreſſus conviviis notabant, ex quo ſæpe *Malli* in Latinis Germanicorum populorum legibus pro Conventibus publicis leguntur. Plaut. Ciſt. *Niſi pedatu tertio omnes afflixero.* Cato: *Igitur tertio pedatu bellum nobis fecere*, hoc eſt, tertium, tertia vice. Idem: *In*

his

his duobus bellis alteras stipendio agrique parte multati, alteras oppidum vi captum. Hæc verba declarans Charisius, ait *Alteras* idem valere, *quod primo, & secundo pedatu.* Sed rationem dicti non expedivit, quæ est ista: *Alter* & *Alius* pro eodem accipiuntur. *Alteras* ergo & *Alias* etiam Festo auctore nihil differunt, in quibus subauditur præpositio *Ad*, & *Res temporis* vel *Loci*, hoc est, ad alium locum, vel ad aliud tempus, sive, alio tempore aut loco, quomodo Græcorum more Plautus *Rem voluptatum* dixit, pro voluptate, Phædrus fabulator *Rem cibi* pro cibo. Plautus Epid. a. 4. sc. 2. *Meus servus eam rem sobrie & frugaliter accuravit, ut alias res ille est impense improbus.* Ita est in omnibus libris, nisi quos Lambinus & Douza depravarunt. Alias res τὰ ἄλλα, cæterum, sive quod ad cæterum attinet, cætera, ad cætera, pro quo simpliciter dici poterat *Alias*, quod vulgo perperam pro Adverbio habetur. Sed illuc redeo, unde abii. Virgilii tui in tertio Æneidos verba sunt, quibus Scyllæ figura describitur: *Prima, hominis facies & pulcro pectore Virgo Pubetenus: postrema, immani corpore Pistrix.* Ubi Servius: *Prima*, inquit, *est Nominativus pluralis à Neutro*, & est figura Græca, τὰ πρῶτα ἄνθρωπος. *Postrema*, τὰ ἔσχατα. De figura recte ille, sed quod Nominativum dicit, in eo fugit eum ratio. Est enim accusativus dependens à præpositione κατὰ, non minus, quam superius illud Christi τὴν ἀρχὴν. Cornelius Nepos in vita Hannibalis: *Quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat.* Ubi *Tertio* est illud ipsum, quod Varro vult dici *Tertium*, id est, vice tertia, tertio pedato: cujus imitatione, vel sui oblitus, vel sententia posterius mutata, idem ipse Varro in 1. rei rust. 18. dixit: *Vt fecerunt ii insariendo iterum & tertio* & 32. *Vineas veteres iterum occare, novellas etiam tertio*, pro eo, quod ipse dicendum censuerat *Tertium*. Plura horum similia afferri possent. Sed vereor, ne ista nimia jam putes, nisi tanti fuisse videbitur, erroris heroas nostros Tullium ac Varronem revincere. Vale, meque redamare perge. Neapoli a d. XVI. Ianuar. anni M. DC. XXVII.

GUILHELMO SETONIO
Scoto Jurisconsulto.

I I.

NARRO tibi. Verba Gerunda & Supina, tamquam supinorum & oscitantium Grammaticorum commenta ac deliria, ex omni Grammatica explosi, extrusi, eliminavi, exterminavi, illuc denique unde malum pedem tulerunt, facessere jussi. Quid ego audio? inquies. quas igitur orationis partes posthac dicemus ea, quæ adhuc Gerundorum & Supinorum appellatione censeri sunt solita? An participia dices *Amandi, amando*: Nomina vero *Amatum*, *amatu*? quid ego ni dicam? cum personis & temporibus careant (sine quibus verbum nec intelligi potest) egoq; in illis eandem prorsus, quam in alijs participiis Nominibus rationem Syntaxeos deprehendam. Non longe abiero. Participij Concordię regula est: *Omne participium cum Substantivo nomine suo expresso, sive suppresso numero & casu concordat.* Substantivum verò nomen etiam Verbum Infinitum censeo, cum potestatem habet Nominis, cujus rei causa Veteres Prisciano teste id *Verbi Nomen* perhibebant. Cum ergo legis, *Nunc est bibendum*, subaudis *Bibere*, quod est nomen Verbi, cum vim habeat Nominis substantivi in nominandi casu, cumque hoc Nomine participium *Bibendum* numero & casu consentit. In hoc vero, *Tempus est bibendi*, subauditur Nomen Verbi *Bibere* in patrio seu genitivo casu. Ita cum dicitur, *Aqua utilis bibendo*, idem *Bibere* in dandi casu subauditur, valetque idem quod *Potui*. *Utilis ad bibendum*, supple *Bibere* in accusandi casu, quasi sit *Potum*. *Bibendo fies ebrius*, subaudi *Bibere* sexti casus seu *Potu*. Esse autem *Bibendo* Participium, vel Præpositio arguit, quam subaudiri ex hoc Plauti loco discimus, Mercat. *Sed quid ego hic in lamentando pereo?* Et Stich. *Scio atque in cogitando mœrore augeor*. Et Terent. Andr: *In denegando queis est pudor paululum*. Hinc facile est intellectu, quæ sit dicti ratio in istis, *Petendum est pacem, Discendum est literas*. subauditur scilicet *Petere & Discere*, adeoque *Petendum* & *discendum* ineptè Gerunda verba dicuntur, cum palam sint Participia,

cipia, non aliter quam *Pugnatum* in hoc veteri: *Hanc pugnam pugnatum est à mane usque ad vesperam*: subauditur enim *Pugnare*. Iam vel tacente me judicabis, supplendum esse *Discere* in isto: *Ardet desiderio discendi literas*, vt Accusativus *Literas* regatur à Verbo *Discere*, non à Participio *Discendi*. Similiter in hoc, *Legendo Virgilium fies poëta*, subaudis *Legere*, quod jam Nomen est, cumque Participio in numero & casu concordat. Rem autem ita se habere, hinc potest effici: Omne participium habet rationem nominis Adjectivi. Adjectivum porrò & Substantivum sunt in eorum censu, quæ πρός τι dicuntur, seu Relata, quorum uno posito alterum simul poni necesse sit. Cum ergo audis, *Tempus est legendi*, quoniam *Legendi* Participium est Adiectivi instar, non potes quin ejus Substantivum requiras, quod est *Legere*: quod ipsum subaudis in hoc, *Legendo fies doctus*: tamquam dictum foret: In Legendo lectu, sive in legenda lectione fies doctus. Tempus est legendi lectus seu legendæ lectionis. Nam *Legere*, cum Nomen Verbi est, & nomen Verbale *Lectio* non nisi genere discrepant, cum illud Neutrum sit, hoc Fœmininum. Eodem ergo sensu Jucundum est Legere, & jucunda est lectio. Huic porrò consequens est, ut cum audis, *Tempus est legendi libros*, *Legendo libros fies doctus*, Accusativus *Libros* non à *Legendi* aut *Legendo*, sed à *Legere*, quod subaudis, regatur, adeoque duo illa Participia germana sint, non Gerunda Verba, quod Grammatici consomniarunt. Neque tamen Verbi *Legere*, quod pro Nomine substantivo ponitur, casum sibi ex Verbi natura debitum, Accusativum puta, perpetuo regit. Est enim cum ex toto Nominis substantivi naturam induit, & Genitivum sibi casum adsciscit, quem à solo nomine substantivo regi non semel ex me coram audiisti. Hinc illa: *Quæ fuit causa collocandi siderum? Non est nunc tempus videndi Lunæ*. Nam genitivus *Siderum* non regitur à participio *collocandi*, sed à subaudito nomine Verbi *Collocare*, quod omnem vim & potestatem Nominis Substantivi possidet, ut si dictum foret: Causa collocandi collocaminis, seu collocamenti siderum, sive collocandæ collocationis siderum. Pari modo genitivus *Lunæ* non à Participio *Videndi* regitur, sed ab eo, quod subaudis, verbo *Videre*, quasi esset Tempus videndi visus Lunæ. Non

multum dissimiliter Participium activum, cum naturam Nominis induit, casum substantivo nomini debitum adsciscit. Quod enim per Participium audis, *Amans uxorem*, per Nomen participale sic effertur, *Amans uxoris.* Atque hæc de Gerundis.

Supina verba Grammatici duum generum faciunt, ut alia in *um* alia in *u* terminentur. sed hæc posteriora in *u* non Verba, sed Nomina Substantiva quartæ declinationis Dativi vel Ablativi casus esse, jam olim Augustinus Saturnius, & Franciscus Sanctius odorati sunt. Cum enim neque tempus, neque personam habeant, neque casum ullum verbi regant, qui Verba esse possunt? Et cum eis Præpositio Nomenque adjectivum adjungi possit, quis Nomina substantiva esse dubitet? Præpositionis exemplum habes apud Varronem 2. rei rustic. 5. *Ad matres mane adigi oportet lactantes, & cum redierunt è pastu.* Et apud Fabium lib. 11. cap. 3. *Spiritus nec brevis, nec parum durabilis, nec in receptu difficilis,* id est, ad recipiendum, sicut *Anhelitum recipere* apud Plautum, & *Petitus imo latere spiritus* apud Horatium. Adjectivi apud eundem Fabium lib. 8. cap. 3. *Rebus atrocibus verba etiam ipso auditu aspera magis convenient.* Et apud Statium 9. Theb. —— *Longo defessa redibat venatu* ——. Præterea vero invenio, quod vulgo diceretur, *Acerbus Sensu*, non minus in plurali numero *Acerbus Sensibus* dici posse, quo quidem vel uno planissimum evadit, *Sensu*, non Verbum supinum, sed substantivum nomen esse. Politissimi hominis Cn. Matij versus sunt ab Agellio relati:

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curasque acerbas sensibus gubernare.

Quo exemplo Lucretius lib. 2. prius scripserat:

Omnia postremo bona sensibus & mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura.

Id est, quæ sensibus jucunda, quæque iisdem molesta sunt & aspera, habent dissimilia principia, ex quibus constant. Ubi perspicuum est *Bonum sensu* vel *sensibus*, & *malum tactu* contrario nomine opponi. Est ergo *Tactu* dandi casus, sicut apud Virgil. *Mala tactu vipera.*

Hæc eadem porrò omnia in illis locum habent, quæ in *um* exeunt, ut & Nomina substantiva sint Accusativi casus, & verba

verba nullo modo esse possint. De verbis res est expeditissima, quando nullum personæ aut temporis genus in eis invenitur. Nomina esse arguit adjecta præpositio, ut in hoc Varronis loco 3. rei rust. 16. *Non omnis tempestas apes ad pastum prodire longius patitur*. Et hoc Fabij lib. 2. cap. 3. *Tamquam mediocritas præceptoris ad intellectum atque imitationem sit facilior*, pro quo alij dicerent: *intellectu & imitatu facilior*, subaudita scilicet *Ab* præpositione: nam *Ab intellectu* & *Ad intellectum* nihil sensu differunt, sicut eandem rem duobus casibus sic effers: *Est illi faciem similis* & *facie similis*, illic *Ad*, hic *A* præpositiones per Ellipsin reticendo, pro, quod ad faciem attinet. Similiter vero in eo, quod dicitur, *Pastum se refert*, non verbum supinum esse *Pastum*, sed nomen, duo sunt, quæ arguant. Unum, quod ei Præpositio præponi possit, ut sit *Ad pastum*, velut in Varronis verbis vidimus. Alterum, quod nullo discrimine in plurali *Pastus* pro eo dici potest, id quod in hoc Ciceronis versu factum patet: *Tum rursus tatros avida se ad pastus refert.* Ubi non minus, *ad tætrum pastum* dicere poterat, sicut, *Meam veni domum.* Nam & paulo prius dixerat: *Iovis satelles pastu dilaniat fero.* Varro 5. de lingua Lat. *Ad locutum mulieres ire ajunt, cum eunt, ad aliquam locutum consolandi causa.* Unde constat, *Locutum ire*, idem esse, quod *ad Locutum ire*, adeoque *Locutum* non verbum supinum est, sed accusativus nominis. Neque vero hoc eis status controversiam facere aut Nominum familia exigere potest, quod non regant casum Genitivum instar Nominum, sed Accusativum modo Verborum. Dicimus enim *Eo spectatum ludos*, non *ludorum*. Nam Verbalia nomina, sive originem suam verbis debentia, in regendo casu alias Nominis, alias Verbi, unde orta sunt, consuetudinem servant. Verbi gratia: *Tactio*, *Tactus & Tactura* sunt nomina Verbalia à *Tango* derivata. Itaque qua sunt Nomina, Genitivum regunt, ut dicatur *Tactio illius*, sed quā sunt verba, Accusativum, ut sit: *Tactio illum.* Hoc nihil est apud Plautum frequentius, ut Curcul. *Quid tibi istum tactio est?* pro, Quid tu istum tangis? Et Asin. *Quid tibi meum virum ad te receptio est?* pro, quare virum ad te recipis? quo exemplo dici potest, *Quid tibi receptus est meum virum?* cum significationis, vtro modo dicatur, nihil intersit. Ita quoniam verba *Obtemperare*,

Trade-

Tradere, *Reddere* cum Dativo junguntur, neque Nomina ab iis orta eum casum spernunt. Cicero: *Iustitia est obtemperatio scriptis legibus. Abalienatio est rei traditio alteri.* Asconius: *Pœna damnati est redditio pecuniæ iis, ad quos pertinet.* Similiter cum dicamus *Eo & redeo domum*, Nomina *Itus*, *itio*, *reditus*, *& reditio* non aliter collocari solent. Cicer. *Rhodiorum classi propinquum reditum ac domum itionem dari. Is meus fuit domum è foro reditus.* Cæsar: *Ut domum reditionis spe sublata paratiores ad omnia pericula subeunda essent.* Nomen *Itus* pro Itio est apud Lucretium lib.3. *Nec sentimus itum cuiusviscumque animantis.* Et Titin. Setina: *Itum, gestum, amictum qui videbant ejus.* Eodem modo cum recte dicatur *Interire ferro, Scire quid agatur, Meminisse quid dictum sit*: Nomina ab illis verbis deducta non dissimiliter Tullius usurpavit. Ait enim: *Exercitus nostri interitus ferro, fame, frigore. Scientiam quid agatur, memoriamque quid à quoque dictum, sit omnium puto esse oportere.* Sed etiam Adiectiva nomina à Verbis orta, nec nisi terminationem cum participiis passivis communem habentia, cum Verborum suorum casu construi solent: de quo genere sunt, *Populabundus agros, Vitabundus castra hostium.* Itaque cum *Spectatio* & *Spectatus* æquè sint Nomina Verbalia, mirum jam videri non debet, si modo Genitivum ut Nomina, modo Accusativum ut Verbalia adsciscant, ut rectè scilicet utrovis modo dicatur: *Quid tibi spectatio est ludorum*, & *Quid tibi spectatio est ludos.* Similiterque *Eo ad spectatum ludorum*, & *eo ad spectatum ludos,* etsi consuetudo fert, ut Præpositio per Ellipsin reticeatur, sicut in his Plauti Pœnul. *Malam crucem ibo potius.* Et iterum eadem fabula: *Utinam hinc abierit malam crucem.* Et Catulli: *Cur non exilium malasque in oras itis.* Et Attij in Phœniss. *Iussit proficisci exilium quovis gentium.* Et Varronis 1. rei rusticæ 55. *Olea dominum & balneas & gymnasia sequitur,* pro, ad vel in balneas & gymnasia. Plaut. Merc. *Iam redij exilio,* pro ab exilio. Virgil. *Devenere locos lætos. Ibimus hinc Afros. Veniemus Britanos. Quascumque me abducite terras.* Neque vero non eadem Syntaxis est, cum audis, *Eo spectare ludos*; Præpositio enim *Ad* subauditur, cum *spectare* sit Nomen verbi, sive vim habeat substantivi nominis in Accusativo casu, quod est *spectatum*, vel *spectationem.* Lucretius quidem Præpositionem sic

fic expreffit: *Ad fedare fitim fluvios fontefque vocabant.* Latine ergo fecundum artis regulas dicemus: *Veni ad fedare fitim, ad fedationem fitis* vel *fitim, ad fedatum fitis vel fitim:* fed pro confuetudine plus vfitata: *Veni fedare fitim,* & *fedatum fitim.* Itaque quod eft apud Julium Obfequentem, *Taurus cum ad immolationem duceretur,* non eft dubium, quin aliter efferri potuerit, per regularem quidem Syntaxin, *Ad immolatum*, per Irregularem vero feu Figuratam, *Immolatum duceretur.* Atque hinc dilucet, quæ fit in iftis dicti ratio: *Cur te is perditum, Venimus te admonitum, Cur non imus feffum.* Sunt nimium ifta nomina fubftantiva accufandi cafu, qui à præpofitione *Ad* fuppreffa regitur, qua quidem Præpofitionis ellipfi recte dicetur: *Cur te is perdere, Venimus te admonere, Cur non imus federe.* Ita quod eft in Plauti Ciftell. *Eunt nos depreffum*, valet ad depreffum, feu depreffionem nos, five noftri. Antiqua enim Syntaxi ad fuperiorum morem recte dicetur: *Quid vobis nos depreffio eft,* vel *depreffus eft:* pariterque *Eunt ad deprimere nos* vel *noftri.* Neque tamen dictorum rationem fic inveftigo, quin confuetudini eorum, quos optima ætate vixiffe optimeque loqui & fcribere folitos conftat, priores deberi agnofcam, tamquam ei, *Quam penes arbitrium eft, & jus & norma loquendi:* quo nomine Fabius aliud effe judicat Grammatice fcribere, aliud Latine, quoniam fcilicet illud non nifi ratione ac regulis artis, hoc autem more five ufu dirigitur. Is tamen, quem fugit dicti ratio, non parum fæpe ea, quæ in ufu funt, non nifi per caliginem intelliget, ac manifefte barbara fibi pro Latinis obtrudi patietur. Exemplo fint Paulus Jovius & Henricus Stephanus, quos fcribere non fuit puditum; *Puto illos occifos iri:* & Jofephus Burdofcaliger cum deliciolo fuo, quorum verba funt: *Nos virtutem oppreffam atque everfam imus,* quo quidem folœcifmo fuere meriti, ut jactura natis culpam expiarent, coriumque ipfis non mutua ipforum, quod folebat, fed valentis cujufpiam Virgatoris opera concideretur. Nec enim rationem modo, ipfis etiam Ciceroni, Varroni & Fabio fortaffis ignoratam, fed etiam ufum & confuetudinem locupletium auctorum, quam vel pueri habent cognitam, penitus fibi ignotam effe declarant. Huic confentaneum eft, ut dicatur, *Puto illos occifum iri à latronibus.* Ejus autem dicti ratio fic explicatur:

Puto

Puto latrones ire itum (hoc est, iter vel viam) ad occisum illos, sive ad occidere illos, sive ad occisionem illorum. Ut enim planum fecit Sanctius, *Ire* activum est, in quo subauditur *via*, *iter*, vel *itus*, sive *itio*. Similiter rectum est: *Nos virtutem oppressum imus*, id est, nos viam imus ad oppressum virtutem, sive ad opprimere virtutem, sive ad oppressionem virtutis: quomodo Plaut. Aul. *Opulentus it petitum pauperioris gratiam*. Huic porro consequens est, ut in *Itur* subaudiatur via, itus, itio aut iter. Quodcunque enim Nomen Activi verbi accusandi casu appositum est, idem casu recto Passivi suppositum sit oportet. Dicimus autem *Ire viam*, ubi vox *viam* est verbi activi appositum. Itaque necesse est, ut in Passivo *Itur* suppositum ejus sit *Via*. Solœcismus igitur erit, si dicas: *Virtus oppressum itur*. Nec enim *Virtus* est verbi *Itur* suppositum, quippe quod nec sit Activi appositum, cum Virtutem nemo eat, sed viam ad opprimere Virtutem. Rectè vero dices, *Virtutem oppressum itur*, pro via itur ad oppressum virtutem, seu virtutis. Hinc apud Hirtium de bello Alex. legimus: *Repentina latrocinia sublatum iri videbatur*, ubi subauditur *via*. Itaque verba Catonis ex oratione in C. Cassium sic legi debent: *Contumelia quam mihi per hujusmodi petulantiam factum itur*, ubi perperam alii legunt, *Quæ*. Etiam in hoc Fabij loco, qui exstat extremo quasi capite secundo libri noni, *Reus parricidij damnatum iri videbatur*, *Reum* reponi debere ex prædictis apparet. Nimirum Via videtur iri ad damnatum reum, seu damnationem rei. Si enim dicam, *Iudices reum damnatum eunt*, certum est Nomen *Reum* non esse appositum verbi *Eunt*, sed regi à nomine *Damnatum*; ex eoque perspicuum fit, idem nomen *Reum* in Fabij oratione à nomine *Damnatum* regi. Hinc porro de lectione deque sententia versuum illorum judicari potest, qui Plauti Rudente act. 4. sc. 7. leguntur:

Mihi istac videtur præda prædatum irier,
Ut cum majore dote abeat, quam advenerit.

Nimirum *Istac* legi verum est, ut sit Ablativi casus, hoc sensu: Cum ista præda videtur major præda quæri; quia, si quis rem hanc furtivam penes servum meum repererit, pariter & rem sibi furto sublatam, & furem sive servum illum vindicaret,

coque

eoque modo præda prædam duceret. Dicti ratio talis est: Videtur via iri (vel viam iri, quod est regulæ artis consentaneum, cum in illo altero sit Ellipsis, pro, Via videtur eam iri) cum ista præda, sive videtur via affectari ad prædatum seu prædationem.

Habes, Vir clarissime, meam de Gerundis & Supinis sententiam, cui si literarum istic columina, te, inquam, Ciampolum, Quærengum, Aleandrum, Malacridam, Conæum, Leonidam, Laurum, Moricutium, Dohnium & Belmisserium accedere intellexero, non Grammaticos modo, quantum est, *omnes unius æstimabo flocci*, sed neque magnum illum Proctomantin vel Anispicem vestrum mihi adstipulatorem quicquam morabor, qui si, quod se dignum est, facere volet, de se non Comici poëtæ versum, sed redditam ex oraculo sortem credet,

Vilis est restis, velet gulam sibi.

Vale, ac doctissimos illos viros salvere plurimum jube. Mantuâ a. d. 28. April. 1627.

HIERONYMO BOSSIO Jurisconsulto & Philologo.

III.

NOn me fugit, quam non modo novum & inopinatum, sed & falsum temeritatisque plenissimum plerisque omnibus accidat, cum Tullium ipsum, linguæ Latinæ parentem, causarum ejus linguæ imperitissimum perhiberi audiunt, qui eorum, quæ rectè scripsisset, rationes forte rogatus, non ferè nisi falsa ac flagitiosa ac vix in puero aut linguæ tirone ferenda respondere sciverit. Tu tamen pro eruditione tua minime vulgari id ex me auditum neutiquam aspernandum duxisti: eaque re faciendum mihi visum est, ut aliquid speciminis ad te mitterem, quo minore negotio aliis probares, neque mihi, meam judicij illius libertatem invidiæ esse oportere, neque te, ut mihi assentires, obsequio potius & amicitia, quam veritate inductum fuisse. Epistolarum ad Atticum lib. 6. epist. 9. scripserat Cicero: *In Piræa cum exissem pridie Idus Octob. accepi ab Acasto tuas litteras.* Horum verborum causa visum

visum fuit Attico violatæ Latinitatis dicam Ciceroni suo scribere, quod neque *Piraea* rectè dictum censeret, qui *Piraeus* ex vero nomine vocaretur, & urbium oppidorumque propriis nominibus Præpositionem minimè adjungendam statueret. Audire est operæ pretium, quemadmodum Tullius causam pro se dixerit lib.7.epist.3. *Venio ad Piraea* (inquis) *in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus* Piræea *scripserim, non* Piræeum (*sic enim omnes nostri locuti sunt) quam quod* I N *addiderim, non enim hoc ut oppido præposui, sed ut loco. Et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, & Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraea. Sed de re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco: secutusque sum, non dico Cæcilium*: Mane ut ex portu in Piræeum (*malus enim auctor latinitatis est*) *sed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam sermonis putabantur à C. Lælio scribi*: Heri aliquod adolescentuli coimus in Piræeum. *Et idem*: Mercator hoc addebat, captam è Sunio. *quod si* δήμους *oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium, quam Piræeus. Sed quoniam Grammaticus es, si hoc mihi* ζήτημα *persolveris, magna me molestia liberaris* &c. Hic enimvero mirari ac tantum non inter monstra numerare possis, quod optimus omnium patronus, quo defendente plerique vincere solerent, in causa pro se ipso dicenda tam turpiter se dederit. Primum peccasse se agnoscit, quod quartam urbis Athenarum partem, quæ *Piræus* ab omnibus Romanis dici soleret, ipse nullo auctore *Piræea* dixerit. Deinde flagitiosè Opidum à Loco distinguit, perinde acsi quis se non de Homine, sed de Animali locutum defenderet. Si enim quærenti *Quo vadis*? respondeatur *Romam aut Ithacam*, similiter *Ubi est*? *Roma aut Ithaca*, quis usque eo hebes est, ut de Loco quæri ac responderi non intelligat? *Quo* enim est priscus accusativus pro *Qua* vel *Quæ*, qui in *Quo circa* permansit, & subauditur propositio *Ad* vel *In*, ut *Quo* sit, *Ad quæ loca*: & *Ubi*, non est aliud, quam *in quo loco*? cui respondetur *In loco Romæ aut Ithacæ*. quomodo apud Virgilium legimus: *Hic locus urbis erit*. Et Horatium: *Non est aptus equis Ithaca locus*. Adhæc nonnullius ἀπαιδευσίας vituperationem suscipit cum ipse, tum adstipulatores ejus Nicias Grammaticus, & Ciceronum puerorum magister Dionysius,

sius , cum Piræeum urbem aut opidum non esse putant. Quid enim? non illi Attium poëtam legerant, ab eoque, quod Festus testatur, *Athenas Quadriurbem* dictam invenerant: Quarta igitur Athenarum urbs Piræeus erat, ipso Astu ad dignitatem & speciem nullo genere inferior, si Ciceronis amico, simulque censori & laudatori Cornelio Nepoti credimus, cujus de Themistocle verba sunt: *Cum Phalerao portu neque magno neq; bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piraei portus constitutus est, isque mœnibus circumdatus, ut ipsam Vrbem dignitate æquipararet, utilitate superaret.* Præterea cum ipse se Terentius Plautum habere auctorem glorietur, neque Cicero in gravissimis rebus Plautinos orationi versus inserere dubitet, in tertio verò de Oratore fateatur, eos, qui Plauti & æqualium sermone assuefacti sint, ne cupientes quidem posse, nisi Latine, præclare & eleganter loqui: nulla fuit ratio, cur ex unius Terentij auctoritate præsidium sibi peteret, Plautum verò sic penitus missum faceret, in cujus Bacchidibus legimus: *Ibo in Piraeum, visam ecqua advenerit in portum ex Epheso navis mercatoria.* Et Mostel. *Ego ire in Piraum volo, in vesperum parare piscatum mihi.* Ad extremum nimis ἀναπολόγητον est, nec excusationem habet, quod Grammaticorum auctoritate imponi sibi passus est, ut stolidæ eorum Regulæ subscriberet, quam Rhæmnius Palæmon apud Charisium lib. 2. priores scilicet artis doctores secutus, his verbis complexus est: *Nomina civitatum sine Prapositione sunt cum verbis eundi, manendi, redeundi: sed &* Rus *sine Prapositione*, ut Rus eo, ruri sum, rure venio, *&* Domus *sine prapositione, ut* Domum eo, domi sum, domo venio, *sed &* De domo *dumtaxat: in tertia persona invenimus sapius* In domum. His verbis subjicit Sosipater: *Generaliter autem & Canonice (ut C. Iulius Romanus disertissimus artis scriptor refert) Prapositiones gentibus seu nationibus adduntur, civitatibus adimuntur & detrahuntur, licet contrà dixisse nonnullos veteres reperiamus.* In eandem sententiam Servius ad illud Æneid. 1. *Italiam fato profugus Lavinaque venit Litora,* hoc modo commentatur: *Ars quidem hoc exigit, ut nominibus Provinciarum Prapositionem addamus, Civitatum numquam: tamen hoc plerumq; perverso ordine legitur. Sciendum enim usurpatum*

patum ab auctoribus, ut vel addant, vel detrahant prepositiones. Cum ergo nescire Cicero non posset, quod ipsi Grammatici ultro confitentur, inertis eorum artis Canonas ab auctorum linguæ latinæ consuetudine diffidere, non debuit certè ipse sui accusatorem agere, nec in eo, quod Præpositionem opido addidisset, ullum suum peccatum agnoscere. Ut enim ipse tertio de Oratore docuerat, omnis latine loquendi ratio quatuor fundamentis nititur. Quorum primum est literæ doctrinaque puerilis, id est, artis Grammaticæ præcepta, queis pueri imbuuntur: alterum subtilior cognitio ac ratio literarum, id est, investigatio causarum linguæ latinæ, qua præcepta artis ad Logicæ normam & veritatem limantur: tertium usus, beneque loquentium & scribentium consuetudo: postremum auctoritas oratorum ac poëtarum veterum. Ipsa ejus verba sunt hæc: *Prætereamus præcepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, libri confirmant, & lectio veterum oratorum & poëtarum.* Et Artis quidem præcepta hoc discentibus præstant, ut ne quid vel in singulis vocibus, vel in earum compositione peccent, sive ut Barbarismi & Solœcismi crimen effugiant, quod cum consecuti erunt, Grammatice loqui censebuntur: meminisse tamen debent, non temere Quintilianum monuisse, *aliud esse Grammatice, aliud Latine loqui.* Fieri enim potest, ut verba sint Latina, ipsa nihilominus oratio minus pura sit, quod eam aures eorum, qui optima, hoc est, Ciceronis ætate vixerunt, vel repudient, vel non agnoscant. Quæ repudiant, sunt *prisca* & *obsoleta:* quæ non agnoscunt, aut *Nova* sunt, nondum scilicet illis temporibus usitata, aut *Peregrina* & ad aliarum linguarum consuetudinem conformata. Quibus tribus orationis impuræ generibus aurea illa latini sermonis ætate præter cæteros M. Cœlium, Crispum Sallustium & M. Varronem orationem infuscare solitos videmus, & de Sallustio veterum non pauci apertissime tulerunt. Etiam in M. Antonio novandi licentiam Tullius agitat, qui *Piissimus* dixerit; & *Dignus* pro eo, qui in dignitate sit constitutus, & *Contumeliam facere* pro pati sive accipere, sicut *Facere jacturam* aut *detrimentum.* Rationis literarum ac subtilioris cognitionis partim in Arte perficienda, partim in diri-

dirigenda consuetudinis regula usus est. Et ad Artis quidem præcepta quod attinet, satis illa fidem Athenæi sententiæ firmaverint, *exceptis medicis nihil Grammaticis stultius* existimantis. Pueros scilicet dicto audientes habent, quibus quicquid dixerint, ex tripode responsum aut ab Ammonis fonte relatum videri sciunt. Eo illi feroces sunt, adeoque illud minui, in quo sibi cæterisque maximi videntur, ferunt indignissime. Docti proinde hominis est adversus ista Arcadiæ pecuaria Ratione obarmari, eorumque Regulas partim investiganda causa, quam linguæ conditores spectarunt, partim observandis locupletium auctorum exemplis, sive corrigere cum falsa præcipiunt, sive recidere & compescere cum redundant, sive numero augere, cum quæ desiderantur. Quarum quidem rerum omnium quam multiplex relicta sit occasio, satis jam tibi multisque doctissimis viris nova Syntaxis nostra fidem fecisse debet. In ea enim, ut scis, duodecim Latinæ orationis fundamenta jecimus, majorem partem ex Academiæ sylvis & Lycæi spatiis petita, quæ qui memoriæ mandarit, omnes postea Syntaxeos regulas quam veras nostras, tam Grammaticorum falsas cum veritatis falsitatisque causis nullo negotio percepturus, nec temere in earum oblivionem venturus videtur. Quis deinde Rationis in consuetudine corrigenda & expurganda usus sit, totidem verbis Cicero in Bruto declarat: *Solum & quasi fundamentum Oratoris vides locutionem emendatam & Latinam: cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit Rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem. Ætatis illius ista fuit laus tanquam innocentiæ, sic latine loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cæcilium & Pacuvium male locutos videmus. Sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscaverat, recte loquebantur. Sed hanc rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Græcia. Confluxerunt enim & Athenas & in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diversis locis. Quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda tamquam obrussa Ratio, quæ mutari non potest, nec utendum pravissima consuetudinis regula.* Ex quibus verbis hoc amplius discimus, duo hominum fuisse genera, qui bonam latine loquendi consuetudinem inquinarent. Unum eorum, qui extra urbem Romam vixerant, in alia scili-

cet Italiæ parte nati altique: alterum, qui Romæ quidem nati & educati, nec alioqui rationis literarum aut ſcientiæ expertes, ſibi tamen ab exteris, qui in Urbem plurimi confluxerant, nova & peregrina cum vocabula, tum loquendi genera affricari paſſi fuerant. Recte proinde Cicero Rationem etiam conſuetudinis *obruſſam*, ſive lapidem Lydium facit, ad quam non illa minus, quam præcepta Artis, exigi probarique debeat: quod quidem Cæſarem Dictatorem feliciter præſtitiſſe hoc modo prædicat: *Cæſar Rationem adhibens, conſuetudinem vitioſam & corruptam pura & incorrupta conſuetudine emendat.* Cottam rurſum & Siſennam, pravam novandi & Græciſſandi, ſive exoticis utendi conſuetudinem non Ratione, ſed judicio non minus pravo corrigere voluiſſe narrat. De priore in eodem Bruto verba ſunt: L. *Cotta de induſtria cum verbis, tum etiam ipſo ſono quaſi ſubruſtico perſequebatur atque imitabatur antiquitatem.* Et iterum: *Cotta quia ſe valde dilatandis literis à ſimilitudine Græcæ locutionis abſtraxerat, ſonabatq; ſubagreſte quiddam planeq; ſubruſticum, alia quadam quaſi inculta & ſylveſtri via ad eamdem laudem pervenerat*, ut nimirum bene Latine loqui, nec invecta ab exteris verborum aut pronunciationis barbarie orationem infuſcaſſe diceretur. Quorum verborum ſententiam alius locus in tertio de Oratore pluribus exprimit ac declarat: *Vt Latine loquamur* (inquit) *non ſolum videndum eſt, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat, & ea ſic & caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſervemus, ut ne quid perturbatum ac diſcrepans aut præpoſterum ſit: ſed etiam lingua & ſpiritus & vocis ſonus eſt ipſe moderandus. Ruſtica vox & agreſtis quoſdam delectat, quo magis antiquitatem, ſi ita ſonet, eorum ſermo retinere videatur, ut L. Cotta gaudere mihi videtur gravitate linguæ ſonoque vocis agreſti, & illud, quod loquitur, priſcum viſum iri putat, ſi plane fuerit ruſticanum.* Et paulo infra: *Cotta noſter, cujus tu illa lata nonnumquam imitaris, ut Iota literam tollas, & E, pleniſſimum dicas: non mihi oratores antiquos, ſed meſſores videtur imitari.* Ruſtici nimirum, ut ex Feſto diſcimus, diphthongos vitantes, earum loco vocales latius efferebant, ut pro *Aurum*, dicerent *Oorum*, pro *Auriculas, Ooriculas* (unde natum *Oricilla* Catulli) pro *Capteivei, Capteevee.* Eoſdem Varro 1. rei ruſt. 2. *Vellam* pronun-

nunciare solitos testatur pro *Villam* seu *Veillam*, quasi *Vehillam*, ab eo dictam, *quod in eam convehuntur fructus, & evehuntur cum veneunt*. Hos Cotta imitabatur, ut à Græcæ locutionis tamquam peregrinæ similitudine se abstraheret. Græci autem diphthongum E I, sic pronunciabant, ut posterior vocalis, velut longa, duo tempora consumeret, prior non nisi tertiam temporis partem, ita ut sonus ejus ad aures quodammodo periret, quæ causa est, cur Sextus Empiricus τȣ̃ EI, simplicem sonum esse, Cicero etiam Græcum BINEI, & Latinum BINI, eodem sono efferri scripserint, qua de re in disputatione de *Orthoepeja* sive recta latinæ linquæ pronunciatione uberius à me actum nosti. De Sisenna porrò hæc in eodem Bruto legimus: *L. Sisenna doctus vir & studiis optimis deditus, bene Latine loquens, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne à C. Rufio quidem accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. Recte loqui, putabat esse inusitate loqui*. Ita discimus ætate Ciceronis hunc Rationis usum fuisse in emendanda vitiosa & corrupta loquendi consuetudine, ut neque abolita & obsoleta referri pateretur (quod quidem Fabius *frivolæ in parvis jactantiæ esse* rectè judicat) neque aut appellationem literarum seu pronunciationem peregrinam, aut verba loquendique genera à peregrinis hominibus ad vernaculi seu patrii sermonis usum conformata in Urbem admitteret. Atque hoc est, quod Cicero latinitatem non modo *quotidiani*, sed etiam *domestici* sermonis consuetudine ali confirmarique dixerat, ut omnem scilicet *Novitatem* & *Peregrinitatem* excluderet. Addit idem *librorum lectionem*, quod scilicet, qui ætate illa libros scribebant, majorem in scribendo, quam in loquendo cautionem ad effugienda pravæ consuetudinis vitia adhiberent. Atque hinc judicare possumus, quæ nobis hodie Latine scribentibus sequenda sit ratio, ut nimirum multo maxima vtamur cautione in vitandis primum obsoletis, tum peregrinis & linguarum hodie vigentium idiotismis, tandem novis & circa Ciceronis ætatem nondum usitatis, nisi cum iis meliorum penuria locum dederit, aut hominis eruditi multumque in Ciceronis & æqualium lectione versati judicium suffragabitur, ut illorum consuetudine haud quaquam aliena aut indigna videri possint. Postremo loco *poëtarum & oratorum veterum*, id est,

ætate sua antiquiorum *lectione Latinitatem confirmari* censet Cicero, propterea quod ut ipse tertio de Oratore disputat, *omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur scientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poëtis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum potuerant ea, quæ dicebant, omnes prope præclarè locuti: quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui nisi Latinè. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam consuetudo nostra non ütitur, nisi quando ornandi causa parce, quod ostendam: sed usitatis ita poterit uti lectissimis, ut utatur is, qui in veteribus erit scriptis studiosè & multum volutatus.* Nimirum orationem verè Latinam, puram minimeque inquinatam præstabat, tum verborum lectorum minimeque plebeiorum aut humilium copiam illa veterum lectio suppeditabat. Quanto igitur magis hodie nobis in legendis veteribus illis sumenda est opera, si diligenter latine loquendi, vel potius scribendi laudem expetimus?

His ita præmunitis age videamus, quam vincibilem Cicero causam habuerit, quamque parum se dignum fecerit, cum hoc Attico & Grammaticis concessit, Solœcismum ab eo fieri, qui opido præpositionem addat: nam & Ratio, & Consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, & veterum denique Auctoritas ab omni eum culpa vindicare poterat. Et *Ratio* quidem hæc est, quoniam orationis partes aliæ princepes sunt, ut *Nomen* & *Verbum*, sine quibus affirmatio & negatio ne cogitari quidem potest; aliæ secundariæ, nimirum *Particulæ*, ut Præpositiones, Adverbia & Conjunctiones: quarum vltimæ sunt velut Nervi, quibus nomen & verbum aliæque minores orationis partes colligatæ tenentur. Adverbia modum verbi præcipuè significant. Præpositiones verò nominum casus certis significationibus distinguunt, ut videlicet nomina Locum à quo, in quo, & ad quem, similiter & Tempus ante quod, circa quod, in quo & post quod; tum causam efficientem, impellentem, administram, inficientem seu permittentem, materiam & finem, adhæc Adjunctum, Subjectum, Objectum, Partem certam, Pretium, Mensuram aut aliud quid significantia, Præpositionibus certis tamquam notis impositis inter se discernantur. Sic *Ad*, & *In*, placuit nominibus quarti casus præponi, cum locus ad quem iretur, significandus esset, nullo prorsus nec domus, nec

ruris,

ruris, nec urbis, nec provinciæ aut regionis discrimine: similiterque *Ab*, *de* & *ex*, nominibus sexti casus, ad significandum Locum, unde iretur. *In*, verò ad Locum ubi maneretur. Qui quidem Præpositionum usus cum à primo stabilitus fuisset, factum est postea, quoniam compendio studebatur verborum, omnesque inter se quam paucissimis commutatis vocibus animi sensa exprimere cupiebant, ut sæpe cujuscumque usus Præpositiones reticere ac subaudiri mallent: quod quidem sermonis compendium pro quodam ornamento habuerunt, idque Grammaticorum lingua *Ellipsis* dici cœpit. Utrovis ergo modo postea loqui fuit liberum: nam qui Præpositionem cuicumque nomini in Loco significando addebat, primigenia sermonis regula se tuebatur: qui verò eam luctifaciebat, ultro etiam ornatus commendationem vindicabat. Si ergo *Solœcismus* orationis vitium appellari debet, quo compositionis seu Syntaxeos leges migrantur, ille demum σολοικίζεσθαι censendus fuerit, qui Præpositionem nominibus locum significantibus addere supersedit. Et hujusmodi quidem Ratione se Tullius tutari poterat. De *Consuetudine* verò *quotidiani ac domestici sermonis*, quantum in ea Ciceroni ad defendendum Solœcismi crimen præsidij fuerit, vel hinc judicari potest, quod & ipsum, & Cæsarem, Virgilium, Livium aliosque ejusdem aureæ ætatis scriptores quibuscumque Locorum nominibus Præpositiones, alias ex vero Artis præscripto addidisse, alias compendij & elegantiæ causa per Ellipsin detrahere solitos videmus. Cæsaris verba sunt: *Prius Cassius ad Messanam navibus advolavit, quam Pomponius de ejus adventu cognosceret.* Livij verò: *Ductus Vejos exercitus. Inde ad Vejos exercitus ductus. Valerium à Vejis abducere exercitum jubet. Abducere infecta re à Vejis exercitum noluerunt. Cum exercitibus ad Vejos accessere. Qui à Vejis fugerant. Cum exercitu novo ab Roma advenit. Placuit ab Ardea Camillum acciri. Profectus ab Ardea. Æsculapium ab Epidauro Romam accersendum. Samnitibus ab Aquilonia clam egressis. Abesse ab domo non possum. Dum senes ab domo accersunt. Ubi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis. Cyprum classem misit. Ægyptum induxit exercitum.* Virgilius similiter: *At nos hinc alij sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam &* *rapidum*

rapidum Cretæ venimus Oaxem. Vnde iter Italiam. Tollite me Teucri, quascumque abducite terras. Æoliam venit, loca fœta furentibus Austris. Devenere locos, lætos & amœna vireta. Hæc limina tendere adegit. Varronis etiam: *Olea dominum & balnea & gymnasium sequitur*, pro, ad balnea. Catulli autem: *Quam talia Cretam funera portarentur. Cur non exsilium malasque in oras itis?* Ipsius denique Ciceronis: *Cum in Piræeum Socrates venisset ad Cephalum. A Piræeo ad Zostera vento molesto venimus. Miles profectus sum ad Capuam, quintoque anno post ad Tarentum quæstor. Quinquaginta naves delatas in Vticam. Vt ab Alexandria discederet. Nec me in Arpinum abdam. Is ad Messanam venturus dicebatur. Ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. Tertio die abs te ad Ariciam accesseramus. Ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopen, quæ in Ponto est, navigaverunt. Ipse iter ad Mutinam dirigerem. Fugisse à Mutina viderentur. Ab Epheso profectum. A Bibone discessimus. De illius ab Alexandria discessu. Exclusus ab Antiochia. Quatridui iter à Laodicea abest. Sardiniam cum classe venit. Bosphorum confugit. Italia cedit. Cum in sua rura venerint. In domo Cæsaris. Ad prætoris domum. In ipsius patris domum detulimus. Quasi in domum suam venerit. De Gyaro ad te dedi de Messala literas. De Pomptino scripsi.*

Tandem veterum quoque auctoritate perfacile Ciceroni fuit illam Grammaticorum regulam convellere, seque Attico suo ἀμεμπτον probare. Plauti enim sunt ista: *Is ex Anactorio huc commigravit in Calydonem. Quando iturus est hinc in Seleuciam. A patre ex Seleucia venit. Vbi ipse erat? In Seleucia. In Ephesum abij. Ex Epheso literas huc misi. Discrucior animi, quia ab domo abeundum est mihi. Iam per hortum amicam transibo meam. Malam crucem ibo potius. Vtinam hinc abierit malam crucem. Iam redij exsilio.* Similiter Attij est in Phœnissis: *Iussit proficisci exsilium quovis gentium.* Fannij vero laudante Charisio: *villam venit*, pro in villam: quo exemplo *Rus ire* & *Ruri esse* dixerunt, Præpositione per Ellipsin suppressa: nam *Ruri* sextus est casus, pro *Rure*, sicut *Carthagini* pro *Carthagine*. Plautus Most. *Veniunt ruri rustici*, pro à ruri, sicut Terentius, *à villa*. Idem Plautus Casin. *Vxorem ubi rus abduxero, rure incubabo usque in præfectura mea*, pro in rure.

Hora-

Horatius: *Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum.* Cornelius Nepos: *Vt Romæ consules, sic Carthagine quotannis bini reges creabantur.* Virgil. *Tyria Carthagine qui nunc exspectat.* Hinc planum fit apud Livium lib. 29. legendum: *Præcipue Carthagini prope ut capta tumultus fuit.* Vbi male vulgo, *Capta:* nec enim *ruri Carthagini* Dativi sunt, velut oscitantes Grammatici tradiderunt. Asconius politissimus linguæ auctor in Miloniana Præpositionem sine dubio veterum exemplo sic expressit: *Qui forte ex rure in urbem revehebatur.* Quid nunc? Vtrum satis tibi Ciceroni Auctori adversus Ciceronem Grammaticum bene advocatus fuisse videor? Si bene te novi, promisso meo ac recepto egregie me satisfecisse agnosces, nec verbum amplius addendum putabis. Ego nihilominus hoc addam, minus esse mirum usque eo haustum ex puerili Grammaticorum doctrina errorem Tullio insedisse, ut eum neque ratio, neque veterum auctoritates, neque consuetudo loquendi & scribendi cum publica omnium, tum ipsius propria evellere ei potuerit: quando idem ipsum Fabio quoque Quinctiliano, acerrimo literarum judici, videmus usuvenisse, ut eum nihil omnia, quæ jam attulimus, deterrerent, quin Solœcismum esse statueret, si quis dicat, *Veni de Susis in Alexandriam.* Mecum igitur, opinor, ita decernes, neutrum Grammatica satis calluisse, ac propterea, si nunc in terris exsisterent, sicut ipsi nos, quomodo loquendum, docerent, item eos à nobis, cur ita loquendum, discere debere. VALE. Mediolani a. d. XIII. Augusti anni M. DC. XXVII.

PAULO JOSEPHO MERONO
Theologo & Philologo.

IV.

LEgendis Scriptoribus Latinis, quorum ad nos libri pervenerunt, hoc mihi comperisse me videor, neque eos, qui boni auctores linguæ fuerunt, fuisse bonos Grammaticos, neque rursum, qui in Grammaticis præstare visi sunt, fuisse bonos linguæ auctores. Nam quod ad posteriores attinet, ut

missos faciam Priscianos, Diomedes, Charisios, Nonios, Donatos, Servios, eorumque similes, ipse certe Varro, togatorum cæteroqui doctissimus, Ciceronis, Cæsaris, Nepotis & Livij dissimillimus exstitit, eaque re deterioris notæ auctoribus annumerari meretur. Ut enim quo quidque propius ab eo abest, quod in quoque genere primas tenet, eo præstabilius judicandum est: sic è diverso tanto deterius videri oportet, quanto longius ab optimi similitudine se removerit. Neque vero id dubium cuiquam esse potest, qui vel eos ipsos libros, quos de lingua latina ad Ciceronem Varro misit, vel rei rusticæ commentarios, vel denique multa ejus fragmenta librorum cognoverit. Præterquam enim quod tota ejus compositio verborum aspera & salebrosa est, plerisque etiam locis perobscura, eorum iniri vix potest numerus, quæ vel ex priscorum ruderetis jam olim desita & abolita retulit, vel audacia minime ferenda ac plerumque ridicule novavit, vel ad Græcanici sermonis consuetudinem licenter effinxit. Quæ quidem orationis vitia quod cavere neglexissent Cæcilius, Pacuvius & Aquilius, eos malos linguæ auctores Cicero perhibet, quamvis ea ætate vixissent, qua omnes prope præclare loquebantur. Priorum vero, id est, eorum, quos optimos linguæ latinæ auctores, fateri oportet, vel unus ille, qui familiam inter eos ducit, Cicero satis exemplo suo fidem fecerit, notæ eos non optimæ Grammaticos fuisse. Jam alias coram in sermone tibi demonstravi, quam aqua Ciceroni hæserit, cum à Pompejo consultus fuisset, utro tandem modo, *Pompejus tertium Consul*, an *Tertio Consul*, rectius scriberetur, etsi ipse in libris suis nullo discrimine *Tertium* & *Tertio* scribere nihil dubitarat: quoniam videlicet utriusque dicti causam ignoraret, ac perinde ut quivis unus è medio, literarum nihil admodum peritus, consuetudinis impetu auferretur. Meministi etiam quam idem perdita sui defensione usus fuerit, cum ab Attico Solœcismi postulatus esset, eo quod scripserat, *Cum in Piræa exissem.* Nunc aliud ejusdem rei tibi affero specimen, ex quo perspicere licebit, quanta erroris vis fuerit, quo Tullium in primis pueritiæ annis puerilis doctrinæ magister imbuerat, ut postea neque illum ratio neq; propria etiam loquendi scribendiq; consuetudo eo errore liberare potuerit. Verba ejus sunt Tuscu-
lana-

labarum tertio: *Invidia verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius,ut est in Menalippo:* Florem quisnam liberum invidit meum? *Male Latine videtur,sed praclare Attius. Vt enim* Videre,*sic* Invidere florem, *rectius quam* Flori *dicitur. Nos consuetudine prohibemur. Poëta jus suum tenuit & dixit audacius.* Hoc loco quid erraverit Cicero, & quæ erroris illi fuerit causa, operæ videtur pretium distinctius exponi. Erratum ejus duplex est, unum ad Syntaxin, alterum ad poëtæ sensum pertinens. Primùm *Invidere* cum accusativo casu poni rationi quidem & juri consentaneum, mori tamen seu consuetudini contrarium sive insolens esse statuit: sed utrobique non parum allucinatur, non quo non ratio postulet, accusativum æque cum verbo *Invidere*, ac cum *Videre* jungi, sed quoniam in hac Syntaxi *Invidere flori*, accusativum deesse putat, quod tamen est aliter: necessario enim Accusativus quispiam subauditur, isque vel proprius seu cognatus, qui actionis formam significet, *Invidiam* puta, vel communis cum multis aliis verbis activis, ut *Honorem*, *Speciem*, *Fortunam*, quæ sunt Objectum actionis, sive materia circa quam invidentia seu malignus intuitus occupatur. Horatianum illud nosti: *Non semper idem floribus est honos*, cui simile hoc Virgilianum: *Frigidus aut sylvis Aquilo decussit honorem.* Apud Plautum Rudent. naufragio ejecti uvidique verba sunt: *O scirpe, scirpe laudo fortunas tuas, qui semper servas gloriam aritudinis.* Hunc scirpo fortunam & aritudinem invidere recte dixeris, cum laudationi non addat verbum *Prafiscini*, quod quidem veteres consuetudine fecisse nosti, ut sine invidia laudem se impertitos probarent. Apud Titinium in Setina, cum Paula mulier novam nuptam ut omnium, quæ Setiæ essent, puellarum pulcherrimam ita collaudasset: *Accede ad sponsum audaciter: virgo nulla est talis Setia*, ab alio nescio quo sic monetur: *Paula mea amabo pol tu ad laudem addito Prafiscini.* nempe, ut Charisius notat, *ne puella fascinetur.* Sed simplicius certiusque est cognatum accusativum subaudiri, ut dictum putetur *Invidere alicui invidiam*, sicut Vovere alicui votum, Pugnare pugnam, Ludere ludum, Quærere quæstum, Furere furorem, Vomere vomitum, Basiare basia, Turbare turbas, Jurare jusjurandum, Currere cursum,

ſum, Gaudere gaudium, Ridere riſum, Somniare ſomnium, Vivere vitam, Nocere noxam, Servire ſervitutem. Sicut ergo, cum dicit Lucretius: *Tibi rident æquora ponti*, ſubaudimus *Riſum*, & in hoc Tullii, *Gaudeo tibi, Gaudium*, in iſta ejuſdem Lucretii: *Sibi quiſque valere & vivere doctus, Valetudinem* & *Vitam*, in pervulgato *Nocere alicui, Noxam*, in *Servire alicui, ſervitutem*: ſimiliter in *Invidere alicui* ſuppreſſum audimus *Invidiam*, etſi *Invidere aliquem* non minus recte dicitur, quam *Nocere & Servire aliquem*, quæ Plautus frequentat. Eodem certe modo *Adulari aliquem* Ciceroni & æqualibus in uſu fuit, non tamen ut *Adulari alicui* aſpernatentur, quod perperam Quintilianus ſibi perſuaſerat: nam apud Nepotem, cujus dictionem tamquam divinam ipſe prædicabat Cicero, in Attici vita legimus: *Neque eo magis potenti adulatus eſt Antonio.* Sic apud Livium lib. 3. 69. *Conſules per proditionem dignitatis patrum plebi adulatos*, ſed in eo *Adulationem* ſubauditur. Eſt ergo circa verborum Attianorum Syntaxin primus Ciceronis error, quod quomodo ea Rationi ſit conſentanea minime percepit, id eſt, Figuram, Accuſativi puta ellipſin, non animadvertit. Non minus tamen Ratio eum fugit, cum *Invidere*, cum accuſativo bene loquentium & ſcribentium Conſuetudini repugnare cenſet: nam & ipſe hoc ipſo Tuſculanarum loco duobus ante verſibus ita ſcripſerat: *Invidia tum eſt, cum invidetur*, quo exemplo idem alibi: *Invidetur commodu hominum ipſorum*, ubi ſupplendum eſt *Invidia* ſive *Invidere* vim nominis habens. Cum enim iſta ſit affirmatio, nomen pariter & verbum in ea ſit neceſſe eſt, cum ſcilicet oratio ſit, in qua de altero alterum, id eſt, de nomine verbum affirmatur. Jam ratio dictat, ut Nomen, quod in recto caſu eſt paſſivi ſuppoſitum, idem in accuſandi caſu ſit verbi activi appoſitum. Itaque ſi *Invidia invidetur*, à loquendi conſuetudine non abhorret, non minus *Invidere invidiam*, conſuetudini conſentaneum fateri oportet. Sed nihil multa argumentatione opus eſt, cum rurſum eodem libro Ciceronem *Invidere* cum accuſativo ex conſuetudine poſuiſſe videamus. Sic enim loquitur: *Vt nobis optimam naturam invidiſſe videantur, qui nihil melius populari gloria judicarunt.* Cui ſimile hoc Virgilii: *Iam pridem nobis cæli te regia, Cæſar, Invidet.* Horatius:

ratius: *ego cur acquirere pauca, si possum, invideor*, ubi *Ob* seu *Propter* subaudiendum est, ut *Vituperor hoc fecisse*, pro, *ob fecisse hoc*, seu *ob hoc factum*: aut hoc modo interpungemus locum: *Ego cur, acquirere pauca si possum, invideor.* Sed vero tandem modo dixerit, sive *Invideor ob acquirere*, sive *Invideor, si possum acquirere*, necesse est, ut recte dicatur, esse qui eum invideant, quomodo Ovidius in Laodamiæ epistola: *Troadas invideo, quæ sic lacrimosa suorum Funera conspicient, nec procul hostis erit.* Atque hinc satis planum jam factum arbitror, quam Cicero cum aliorum, tum propriæ consuetudinis oblitus fuerit, cum se, ne verbo *Invidere* accusativum jungeret, *consuetudine prohiberi* dixit, nec poëtam Attium, quod Rationi serviens à consuetudine discesserit, insolentiæ & audaciæ insimulare dubitavit. Jam quod ad versiculi Attiani sententiam attinet, fallitur non parum Cicero, cum sensus nihil interesse arbitratur, sive *Flori*, sive *Florem invidit*, in eo legas. Ut enim ipse agnoscit, *Invidere aliquid* est nimis videre in aliquid, obtutu uno defixum intueri aliquid, & velut idem Attius in Tereo loquitur, *conspicere in aliquid.* Postea per Metonymian causæ duplex verbi orta est notio, cum duplex invidentiæ, id est, intuitus, adspectus, &, ut ita dicam, *inspicientiæ* effectus sit; unus internus subjecti, nempe dolor, alieni boni intuitu excitatus, ex quo *Dolere oculi*, sive dolori esse, aut dolorem afferre iis dicuntur, qui animo minus æquo alienum, quod intuentur, bonum ferunt: & isti *Invidere alicui* dicuntur: alter externus objecti, nempe fascinatio ejus, cujus quis bonum maligno oculo intuetur, & tunc *Invidere aliquem* dici res postulat: quo pertinet illud Virgilii: *Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos*, ubi pro *Fascinat*, per Metonymian eodem sensu dicere poterat, *Invidet*, quo ipso sensu Attius videri potest dixisse: *Quisnam oculus florem liberorum meorum mihi invidet seu fascinat?* Catullus quidem utroque verbo indiscriminatim utitur. Prius quidem hoc modo: *Conturbabimus basia, ne sciamus, Aut ne quis malus invidere possit.* Postea autem sic: *Quæ basia nec pernumerare curiosi possint, nec mala fascinare lingua.* De hujusmodi maligno invidentis oculo etiam in sacris habemus, Proverb. 23. *Ne comedas cum homine invido.* Ubi Græce est: *μὴ συνδείπνειν ἀνδρὶ βασκάνῳ*, id

id est, *ne convescaris homini fascinatori*, nempe πονηροφθάλμῳ, mali oculi viro. In Hebræo fuerat: *Ne comedas panem mali oculi*, id est, invidentis seu maligne intuentis, qualis est operarij illius Matth.20. ad quem Dominus: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* id est, an tu aliis bonitatem seu liberalitatem meam invides? sive an oculi tibi dolent, dum meam in alios bonitatem intueris? Eodem pertinet Horatii versus: *Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam Limat.* nam id est, nemo ruri mihi invidet, nemo maligno oculi obtutu mea commoda corrumpit seu fascinat. Fascinationem enim sive βάσκανον dicebant, τὸν ὀφθαλμοῖς κτείνοντα καὶ φθείροντα τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὁραθὲν, *qui oculi interimit & corrumpit, quod ab ipso cernitur*, ut laudatus Lambini Theocriti Scholiastes interpretatur. Atque hoc ipsum sibi volunt Attii verba, fuisse scilicet, qui obliquo & maligno oculo liberorum florem limaverit seu corruperit aut interemerit: quod contra Cicero interpretatur, fuisse, quem conspectus liberorum flos invidiæ dolore affecerit, sive, cui ex felicitatis liberorum intuitu oculi doluerint.

Reliquum nunc est, ut quæ Ciceroni erroris causa fuerit, consideremus. Grammatices videlicet doctor ei primis pueritiæ annis persuaserat, verba quædam *Absoluta* sive *Neutra*, hoc est, nec activa, nec passiva esse, adeoque nec Accusativum ab illis regi. Eo factum est, ut *Invidere* neutrum esse crederet, eique accusativum adjungere dubitaret: nisi si quando consuetudo & quotidiani sermonis usus regulæ illius memoriam ei excussit, etsi non minus consuetudinis cum aliorum, tum suæ, oblivisci fuit solitus, cum usus illi venit, ut de dicti scriptive ratione cogitationem aliquam susciperet, quod in examinando Attii versu jam vidimus contigisse. Ab ejusmodi errore nullum cuiquam posthac erit periculum, qui *Minervam* nostram *Sanctianam*, sive *de causis linguæ Latinæ commentarium*, ex eaque formatas nostras *Grammaticæ latinæ institutiones* cognoverit. Sciet enim, omne Verbum, quod ὑπαρκτικὸν seu Substantivum non sit, hoc est, præter *Sum* & *Fio*, aut activum, aut passivum, nihil neutrum esse, cum omnem motum aut actionem, aut passionem esse necesse sit. Sciet etiam omne verbum activum aut unum modò proprium,

seu

ſeu cognatum & domeſticum, aut alios etiam exteros, ſive alienos pluribuſque verbis communes Accuſativos ſibi adſciſcere, idque hoc diſcrimine, ut accuſativo proprio ſignificetur *Forma* actionis, quæ ut in Scholis loquuntur, *dat Eſſe actioni*, ſive, per quam actio eſt, quod eſt, ut in illis, quæ recenſuimus, *Ridere riſum, gaudere gaudium, furere furorem, vivere vitam, nocere noxam, ſervire ſervitutem:* ſimiliterq; in *Sedere ſeſſionem, ambulare ambulationem, ſtare ſtatum, ſaltare ſaltationem:* communi vero & externo *Objectum* denotetur, ſeu *Materia circa quam* actio occupatur, ſive etiam *Effectus* quiſpiam, ut *Amare virtutem, Diſcere literas, audire vocem, videre lucem, ſcribere epiſtolam.* Non etiam cauſam ignorabit, cur Accuſativum proprium Latini plerumque ſupprimere maluerint, quippe quod eum ab omnibus ſua ſponte ſubauditum iri minime dubitarent. Quis enim non intelligat Gauderi gaudium, etſi quis non niſi *Gaudere ſe* dixerit? Ubi tamen actionis modus & formæ ejus quoddam velut genus ſignificaretur, cognatus ille accuſativus neceſſario exprimebatur, ut *Gaudeo gaudium tuum, ridet riſum abſurdum, ſervit ſervitutem publicam & duriſſimam, currit curſum percelerem, ambulat ambulationem ſolitam:* quoniam ſcilicet *Gaudii* ſpecies quædam ſunt tuum & alterius: *Riſus*, abſurdus & decens: *ſervitutis*, publica eademque dura, & privata juſta ac clemens: *Curſus*, celer & remiſſior: *Ambulationis*, conſueta & inſolita: quæ ipſa in aliis omnibus eſt ratio. Neque tamen propterea quod ſine accuſativo plerumque poſita inveniantur, ea ex Activorum cenſu exigere decet, cum etiam ex illis Activis, quæ diverſos accuſativos adſciſcunt, plurima recitari poſſint, quæ abſolute poni ſolent, eo ſcilicet, quoniam quis accuſativorum à brevitatis & compendii ſtudio per Figuram reticeretur, quotidiani ſermonis uſus neminem paulo humaniorem dubitare patiebatur. Ex quo genere ſunt, *Imponere alicui*, nempe ſarcinam velut aſino, *Prælucere alicui*, nempe facem vel cereum, *Tendere* vel *Pergere aliquo*, nempe iter, *Detrahere alicui*, nempe laudem, *Cedere, Decedere*, vel *Succedere alicui*, nempe locum, *Cavere ſibi, Timere alicui, Metuere ab aliquo, de aliquo, pro aliquo*, nempe malum, *Obire, Occumbere, Oppetere*, nempe mortem, *Solvit, conſcendit, in portum appulit*, nempe navem, *Ignoſcere*

ſcere alicui, nempe peccatum, *Ire, inire, ingredi*, nempe viam, *Conſulere* vel *Proſpicere alicui*, nempe utile vel commodum, *Incipere*, nempe principium. Pleraque denique verba agentia, quorum ſuppoſitum in ſe ipſum agit, ſupprimere accuſativum conſueverunt. Cum enim legimus, *Terra movit*, *nox cœlo præcipitat*, *bene vertat*, *res bene habet*, *iræ leniunt*, *venti tenent*, *venti poſuere*, *anno vertente*, *volventibus annis*, *veſtibulum pulverat*, *pallium maculat*: in his omnibus accuſativus *Se* ſubauditur, quod quidem alia idoneorum auctorum nos loca docent, in quibus ex Artis præſcripto Accuſativum expreſſerunt, id quod in *Minerva* non minus, quam ſuperiora compluribus exemplis comprobatum vidiſti. Et quoniam te non minus limato in literis judicio præditum, quam caſtiſſimæ dictionis Latinæ potentem eſſe comperi, neminemque eorum, qui hodie latinè ſcribunt, temere tibi antepono, minore me negotio, quod tibi jam viſum eſt, cæteris probaturum confido, cum videlicet ipſi Tullio multis modis fraudi fuerit, erroreſque tam deformes objecerit, pueriles doctrinæ præceptis perperam imbutum fuiſſe, multo idem magis noſtræ ætatis hominibus uſuvenire oportere, ut ſcilicet, quandiu errores, quos in Grammaticorum ſcholis combiberunt, miſſos non fecerint, noſtræque *Minervæ* monita in aures animoſque admiſerint, veram Latinitatem non niſi per caliginem videant, inque ſcriptis auctorum interpretandis turpiter ſubinde allucinentur. Vale. Mediolan. a.d. 15. Auguſti anni 1627.

JVLIO CÆSARI CAPACCIO Neapolitano.

V.

EOrum hominum, qui Latinis literis cenſentur, alios meliores ſcriptores, quam judices ac cenſores, alios rurſum meliores judices, quam ſcriptores eſſe comperio: quod quo minus incredibile videatur, conſimile quiddam in re architectonica uſuvenire in tertio Politicorum Ariſtoteles monet, ut ſcilicet longe melius de domo jam facta judicet, qui eam

eam colit & possidet, quam artifex, qui eam architectatus est. Minime autem obscura est ratio, cur, qui explorato de Latinitate judicant, non fere eleganter Latinè scribant. Deest enim illis scribendi exercitatio, sine qua ut bene scribatur, fieri prorsus non potest. Omnem quippe operam in iis occupant, quæ ad eruditionis copiam faciunt, Grammaticos veteres omnes diligenter excutiunt, cum eos, qui vel artem totam, vel de certa ejus parte commentati sunt, quos duobus voluminibus comprehensos Putschius postremum edidit; tum illos, qui de verborum Latinorum origine, significatione aut usu literis aliquid consignarunt, quorum sunt Varro, Festus, Agellius, Macrobius, Nonius, Philoxenus, Placidus, Isidorus aliique Glossarum scriptores; tum eos denique, qui veteres auctores explanandos susceperunt, tanquam Asconius Pedianus Ciceronem, Cornutus Persium, Donatus & Eugraphius Terentium, Servius & Junius Phylargyrius Virgilium, Acro Horatium, Luctatius Statium, quibus auctorem glossarum in Juvenalem & Persium à Petro Pithæo editum addamus licebit. Deinde autem ipsos linguæ auctores, eorumque ætates diligentissimè inter se contendunt, ut non modo, quæ cuique auctorum sua ac propria sint, sed etiam quid quaque latini sermonis ætate sit dignius, discernere queant, cum jam tum ætate sua Fabius, aliquanto etiam ante Seneca linguam ab ævi Augustæi puritate degenerasse fateantur. Adhæc in meliorum temporum auctoribus non verborum modo loquendique generum elegantiam animadvertunt, sed hoc amplius origines ac nativas, & (velut Varro loquitur) primigenias vocabulorum significationes indagare curæ habent, cum certum habeant, unam tantum uniuscujusque vocis significationem esse, reliquas eis per Tropum aliquem accessisse. Præterea delectu utuntur in auctorum editionibus, nec una illa, quam eis casus obtulit, contenti sunt, sed operam dant, ut quam emendatissima accuratissimeque cum veteribus libris collata & typis expressa potiantur: nam his annis sexaginta proximis omnes bibliothecas publicas ac privatas summo studio excussas fuisse constat, eoque contigit, ut omnes fere scriptores veteres ab hominibus ingenio, doctrina & judicio præstantibus recensiti, notisque & animadversionibus, nonnulli

nulli etiam justis explanationum commentariis auctiores prodirent, quorum operam refutare & aspernari beneficium non nisi ejus videtur, quem frugibus divino beneficio inventis adhuc glandibus victitare delectet. Qui vero auctores hodie ex Coloniensium præcipuè & Venetorum typographorum officinis exeunt, tot mendis ac prodigiosis erroribus obsiti deprehenduntur, ut neque ipsi cuiquam usui esse possint, & id genus furtum, vel dicam sacrilegium nefariis illis hominibus impune esse, nec ab iis, qui rerum potiuntur, *gladio ad vindictam malorum* ipsius commisso recidi ad perpetuam eorum ignominiam pertineat. Porro autem ne illa quidem cognoscere eos piget, quæ recentiores Critici & politiores literas professi velut symbolæ conferendæ causa multo studio elucubrarunt, qualia sunt, quæ compluribus Thesauri Critici Tomis Gruterus fuit complexus, tum varia Petri Victorii, Guilhelmi Budæi, Hadriani Turnebi, Barnabæ Brissonii, Jacobi Cujacii, Petri & Nicolai Fabrorum, Andrææ Alciati, Caroli Sigonii, Antonii Augustini, Petri Ciacconii, Fulvii Ursini, Oberti Gifanii, Scipionis Gentilis, in primisque Justi Lipsi opera. In illis enim etiam qui veteres omnes transfegerit, longe plurima inveniet, quæ ignoret, quæque ab eo, qui hospes in literis videri nolit, sciri debere judicet. Ad extremum hoc etiam ad rem pertinere judicant, ut usum habeant veterum monumentorum tamquam numismatum, inscriptionum & codicum multis abhinc sæculis scriptorum, ut ne in antiquitate penitus hospites sint, semperque aliis de ea referentibus credere necesse habeant. Atque ista ferè sunt, in quæ curas suas ii distrahunt, qui Critici perhiberi ac de literis literatisque judices sedere postulant: quæ quidem tam multa tamque varia sunt, ut eos orationis cultui vacare pœne sit inconcessum. Nam nec illa res non totum sibi hominem videtur vindicare, cum etsi perpauci, quos quis scribendo imitetur, multum tamen ei ac sæpe lectitandi sint, ne in vitium illud incidat, quod κοινισμὸν Fabius vocat, quod est mista quædam & confusa ex variis inter se dissimillimis verborum generibus dicendi ratio: quo ferè vitio Transalpini homines laborant, id quod minus, quam Itali, judicio valeant. Hi enim quod exactissimi judicii esse Fabius recte censet, qui sit in uno quoque genere optimus

mus, ſumunt imitandum, tum ut quiſque eſt optimo ſimillimus. Ita poëtæ Virgilium, Horatium, Lucretium, Catullum, Tibullum & Propertium, tamquam ætate conjunctiores & inter ſe ſimiliores dignos demum cenſent, ad quorum exemplum in ſcribendo conformentur. Qui verò ſolutæ orationis laudem animo affectant, Ciceronem, Cæſarem, Cornelium Nepotem & Livium, quoſque Cicero deterſo antiquitatis ſqualore imitandos ipſe cenſuit, Plautum & Terentium exprimere conantur. Reliquos tamquam iſtorum diſſimiliores, ex eoque deteriores (quod non ferè ne ipſi quidem inficiantur) aut prorſus miſſos faciunt, aut hactenus tantum cognoſcunt, ut ex iis ea excerpant, quæ ex multo ſuperiorum uſu ejus eſſe notæ judicant, ut ea ne Cicero quidem dedignaturus fuiſſe videatur. Hinc porro evenit, ut longe plures una Italia, quam cætera Europa, produxerit ſeu ſolutæ, ſeu pedibus illigatæ orationis laude inſignes, quorum non paucos ne Ciceronis quidem & Virgilii ætas aſpernetur. Rurſum tamen contingere Italis fatendum eſt, ut fere quo quiſque eſt ſcribendo cultior, ſi in congreſſu hominum doctorum (eorum dico, qui docti ſunt, non qui tales ſe exiſtimari ſatis habent) de re literaria mentio ſit illata, aut turpiter obmuteſcat, aut ea in medium afferat, quæ nihil cum quovis foſſore aut caprimulgo intereſſe arguant, adeoque ludum intelligentibus jocumque faciant. Neque tamen hoc eo fit, quod non longe judicio Itali cæteros Europæos præſtent, ſed quod nemo de illo, quod cognitum non habet, explorate liquidoque judicare poteſt. Sed nec hoc non eis in loco uſuvenit, ut parum caveant, ne orationem cæterum puriſſimam & elegantiſſimam iis vel verbis, vel loquendi generibus inquinent quæ ipſis, ſeu malorum librorum lectio, ſive hominum non ſatis doctorum uſus, ſeu denique vernaculi ſermonis idioma nec opinantibus affricuit: quod fortaſſis effugerent, ſi aut ipſi plura legiſſent & obſervaſſent, aut ſe ſuaq; minus amarent, nec eos, quos plus eruditioni, quam eloquentiæ & ornatui operæ tribuiſſe norunt, conſulere faſtidirent. Exemplo ſit vel civis tuus nobiliſſimus Sannazarius, qui quidem omnium nationum conceſſu Latine ſcribendi palmā ita ſibi vindicavit, ut nullo genere vel Tibullo, vel Propertio inferior cenſeatur, unoque omnes ore hoc Bem-

bi Cardinalis elogium, quod cum apud vos essem Mausolæo ejus inscriptum mihi monstrabas, in eum consentiant:

Da sacro cineri flores: hic ille Maroni
Sincerus Musa proximus, ut tumulo.

Hic tamen præ se *Angelum Bassum*, à patria *Politiani* nomine notiorem, non aliter quam si vix ultimæ notæ Grammatista foret, contemnere & versibus insectari ausus est, quod eum sermonis puritate minimè sibi parem esse recte judicaret. Etsi enim ille quoque versus scripsit Latinos, qui vetustati se possint inserere, nihil tamen ad Sannazarium. Habuit tamen alia, quorum causa non Sannazarius modo, sed quotquot ætas illa, doctorum hominum minime sterilis, habuit, quotque exinde ad hanc usque diem Europa tulit, eum & colere & admirari merito poterant. Mitto Jurisprudentiam, mitto Philosophiam, in qua Marsilio Ficino Platonico, & Iohanne Argyropilo Peripatetico doctoribus, Pico verò Mirandulano studiorum socio tantum profecerat, ut eam magno cum applausu publicè doceret: Græcos versus ea elegantia scripsit, ut Græcorum nemini priores relinquere judicaretur. Latina verò eius oratio etsi κοινισμὸν, de quo dixi, effugere curæ non habuit, tantum tamen habet Veneris tantumque argutiæ, ut nemini, quamvis decies relecta, satietatem afferat, aut, ut Plinius loquitur, tædio veniat. Quem deniq; censes eum fuisse, cui se homo Italicis ingeniis palam iniquus Iosephus Burdoscaliger continere non potuit, quin hoc in castigationibus Catullianis præconium impertiretur? *Omnium maxime ridiculus Marullus, qui cum nullum, aut admodum exiguum sensum harum literarum haberet, ridet Politianum, virum non solum se majorem, sed & cum nullo nostræ ætatis comparandum.* Putares hoc eum pacto injuriam redimere conatum, quam Iulius pater eius Politiani manibus fecerat, cum non solum immaniter, sed & mendaciter in poëmatis hoc ei versu insultavit: *Obsceno moreris sed Politiane furore.* quod quidem à Medicææ domus æmulis confictum fuisse Iohannes Pierius Valerianus de literatorum infelicitate lib. 2. hoc modo testatum facit:

Angelus Politianus nullius ignarus eruditionis & disciplinæ cum in adversa Medicæorum procerum tempora incidisset, inclinantibus jam Petri, quem ipse literis instituerat, rebus,

in

in eam incidit ægritudinem, ut in multis & varijs molestiis cogitationibusque consolationem nullam admittere voluerit, atque ita demum dolore mæstitiaque confectus exspirarit; quodque illi longe fuit infelicius, conficta in eum turpitudinis fabula, maledicentissimis obtrectationibus proscissus calumniatusque est, utq; ea gens (Florentina) *promtissima est ad insimulandum, in invidiam Petri ipsius ignominiosam aliam mortis voluntariæ causam universo terrarum orbi magna cum ejus infamia propalarunt.*

Nimirum hoc Politiani peccatum fuit maximum, quod disciplinæ ejus alumnus Petrus Laurentii literarum parentis filius ea corporis specie fuit, ut multi non sibi potius, quam Politiano, familiarem ejus usum contigisse, æquis animis concoquere vix possent. Hinc illud natum Bartholomæi Scalæ insulsi ac malevolentissimo genio nati homin is epigramma, quod Politianus innocentiæ suæ sibi conscius ultro in epistolis suis evulgavit, cui etiam quid pro se reposuerit, operæ pretium est cognoscere:

Sunt (inquit) *quidam familiares tui, qui latere cavillum nescio quod in calce dicant istius epigrammatis, quod equidem nec agnosco, nec credo. nam & tu homo prudens non temere jeceris in alterum, quod in te facile rejiciatur: & me adeo morum non pœnitet, ut si turpiculè aut nequiter quippiam dixeris, pertinere id ad me ideo credam.*

Sed ad Sannazarium ex diverticulo revertor: qui si Politianum velut multis millibus se doctiorem consulere, quam propter invidiam & esurientis illius Græculi, Marulli amicitiam (quem idem Pierius inter horrendas diras *dictaque in æternos aspera verba Deos* in aquæ modicæ rivo suffocatum interisse auctor est) laudes ejus obtrectare & infestis eum versibus discerpere maluisset, cum alia non pauca ab eo discere, tum hoc etiam moneri poterat, ne poëmata sua verbo non modo sordido, sed & barbaro contaminaret, quod est *Permingere*, nec enim quisquam Latinorum *Mingo*, unquam, sed *Mejo* dixisse reperitur. Eadem ipsa porro fiducia sui nimia hominumque literatorum minus ornate scribere solitorum contemtus aliis quoque magni nominis hominibus fraudi fuit, ut eorum hodie opera cedro minime indigna fœdis quibusdam mendis

deformata habeamus. Hujus rei illustria exempla complura in eo libro, quem de stili Historici virtutibus decem ab hinc annis conscripsimus, lector inveniet. Hoc loco libet pauca ex *illustrium poëtarum Italorum tomo primo* Lutetiæ an. 1576. edito (quoniam ejus libri copiam superioribus hebdomadis amici comitate nactus sum) in medium afferre, ut non id modo, quod dicere cœperam, lectori probem, sed alii etiam magnis ingeniis præditi modestè de se sentire discant, nec alienam censuram prorsus velut supervacuam aspernentur. Pagina ergo tertia in Johannis Cargæ tersissimis magnæque pietatis carminibus hunc invenio Senarium, *Vt te secutus clara super sidera:* ubi priorem syllabam in *Super* produci videmus, quam brevem esse nec puer sine flagitio ignoret. Pagina postea 37. aversa in politissimi prorsusque ad unguem facti hominis F. Marii Molsæ elegia pentametrum hunc lego: *Imperio dignus qui videretur erat:* ubi secunda in *Videretur* vitiosè corripitur. Idem pagina 39. aversa: *Arctius at miserum vincierant oculi*, pro *Vinxerant*, quod rectum erat. Et pag. 47. *Me duce læta tua mittantur nuncia genti.* Mendoso scilicet aut adulterino Catulli versu inductus, *Nuncium* nomen substantivum esse credidit, cum auctorum usus & veterum Grammaticorum contestatio planum faciat, adjectivum esse, cum quo semper substantivum subaudiatur, ut Nuncius homo, vel rumor vel sermo, Nuncia fama vel res, Nuncium verbum. Et pag. 48. aversa: *In tibi vicino me velis esse loco,* posteriorem in *Velis* ex longa facit brevem. In Baltasaris Castilionis summi poëtæ eleg. p. 68. *Carcer* neutro genere dictum invenio. *Et validum nimis hæc lumina carcer habent.* Sed ille *Carcerem* fortasse scripserat. nec enim usque eo antiquarium fuisse credo, ut Claudium Quadrigarium imitari voluerit, cujus ex quarto Annali Priscianus recitat: *Ne ad carcer pervenerit.* Jam pag. 69. plorantibus, opinor, Musis *Rideo* prima correpta protulit hoc versu: *Huic ego delicias facio, arrideoque jocorque.* Pag. 165. aversa in Petri Bembi elegia: *Et me si videat quis vestrum accedere ad illam, Avertat se, aliam dissimuletq; viam.* Dissimulare pro Assimulare nulla prorsus ratione dicitur, cum res contrario nomine oppositas significent. Sed ei fortasse mendosus Plauti versus imposuit Epid. act. 2. sc. 2. *Atque dissimulato quasi*

per

per totam urbem hominem quæsiveris. Ubi scriptorum codicum fide jam annis abhinc amplius triginta reponendum monui: *Itaque assimulato.* Ejusdem Bembi est pag. 174. aversa: *Ten' decuit toties ultima damna pati?* quomodo & Paulum Manutium, aliosq; claros viros *Damnum* vel *Detrimentum pati* dicere scio. Sed id haud dubie barbarum est, cum idioma Latini sermonis postulet, *Facere, capere, accipere damnum,* aut *damno affici,* sive ut Terentius ait, *augeri.* Vnus Seneca philosophica licentia sic sibi loqui permittit lib. 1. de Ira cap. 2. *Totos populos capitis damna passos.* Cato apud Agellium lib. 11. cap. 2. videri queat nove dixisse *Detrimentum facere* pro efficere, afferre, sive ut rure loquuntur causare: *Si nihil exerceas vitam, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, quam exercitatio.* Sed etiam, qui afficitur damno, aliquid rei suæ demit seu deterit, similiterque jacit aut projicit, unde *Iacturam facere* dicimus. Pag. 209. aversa in Andreæ Naugerii hymno est: *Tu dum fers nova nuncia.* quod jam in Molsa notavi. Pag. 235. in Antonii Marii versu *Cupiditas* secundam habet productam in hoc Jambico dimetro: *Non me impii cupiditas.* Pag. 273. aversa Jani Etrusci versus est: *Quod liquidi irrigant fontes per opaca viarum.* Ubi *Irrigo* media longa poni quis non stomachetur? Pag. 285. aversa in Annibalis Cruceii epigrammate: *Exosusque mihi alterius constringor amore.* Exosus pro Invisus ponitur, vel Offensus, quod Suetonius usurpat in Galba cap. 16. *Per hæc prope universis ordinibus offensus vel præcipua invidia flagravit apud milites.* Sed multo locupletiorem ea vocis significatio auctorem habet, Ciceronem puta Verrin. 3. *O miserum atque invidiosum offensumque paucorum culpa ordinem senatorium.* qui etiam pro eodem *Infensum* dicit Catil: 1. *Si me meis civibus suspectum tam graviter atque infensum viderem.* Plautus eodem sensu *Infestum* Turcul. act. 1. sc. 1. *Quem infestum ac odiosum sibi esse memorabat.* Et Livius lib. 26. 39. *Nico Tarentinus non publico modo, sed privato etiam odio invisus atq; infestus Romanis.* Exosus non nisi ἐνεργητικῶς dicitur. Virgil. *Pugnas exosa relinquo.* Ubi Servius: *Exosus & Perosus de eo tantum, qui odit, dicitur.* Plauti Amph. a. 3. s. 2. verba Alcumenæ sunt: *Inimicos semper osa sum obtuerier.* Agellius nequaquam idoneus Latinitatis auctor primus eo παθητικῶς usus est. Iam in Ioh. Matthæi

 Toscani

Toscani venustissimis poëmatis pag.6. lego : *Hellespontiacam cedat, qui ratibus oram.* Vbi prima in *Ratibus* male producitur. Ejusdem pag.11.aversa *Vibicem* media correpta habemus: *Vibicibus texit lævia membra flagrum.* ubi etiam corpus vibicibus tegere, pro notare, implere, minime Latine dici videtur. Idem pag.14. *Petiturus* secunda brevi extulit: *Vel solidi petiturus auri.* quomodo & pag.23. *Mentis eat petiturus arces.* Pag. 17. *Stagiram* Aristotelis patriam media brevi dixit, cum sit Στάγειρα. Pag. 32. aversa : *Difficili spatio dissita terra vetat,* pro Terra remota. *Dissitus* sic Latine non dicitur, etsi recentiorum doctissimi quique eo uti non dubitant. Significat enim dispersus, disseminatus, diditus, à *Dissero* quod est sparsim sero sive semino. Ita Lucretius *vim animæ per totum corpus dissitam* dicit. *Longe dissitus* pro remotus Apuleii asino, quem Tullio aut Livio dignius est. Pag.36. aversa *Vitare* prima brevi ab eodem Toscano positum miror: *Hanc ergo ut maculam vitemus ipsa.* Idem pag.58. *Mellitam* media brevi profert in hoc phaleuco : *Ista mellitula ora suaviari.* Non ita Urbanus noster Pontifex Maximus in extemporali disticho suo de aqua Mellita Vaticani fontis, cum eam Scioppio probatam comperisset:

Parcite Romani Mellitam dicere. laus est
Maxima Germano me placuisse viro.

Vt autem aliud præterea specimen exhibeam, ex quo cerni possit, quam necessaria sit vel eloquentissimis hominibus amici non Humaniores modo, sed etiam Interiores literas docti admonitio, quotusquisque est eorum, qui elegantiæ Latinæ laude florent, cui religio sit dicere, *Ego fabulis nullam fidem adhibeo*, pro nihil credo. quos si quis eo nomine reprehendat, trium primæ classis scriptorum auctoritate se tutari volent. Primum enim Plaut. Rud. act.4. sc.2. ita loquitur:

Quamquam ad ignotum arbitrum me appellis, si adhibebit fidem,
Etsi est ignotus, notus est : si non notus ignotissimus est.

At enim hoc loco *Adhibere fidem* non est Credere, sed afferre fidem, uti fide ad causam dijudicandam, sicut adhibere diligentiam, adhibere officium erga aliquem, adhibere alicui consolationem, adhibere fidem in amicorum periculis, oratio lumen

lumen rebus adhibere debet. Deinde ex Ciceronis 2. de div. afferunt: *Quod si insanorum visis fides non est adhibenda, quia falsa sunt, cur credatur somniantium visis, quæ multo etiam perturbatiora sunt?* Vbi perspicuè contendunt, Adhibere fidem pro Credere usurpari. At enim si fecissent, quod eis, qui verè de literis judicare volunt, faciendum demonstravi, ut veteres scilicet codices, aut editos, veterum fide diligenter emendatos, consulerent, non *Adhibenda*, sed *Habenda* Ciceronem scripsisse scirent. Legant Petri Victorii notas, consulant Manutii & Gruteri editiones, invenient, scio, cur ipsos erroris tædeat. Tandem apud Cornelium Nepotem in Themistoclis vita sic legi defendunt: *Æquum esse illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides adhiberetur, qui rem explorarent.* Sed Lambinus edidit: *quibus fides haberetur.* monetque in notis: *Sic legendum, non ut habent vitiosi codices, Adhiberetur.* Verum mihi dubium non est, quin totum hoc, *Quibus fides haberetur*, ex glossa vel interpretatione ad oram libri posita, in contextum orationis irrepserit, eoque expungi debeat. Est enim palam otiosum. Si enim Lacedemonii ex civibus suis viros bonos nobilesque Athenas mitterent, qui rem explorarent, fieri aliter non poterat, quin maximam eis rerum omnium fidem haberent. Minus autem difficulter ei hoc probavero, qui assidua hujus scriptoris lectione non semel idem ei usuvenisse deprehenderit, ut scilicet quæ quis verba interpretandi causa adscripsisset, ea posterius simul cum auctoris verbis librarii perscriberent, cujus rei unum alterumque specimen placet subjicere. In vita Miltiadis ita legimus:

> *Cum multi ejus demigrationis peterent societatem, ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt [qui consulerent Apollinem] quo potissimum duce uterentur. His consulentibus nominatim Pythia præcepit, ut Miltiadem sibi imperatorem sumerent.*

Ubi verba his signis [ ] à me inclusa sine dubio sunt adventitia, nec enim delecti illi hoc deliberarunt, quinam consulere Apollinem deberent, sed ipsi potius eam rem consuluerunt. Aliud quippe est, Missi sunt ut deliberarent, à quibus consuleretur Apollo; aliud, Missi sunt, ut deliberarent, quem sibi imperatorem sumerent. Sed nimirum verba inclusa adscripta fuerant

ab eo, qui declarare volebat vim vocis *Deliberatum.* Eam porro idem valere, quod *Consulere*, hic ejusdem Nepotis in Themistocle locus ostendit:

> *Miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut mœnibus ligneis se munirent.*

Alter locus est in vita Timothei:

> *Huic in consilium dantur duo, usu & sapientia præstantes [quorum consilio uteretur] pater & socer.*

Hic similiter verba inclusa sunt interpretatio ejus, quod dictum fuerat, *Dantur in consilium*, ut mirer Lambinum glossematam putidum ejicere non ausum. Magis tamen est, quod mirer, & Lambinum, & eos, qui post illum Nepoti manus admoverunt, cum omnia auctorum loca, in quibus Nepotis fit mentio, studiosè in unum congessissent, Ciceronis locum omisisse, qui unus trium millium instar esse poterat. Is est lib. 16. ad Attic. epist. 5.

> *Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime γαυριῶ* (glorior) *legenda non putet. Et ais, μετ' ἀμύμονα* (post irreprehensibilem) *tu verò ἀμύμων* (inculpabilis) *ille quidem ἄμβροτος* (immortalis seu divinus) *Mearum epistolarum nulla est συναγωγὴ* (Collectio) *sed habet Tiro instar septuaginta, & quidem sunt à te quædam sumenda. Eas ego oportet perspiciam, corrigam, tum denique edentur.*

Nimirum Attico scripserat Nepos, maximi se Ciceronis epistolas facere, vehementerque adeo cupere, ut earum epistolarum volumen edatur. Hujus rei Ciceronem Atticus certiorem faciens, ei gratulandum duxit, cum tanti à Nepote fieret, qui præsertim unus omnium elegantissime scriberet, & ab ipso Cicerone alter esset, velut ab Achille Ajax, qui Homero describi solet fortissimus.

> Τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα πηλείωνα
>
> *Ex Græcorum aliis post inculpabilem Achillem.*

Respondet ergo Cicero, permirum sibi videri suas epistolas à Nepote expeti, quem tam elegantis ac fastidiosi judicii esse comperisset, ut etiam illa, de quibus ipse maxime sibi placeret, aspernaretur. Cæterum non se, sed Atticum esse illum, qui cum

Achille comparari debeat, omnique reprehensione vacet. Nepotem verò prorsus in Latinè scribendo divinum esse, eoque incomparabilem. Quo vero nomine Ciceronis epistolas Nepos tanti faceret, ipse in vita Attici totidem verbis promtum habere voluit.

Qui legat volumina epistolarum Ciceronis ad Atticum missarum, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipub. perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat, & facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

Hinc porro judicari potest, cujus notæ Critici sint, qui historiam belli Trojani, quæ *Daretis Phrygii* nomen præfert, à Cornelio Nepote Latine conversam censuere. *Elegantia stili ductos* id fecisse Johannes Savaro, homo Gallus judicat. Haud vidi magis: cum qui vel primoribus labris bonos Latinitatis auctores attigit, historiam tam luculentam non nisi ab homine indoctissimo, qui nec minimum Latini sermonis gustum umquam hauserit, scribi potuisse statim agnoscat. Ita in omnibus pagellis ea se offerunt, quæ τῶν κοινοβίων claustra resipiant, aut Actuariorum cancellos nuper admodum refregisse videantur. Facilius multo intelligentibus fidem fecissent, si alteram historiam, cujus *Dictys Cretensis* auctor inscribitur, ad Nepotem retulissent, quippe ad cujus stili similitudinem illa proxime accedit, ut omnino Velleji, Valerii Maximi & Curtii ætate ab aliquo elegantis ingenii & judicii homine animi gratia & exercitationis scripta videatur, etsi nonnullis locis aliquid mali à mala ei objectum est manu, quod & belli Alexandrini scriptori, & aliis præterea contigit. Josias Mercerus, vir sane magnæ eruditionis acrique judicio, perfrivolis ducitur argumentis, ut eam post Constantini demum Magni ætatem scriptam putet. Scilicet in præfatione *Consularis Cretæ* fit mentio, quæ imperii appellatio est recentior. At enim Præfationem non ejusdem esse, cujus est historia, quivis non indoctissimus facile intelligat: quam haud dubie indoctus quispiam nugator subjecit. Tum in aliis scriptis codicibus, quos editi sunt secuti, non

Consularis, sed *Præses* legitur. nihil autem Mercerus affert, cur suo tantum codici credere alios postulet. qui quod quædam loquendi genera Latinæ linguæ puritate non satis digna in eadem historia legi censet, profectò se jam depontanum factum probat, quem jam domi se continere, nec suffragii ferendi in literarum Comitium ire par fuerit. Lib.2. in prius editis legebatur:

> *Namque nostros multorum dierum navigatione aliquantum exhaustos maxime præsentia Telephi exanimavero.* Et infrà: *Cohortati suos quisque acie conflixerat. Tum verò aliquantulum tracto certamine plurimi utriusque partis cadunt.*

Mercerus utrobique *In aliquantum* edidit, annotatque: *Ita libri, & sic sæpe noster, à cujus sæculo non est exigenda Latini sermonis puritas.* Sed primum falsum est, sæpe sic apud hunc scriptorem legi. nec enim præterea est locus in omni ea historia, ubi vocis *Aliquantum* idem usus sit. Deinde negare Mercerus nequit, nec suos libros nusquam corruptæ lectionis esse. Quid ergo est, cur auctorem id potius, quod in Merceri, quam quod in aliorum libris est, scripsisse accredamus? Tandem parum Mercerus doctrina sua & bonorum auctorum usu dignum facit, cum id damnare animum inducit, quod & regulis artis congruit, & locupletissimis se auctoribus tutari potest. Ut enim in Grammaticis docui, Quantum, Tantum, Multum, Paulum, Aliquantum, Immensum, regulariter cum præpositione *Ad* vel *In*, figuratè verò sine præpositione dicuntur, ut: *Quantum pater filio, tantum poëta ingenii sui partu gaudet. Avarus multum est ambitioso deterior. Senex est paulum ad rem attentior. Adolescens aliquantum animo omissior. Mons immensum editus.* In his omnibus præpositionem desiderari, plurima optimorum auctorum exempla vincunt. Livius 22. 27. *In tantum suam virtutem enituisse.* Virgil. *Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos In tantum spe tollet avos.* Juvenal. *In quantum sitis atque fames & frigora poscunt.* Plinius 10. c. 36. *Solutus columbarum volatus est in multum velocior.* Livius 29. 25. *Ad immensum augere aliquid.* Et 42.15. *Dextera pars terræ labe in aliquantum altitudinis diruta erat.* Ubi genitivus *Altitudinis* non regitur ab *Aliquantum*, sed à suppresso nomine substantivo,

tivo, quod est *Negotium*, quod similiter in omnibus reliquis adjectivis jam enumeratis subauditur. Minus autem Syntaxin istam Mercerus mirabitur, si rationem ineat, eadem ista nomina in sexto casu nullo sententiæ discrimine usurpari solere: ut Terent. Heaut. *Paulo qui est homo tolerabilis. Pater aliquanto iniquior.* Et Phorm. *Ego isti nihilo aliter sum ac fui.* Sallust. Jugurt. *Cum vineæ paulo processerant, igne aut lapidibus corrumpebantur.* Cicero: *Quanto superiores sumus, tanto nos submissius geramus.* Idem: *Arrogantia ingenii multo est molestissima.* Senec. epist. 94. *Adspice quanto aliter unusquisque populo vivat, aliter sibi.* Livius extremo lib. 9. *Flavium aliquanto antea desiisse scriptum facere.* Justin. lib. 39. *Sed quanto Grypus abnuit, tanto soror accenditur.* In quibus omnibus præpositio A, & nomen *Negotio* subauditur, ut eodem sensu dicatur *Quanto magis*, & *Quantum magis*, *Quanto melior* & *Quantum melior*: quo posteriore Livius utitur lib. 3. 15. *Quantum magis juniores patrum plebi se insinuabant, eo acrius contra Tribuni tendebant.* Et lib. 44. 7. *Quantum longius procederet, eo majorem rerum omnium inopiam sentiens.* Atque hinc opinor, Mercerus intelliget, quam imperite ista Grammatici Adverbiis annumerent, quæ Præpositio eis præmissa Nomina esse clamet.

Aliud ejus argumentum est, quia libro 5. in suis exemplaribus legerit:

Priamus re cognita ad aram Iovis ante ædificiale confugit.

annotatque: *Ædificiale pro ædificio sive regia Priami. Elegantia hujus sæculi.* Atqui nihil necesse est ita nos legere, ut libri ejus exhibent, sed potius ut alii recte habebant: *Ad aram Iovis ædificialis confugit.* Id enim est ad aram *Iovis Hercæi*, quomodo alii Græce dicere maluerunt, ut Ovid. in Ibin. *Cui nihil Hercæi profuit ara Iovis.* Hygin. fab. 91. *Paris in aram Iovis Hercæi insiluit.* Festus: *Hercæus Iupiter intra conseptum domus cujusque colebatur, quem & Deum penetralem appellabant.* Servius in Æn. 2. *Singula domus sacrata sunt Diis, ut Culina diis penatibus; Maceries, quæ ambit domum, Hercæo Iovi.* Itaque nihil Mercerus egit, cum probatæ Latinitatis laudem huic historiæ sententia sua abrogavit, ultroque gratiam ejus emendatione meritam effudit. qui non minus in eo alucinatur, quod cum libro primo membranarum suarum fide sic edidisset:

Poda-

Podalirius & Machaon, Æsculapio geniti, acciti ad id bellum ob solertiam medicinæ artis.

Annotavit, *Medicinam artem* dictam esse, ut *Terram Italiam, mulierem meretricem, Senectam ætatem.* Perperam scilicet Medicinam, Senectam & Meretricem, perinde ut Italiam, nomina substantiva esse credidit. nam *Senectus* participium esse, idemque significare, quod ὁ γηράσας, Priscianus veterum auctoritate satis probavit. Dicebant nimirum *Senectus vir, Senecta fœmina, Senectum corpus:* adeoque quoties *Senectam* pro Senectute legimus, *Ætatem* subaudimus, quod quidem Mercerus Servio credere poterat in Æn. 11. sic monenti: *Si dicamus* Senecta, *aut addendum* Ætas, *aut intelligendum. Meretrix* non aliam rationem habet, quam Genetrix, Victrix, Altrix, quæ adjectivorum instar esse nemini potest dubium. *Medicinam* porrò merum adjectivum esse, ut *Ars*, vel *Taberna* subaudiatur, quomodo tandem Mercerus tantus literator ignorare potuit? Legerat enim in Varrone lib. 4. de lingua latina: *Artificibus maxima causa ab arte, id est, ab arte medicina ut sit Medicus dictus, à Sutrina Sutor, non à medendo ac suendo.* Et lib. 7. *Taberna, ubi vænit caro, Laniena, ubi pelles, pella suena, ubi calcei, Sutrina dicitur.* Donatus in Adel. act. 4. sc. 2. *Veteres absolute dicebant Pistrinam, ut Sutrinam & Medicinam, ad Tabernam referentes.* Charisius lib. 1. *Pistrinum neutro dicitur, sed Lucillius fœminino extulit:* Media à pistrina, *ad Tabernam referens.* Ubi ridiculè Josephus Burcoscaliger postrema tria verba Lucilli esse credidit, quæ Charisij esse ex Donati verbis discere poterat. Hyginus fabula 274. *Ne quis servus artem medicinam disceret.* Plinius: *Hippocrates clarissimus medicinæ scientiæ.* Cæterum Varro in eo nil præter solitum nugatur, cum Medicum à medicina, & Sutorem à Sutrina derivatum affirmat, cum nec pueri jam ignorent, nomina in *Inus* exeuntia ab eo primigenii nominis casu, qui cadat in I, formata esse. Itaque cum à participio passivo *Sutus* factum fuisset *Sutor*, ab hujus postea tertio casu *Sutori* profectum est *Sutorinus*, & per syncopen *Sutrinus*, similiterque a verbo *Pinso* (priscis *Piso*, teste Diomede à Græco πτίσσω) participio *Pistus*, factum fuit *Pistor*, & à *pistori pistorinus* & *pistrinus*, à *Textori textorinus* & *textrinus*, à *Medicus, medici, medicinus*, à *Piscis, pisci, piscinus*, à *Rex, regi,*

regi, reginus, à *Sal. sali, salinus*. In *Salinum* ergo subaudimus *Vas*, In *Salina* vel *Taberna*, vel *Fodina*, in *Piscina* aqua. nam & *Petimen piscinum* Nævius teste Festo dixit. In *Regina* subauditur *Fæmina, filia, uxor*. Charisius: *Regina nullo modo recipiendum, nisi reciperemus* & *Reginum*. Itaque Virgilius Iliam vocat Reginam, nec secus Ariadnam, quod filiæ essent regiæ. Et Servius in illo Æn. I. *Quod regia Iuno monstrarat*, Regia interpretatur regina. nempe ut à *Lux* est *Lucius*, & *Lucinus*, unde *Iuno Lucina*, sic à *Rex regius & reginus*. Etiam à *Taurus* exiit *Taureus* & *Taurinus*. nam ut ait Plinius, referente Servio in Æn. 9. *derivationes non habent firmas regulas, sed exeunt prout auctoribus placet*. Sed quid ago? vereor ne liber exeat, quæ fieri epistola cœperat, nisi manum de tabula. Vale ergo, virorum optime & doctissime, mihique merito tuo carissime, & præstantem spectatæque fidei Iurisconsultum Ludovicum, filium tuum, verbis meis salvere plurimum jube.

JOHANNI CIAMPOLO,

Summo Pontifici à Brevibus epistolis.

VI.

SCio te, vir Illustrissime, si quod tibi à munere tuo negotiosissimo tribuitur otium, non id philosophicis modò, & Mathematicis studiis consumere, sed & auctorum Græcorum ac Latinorum lectione oblectare consuevisse. Itaque minime ingratum tibi facturus videor, si te ad Senecæ lectionem vocavero, quem tibi in amoribus esse satis perspectum habeo. In ejus ludo de Claudii obitu ipsum vestibulum turpissimo mendo deformatum est, quod tot homines doctissimos, qui ei emendando operam dicarunt, non sustulisse, cum id nullo negotio videatur potuisse fieri, merito mireris. Totum locum hic subjiciam, ut facilius sit rei judicium.

Iam Phœbus breviore via contraxerat ortum
Lucis, & obscuri crescebant tempora somni,
Iamque suum victrix augebat Cynthia regnum,
Et deformis hyems gratos carpebat honores

Divi-

Divitis auctumni, visoque senescere Baccho,
Carpebat raras serus vindemitor uvas.

Puto magis intelligi, si dixero, Mensis erat October, dies tertius Idus Octobris. Horam non possum tibi certam dicere. Facilius inter Philosophos, quam inter Horologia conveniet. Tamen inter sextam & septimam erat. Nimis rusticè acquiescunt omnes poëtæ non contenti ortus & occasus describere, ut etiam medium diem inquietent. Tu sic transibis horam tam bonam?

Iam medium cursu Phœbus diviserat orbem,
Et propior nocti fessas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec invenire exitum poterat.

Non dubito, quin verba illa aliquid mostelli alere judices, *Nimis rustice aquiescunt omnes poëtæ*. Sic enim est in omnibus scriptis libris, non ut editur: *Acquiescunt oneri poëtæ.* Neque verò non subolere tibi arbitror, Senecam per occupationem id, quod sibi Lectorem ingerere posse intelligebat, verbis illis complecti voluisse. Vide ergo, num ductum literarum studiose persecutus ex *Acquies* rectè faciendum censuerim *Inquies*, ut totus locus ita legatur:

Inter sextam & septimam erat. Nimis rusticè, inquies: cum omnes poëtæ non contenti ortus & occasus describere, etiam medium diem inquietent, tu sic transibis horam tam bonam?

Sensus est, nimis rustice de obitu Claudii dictum esse, cum inter horam sextam & septimam contigisse. Horam tam lætam & auspicatam mereri ut versibus describatur. Si enim poëtæ omnes ita negotiosi sint in ortu atque occasu solis, atque etiam in meridie describendo, nullam certè excusationem Senecæ debere contingere, qui horam tam bonam versibus indictam abire sinat. Quid nunc? an etiam dubium habes, cum aut Princeps Cæsius, aut Palavicinus Marchio, aut Abbas de Comitibus more suo visum ad te veniunt, tecumque de literis, quarum scientiam cum pari generis nobilitate conjunctam habent, sermones cædere incipiunt, quin vel ludibundus nec ulla Euclidis tui demonstratione subnixus hoc eis παράδοξον persua-

ſuadeas, me quamvis ingenio tardiorem aliquid tamen in literis perſpexiſſe, quod tantorum virorum, qui priores Senecæ manus admoverunt, acumen præterierit? neque tamen plus mihi cordi eſt, ut ea de re, quam de meo erga eoſdem ſtudio atque obſervantia fidem eis facias: quos etiam ut verbis meis ſalute plurima impertiaris rogo, ac te quoque ipſum cum Achate tuo, amoribus noſtris, Georgio Conæo ex ſeu ſententia valere beneque rem gerere cupio. Mediolano poſtrid. Kal. Maji. M. DC. XXVIII.

OCTAVIO VALENTI
Mantuano.

VII.

NOn heri demum aut nudius tertius Virgilii verſus corrumpi cœptos eſſe, auctoribus ſatis, opinor, luculentis didicimus. Ut enim alios mittam, Agellii noctium Atticarum ſcriptoris lib. 1. cap. 21. verba ſunt:

Verſus iſtos ex Georgicis Virgilii plerique omnes ſic legunt:

At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora.
Triſtia tentatum ſenſu torquebit amaro.

Hyginus autem non hercle ignobilis Grammaticus in Commentariis, quæ in Virgilium fecit, confirmat & perſeverat, non hoc à Virgilio relictum: ſed quod ipſe invenerit in libro, qui fuerit ex domo atque familia Virgilii, torquebit amaror.

Servius etiam de hoc verſu Æn. 12. *Filia prima manu flavos Lavinia crines,* ita commentatur:

Antiqua lectio Floros *habuit, id eſt, florulentos, pulchros, & eſt Ennianus ſermo. Probus vetus Grammaticus ſic annotavit:* Neotericum erat, Flavos. Ergo bene Floros. nam ſequitur: Et roſeas laniata genas.

Ejuſdem Servii non multo poſt verba hæc legimus:

Vera & antiqua lectio hæc eſt: Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro. *nam Ennium ſecutus eſt, qui ait:* Olli cernebant

bant magnis de rebus agentes. *Posteritas cæpit legere* — & decernere ferro. *Secundum quam lectionem Synalœpha opus est, ut fit*, Inter se coiisse vir' & decernere ferro.

Sed & prius eodem libro ad hunc poëtæ versum, *Velati lino & verbena tempora vincti*; sic idem Servius annotarat:

Caper & Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam, & Virgilium ita reliquisse confirmant: Velati limo. *Limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes propa* (lego, Popæ) *tegebantur. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram Limam, id est, flexuosam. unde & nomen accepit. nam Limum obliquum dicimus.*

Et Æn.4. ad hæc verba, — *si te Carthaginis arces Phœnissam, Lybicaque adspectus detinet urbis*, de lectionis varietate sic monet:

Sane quidam in novis & emendatis libris pro Detinet, Demeret, *inventum asserunt. nam & Ciceronem Philip. 1. ita ajunt dixisse:* Putasne eum immortalitatem mereri voluisse.

Similiter in hoc versu Æn. 2. *Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis*, non eamdem omnium codicum scripturam esse sic testatur Servius:

Antiqua exemplaria non QVE, sed VE, habere inveniuntur. VE, enim proprium significatum habet, ut interdum pro VEL accipiatur.

Possem multo plura eandem in rem veterum testimonia afferre, sed etiam istis me facile tibi, homini ingenioso & erudito, id quod habeo propositum, probaturum confido, minime scilicet temerariam videri debere conjecturam meam de hoc Virgilii loco, qui principio divinæ Æneidos legitur:

Musa mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens regina Deum tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantæne animis cælestibus iræ?

Hoc loco verè satageus est Servius, mirificéque se torquet in expedienda sententia verborum, *Quo numine læso*. Primò arbitratur, *Quo* significare In quo, In qua causa, aitque septimum esse casum, & communem elocutionem, cum dicimus *Quo te læsi*, in quo Grammaticorum solemnia delirat. Sem-

per

per enim Ablativus à præpositione vel expressa, vel suppressa regatur necesse est, velut coram non semel tibi demonstravi. Deinde autem *Quo numine*, ut adjectiva & substantiva conjungenda putat, ut sensus sit, Quodnam numen Junonis ab Ænea læsum fuit, cum varia sint ejus numina? Est enim Juno Lucina, est Curitis, est Regina. Tandem ex aliorum sententia separandum Junonis numen à cæterorum numinibus censet, ut quærat poëta, quodnam aliud numen, præter Junonem, læsum fuerit, tanquam scilicet Juno injurias non suas, sed alii alicui deorum factas persecuta sit, quod quam sit abhorrens ac ridiculum, qua es judicii acrimonia, sponte tua te intelligere certum habeo. Vide autem, quam plana & expedita res omnis futura sit, si poëtæ verba, ut sæpe alias, item hoc loco depravata fuisse, ac nulla pæne mutatione sic legenda esse concedamus: — *quo homine læsa.* Nam *quo nomine* est qua causa, qua re, seu qua de re. Suetonius Galba cap. 16. *Subinde jactavit, legere se militem, non emere consuevisse. Atque eo quidem nomine omnes qui ubique erant milites exacerbavit.* Illo scilicet nomine læsi, ea causa exacerbati fuêre milites, quod ita Claudius jactasset. Servius Sulpicius apud Ciceronem 4. famil. epist. 5. *Quid est, quod tu aut filia tua cum fortuna hoc nomine queri possitis?* Ipse quoque Cicero 2. de Finibus cap. 7. *Qui cum luxuriose viverent, à summo philosopho non reprehenderentur eo nomine.* Quærit ergo poëta, quo nomine exacerbata, quo Æneæ facto læsa, quidve graviter ferens Juno Æneæ tam addita infestaque fuerit. in quo periculum non est, ne per tautologian aliter atque aliter rem eamdem extulisse verbis judicetur: quod tamen si fecisset, non esset, cur eum copiæ suæ pœniteret. Sed profecto aliud lædi est, aliud dolere: nam & usuvenire potest, ut doleat, qui læsus non sit; & rursum, quem quis læserit, æquo sit animo, nec quicquam ea in re commoveatur. De hoc Paradoxo nostro quid tui sit judicii certior fieri à te studeo. Interea vale, Vir nobilissime officiique plenissime, meque tui ac tuorum omnium merito vestro amantissimum mutue amare perge. Mediolano postrid. Cal. Maj. anni M. DC. XXVIII.

BALDUINO DE MONTE Simoncello.

VIII.

ETsi scis, ferre non soleo eorum audaciam, qui præ corrigendi pruritu quicquid ipsis rectè habere in bonis auctoribus visum est, in medicinam abripere audent, ac vel invitis libris omnibus immutant: In Plauto tamen scripturam quamdam, quam omnes antiqui & novi codices præferunt, contra omnium doctorum hominum opinionem tam soluto liberoque animo mutare ausim, ut prorsus nihil verear, ne quis in eo mihi intercedere, aut judicium meum reprehendere animum inducat. Amphitruonis act. 1. scena 2. legitur:

Sed Alcumena hujus honoris gratia
Pater curavit uno ut fœtu fieret,
Uno ut labore absolvat ærumnas duas,
Et ne in suspicione ponatur stupri,
Et clandestina ut celetur suspicio.

Hujus loci postrema vox *Suspicio* non immerito multis mendæ suspicionem movit: nec enim expedire queas, quid sit clandestinam cælare suspicionem, cum suspicio semper sit clandestina, *in pectore quippe alieno sita*, ut idem in Trinum. habet Plautus. Sine dubio aliquid clam factum cælari debere Mercurius significare voluit: quid autem clam in Amphitruonis domo gestum fuerit, Plautus infra act. 5. sc. 1. ancillam sic eloquentem facit: *Jupiter se dixit clam cum Alcumena consuetum cubilibus.* Hoc ipsum ergo est, quod Jupiter cælatum voluit. Itaque Donatus in Terentii Adelph. act. 4. sc. 5. hunc Plauti versum laudans pro *Suspicio*, legit *Consuetudo*. Interpretans enim illa Comici sui verba: *Qui cum illa consuevit prius*, quo loco Consuescere εὐσχημόνως sive honestè ponitur pro *Rem habere*, addit pro exemplo: *Ut Plautus, Et clandestina ut celetur consuetudo.* Atqui versus non petit vocem *Consuetudo*, cum sit Jambicus Senarius. Itaque pro *Consuetudo*, repono *Consueto*, ne fraus fiat legi pedariæ. Rectè id porrò à me fieri Festus, vel potius Verrius Flaccus præstiterit, cujus

hæc

hæc verba ſunt: *Conſuetionem Plautus pro conſuetudine dixit.* Ecquem jam alium lectionis meæ fundum & auctorem à me requiras, aut quem codicem quis Verrii teſtimonio opponere audeat? nam quod ad Donatum attinet, etiam ille ſine dubio *Conſuetio* ſcripſerat, ſed quod vox inſolens videretur, ab aliis poſtea fuit interpolata. Faceſſere ergo jam alii cum ſuo *Suſceptio*, alii cum *Suſcipio*, alii cum *Huc itio*, poſſunt, quæ nihil ſunt niſi ægrorum ſomnia, quod te quoque, Vir illuſtriſſime judicaturum, perſuaſum habeo: qui cum cæteros locupletes linguæ Latinæ auctores multum lectitaſti feliciterque ſtilo imitaris, tum verò Plautum habes familiariſſimum. Cæterum quoniam de *Conſueſcendi* verbo mentio incidit, conſiderare te hunc Cornelii Nepotis locum velim in Alcibiade:

> *Quem barbari miſſis telis interfecerunt. At mulier, quæ cum eo vivere conſueverat, muliebri ſua veſte contectum ædificii incendio mortuo cremavit.*

Mihi quidem dubium non eſt, quin verbum *Vivere* hinc circumſcribi tollique debeat, tamquam gloſſema ab aliquo ſciolo invectum atque inculcatum, qui non ſatis magnum bonorum auctorum uſum haberet. Illi enim *Conſueſcere cum aliquo* per Ellipſin honeſtè dicebant, ſubticentes *Rem habere.* Hoc ex allatis Plauti & Terentii locis jam partit, quibus addere libet Cæcil. Plotio: *Vxor ait, me cum ancilla mea conſuetum.* Et Ciceron. Verrin. 5. *Huc omnes mulieres, quibuſcum iſte conſueverat, conveniebant.* Et iterum Terent. Hecyr. act. 4. ſc. 1. *Si is poſſet ab ea ſeſe derepente avellere, cum qua tot conſueſſet annos, non eum hominem ducerem.* Ubi Donatus: *Conſueſſet proprie dicitur in ſtupro*, qui etiam in hoc loco Phorm. act. 1. ſc. 3. *Expecto quam mox veniat, qui adimat hanc mihi conſuetudinem. Nota*, inquit, *proprietatem*: *nam* Conſuetudo *ſpecialiter de coitu dicitur.* Plautus iterum Ciſtel. act. 1. ſc. 1. *Sed tune umquam cum quiquam viro conſueviſti?* In qua ipſa ſcena conſimiliter à meretrice de matribusfamilias dictum videmus: *Viris cum ſuis prædicant nos ſolere, ſuas pellices eſſe ajunt.* quo exemplo de meritoriis pueris Pſeud. act. 3. ſc. 1. *Neque ego illud poſſum, quod illi poſſunt, qui ſolent.* qui ſcilicet ex eo *Soliti* vocabantur. Eadem Pſeud. act. 4. ſc. 7. *Etiamne facere ſolitus es puer. S I. ſcilicet ſolitum eſſe.* Sed vereor, ne tibi merito *ni-*

εἴρων videar, qui hæc apud te prædicem, quæ tu alios non minus, quam illa, quæ magno cum ſupercilio de ſuperiore loco Philoſophi præcipiunt, docere poſſis. Itaque verbum non addo. Vale.

JOHANNI BAPTISTÆ DONIO Florentino.

IX.

Non dubito, quin legendis veteribus Grammaticis ſæpè eos longe aliter auctorum verba recitare deprehenderis; quam in ipſis eorum libris leguntur. Ego quidem ex facili non unum ejus rei ſpecimen edere queam, ſi neceſſe ſit. Sed ea re apud te virum Græcè & Latinè doctiſſimum omniſque antiquitatis cum primis peritum merito ſuperſedeo, juſtam περιεργίας ac ſupervacuæ operoſitatis notam veritus. De cauſa tantum, qua id contigerit, quid mihi videatur, aperire libet. Sæpe ergo uſuveniſſe comperi, ut in illis auctorum exemplaribus, quæ compluribus pòſt ſæculis fuere deſcripta, ſive ſciolorum audacia, ſive librariorum imperitia aut oſcitantia, ea, quæ Grammatici ex emendatæ ſcripturæ codicibus recitarant, depravarentur. Alias ipſorum quoque Grammaticorum libros vitioſe deſcriptos fuiſſe comperi, ut eorum verba ultro ex auctoribus emendari debeant. Sed non parum ſæpe memoriola vacillarunt & alucinati ſunt Grammatici, ut non inſpectis auctorum libris verba eorum referrent, non quomodo ea ibi legerant, ſed quomodo ſibi legiſſe videbantur. Hoc innumeris Donati, Servii, Nonii, aliorumque exemplis planum facere poſſem, ſed duobus hoc tempore contentus ero. Priſcianus cæterum minimè oſcitator lib.9. ut doceat veteres à *Seneo* participium præteritum *Senectus* formaſſe, quod ſignificaret ὁ γηράσας, id eſt, is qui jam conſenuit, hæc Catulli verba laudat; *Sed hac fuere non recondita ſenecta quiete*, φεῦ τοῦ παροράματος. En umquam quemquam plus luſcitioſum aut ſtultividum vidiſti! In Catullo enim legitur; *Sed hac prius fuere, nunc recondita Senet quiete.* nec verò aliter legi res ſinit,

cum

cum puri sint Jambi; quo majus Prisciani flagitium est, quod versus retentu tam faciles effluere sibi passus fuerit.

Nullo genere excusabilior est Junii Phylargirii, perveteris & eruditi Virgiliani interpretis alucinatio in laudando Plauti versu. Hæc enim poëtæ verba Georg.2. explanans, quæ malorum Medicorum usum docent: — *animas & olentia Medi Ora fovent illo & senibus medicantur anhelis*, ita commentatur:

> *Olentia, ad animas est referendum, & subaudiendum Male olentia. Sic Plautus in Milite: Tum in Apulis non sum natus, non sum animata.*

Vult docere *Animatus* à Plauto dictum pro malè animatus, sive, qui malam aut fœtidam habet animam, *plenior puta alii ulpicique quam sint Romani remiges*, ut Plautus Pænulo loquitur, qualesque veteres Romanos omnes fuisse Varro Bimargo sic dixerat:

> *Avi & atavi nostri, cum allium ac cæpe eorum verba olerent, tamen optime animati erant.*

Primum verò permira res videtur, non animadvertisse Grammaticum, se Solœcismum in Plauti versu admittere. Si enim prius rectè legit, *In Apulis non sum natus*, posterius certè non *Animata*, sed *Animatus* legere debuit. Deinde autem multo aliter in Plauto hodie legimus, hoc puta modo:

Post Ephesi sum natus, non in Apulis, non sum in Vmbria. qui ergo factum putabimus, ut Grammaticus pro *Non sum in Vmbria*, nobis repræsentaverit *Non sum animata?* Hoc est nimirum, quod docere à primo institeram, Grammaticum vel oculis minus sincerè usum, vel memoria falsum fuisse. Plautus enim ita scripserat: *Non sum Animula*, aut certè *Animula*, id est, non sum natus Animulæ, aut non sum ab Animula, sive Animulas, quomodo apud eundem Plautum est, *Hospes Zacyntho*, pro à Zacyntho, apud Terentium *Anus Corintho* pro à Corintho, apud Lucillium *Sargus Ægypto* pro ab Ægypto. Jam Philargyrius aut oculis alucinatus pro *Animula Animata* legerat, aut saltem cum diu locum non inspexisset, ita sibi legisse visus fuerat, quando occasione verbi *Olentia* Plautini versus ei in mentem venit. Sed hoc loco, nisi me fallit, scire avebis, quo tandem divinationis genere usus,

 Plau-

Plautum ita, ut dixi, ſcriptum reliquiſſe compererim, cum in omnibus ejus editionibus nec minimum ejuſcemodi lectionis exſtet veſtigium. Accipe ergo quæ me veſtigia ad indagandam eruendamque veram lectionem tulerint. In membranis nonnullis, *Non ſum in imula*, ſcriptum compereram, quemadmodum & alii ſibi in quibuſdam libris inventum fatentur. quam lectionem cum illo Philargyriano *Animata* contendenti venit in mentem, quod apud Feſtum legere memineram: *Animula, urbs parvarum opum in Apulia*. His argumentis fretus adeo nihil de lectionis, quam poſui, veritate dubito, ut nihil umquam Apollinem ex tripode verius certiuſque reſpondiſſe perſuaſum habeam, idemque ipſum tibi quoque viſum iri magnopere mihi pollicear. Vale

Viris Clariſſimis & Præſtantiſſimis D. Antonio Quærengo, Hieronymo Aleandro, Auguſtino Maſcardo, Fabio Leonidæ, Hieronymo Moricuccio, Julio Roſpibioſo, Aſcanio Belmiſſerio, Paganino Gaudentio cæteriſque Academicorum Romanorum.

X.

PRiſcianus extremo libro decimo de Hadriano Imp. commemorat, cum per literas conſuluiſſe Velleium Celerem, quomodo *Ambitus* cum eſt participium paſſivum à nomine diſtinguatur, eique reſponſum à Grammatico fuiſſe, alterum ab altero cum declinatione, tum tenore, id eſt, mediæ ſyllabæ quantitate diſcerni, quia ſcilicet *Ambitus* participium ſit ſecundæ declinationis, mediamque habeat productam, nomen vero ſit quartæ declinationis & media correpta. Atque hoc

hoc Priſcianus probat,& vſu confirmari putat. Sed unus Ovidii verſus, *Juſſit & ambita circumdare litora terra*, non ſatis probat, ut id uſu receptum credamus,cum præſertim ratio ei palam repugnet. Omnia enim reliqua participia verborum ex *Eo* & præpoſitione compoſitorum I habent breve, ut ipſe Priſcianus de *Aditus*, *Abitus*, *Exitus*, *Initus*, *Obitus*, & *Præteritus* recitatis poëtarum verbis demonſtrat. Itaque frivola eſt ratio illa Priſciani differentiæ cauſa factum dicentis, ut *Ambitus* nomen eſſet media brevi, *Ambitus* verò participium eadem producta. Cur enim magis in hoc, quam in cæteris nomen à participio diſcerni oportuerit, nulla profecto reddi cauſa poteſt. Itaque Scaurus vetuſtiſſimus Grammaticus non minus in participio *Ambitus*, quam in nomine mediam brevem eſſe ſtatuit. Aut igitur omnia me fallunt, aut Hadrianus etiam ob iſtam Velleii ſententiam ſatis habere cauſæ ſibi viſus eſt, cur *Grammaticos* more ſuo *velut doctior rideret*, *contemneret*, & *obtereret*. Verum quicquid de illo ſit, de Ovidio nobis minime negligendum videtur, quemadmodum crimine eum liberemus, cujus quidem rei in libro de cauſis linguæ latinæ mihi eveniet occaſio. Sed cum artis poëticæ non ſim æque peritus, veſtrum velut augurum Collegium capiundum mihi viſum eſt, quos honori ſummi & ingenioſiſſimi poëtæ hoc daturos confido, ut hac de re capita conferatis, mihique quid vobis viſum ſit pro illo dici à me debere, ſignificare ne gravemini. Valete ſæculi lumina, mihique favete nominis veſtri ſtudioſiſſimo. Mediolano, a. d. 22. Martii 1628.

IISDEM.

XI.

De voce *Ambitus*, viri clariſſimi, ſuperiori menſe ad vos retuli, quidque Hadriani Imperatoris quæſito reſpondendum cenſeretis, fieri certior à vobis ſtudui. Sed inter moram iſtam aliquid ipſe commentus mihi videor, quod niſi me animi fallit, nullo negotio etiam ei, qui multis partibus ſit Hadriano captioſior, probare poſſim. *Ambitus* videlicet mediam habet ancipitem: nam I per ſe & ex natura ſua brevis

est, velut ex cæteris participiis *Aditus*, *Abitus*, *Exitus*, *Initus*, *Obitus & Præteritus*, itemque ex nomine *Itus* discimus, quo Lucretium usum videmus: *Nec sentimus itum cujusvis cumq; animantis*. Hoc autem fortuitum est, & ab eventu, quod eadem I, in *Ambitus* produci potest, quoniam ei accidit, ut ex præpositione loquelari *Ambe*, postrema vocalis E, non elidatur per Synalœpham (id quod tum fit, quando Ambitus I correpta effertur) sed cum consequente vocali I, in unam diphthongum coalescat. Est enim *Ambe eo*, *Ambeo*, & inde natum *Ambio*, idem quod *Circumeo*. Festus *AM. præpositio loquelaris significat Circum, unde Servus ambactus, id est, circumactus dicitur. Sumtum ex Græca præpositione, quæ est ἀμφὶ & significat Circum*. Varro de lingua lat. lib. 6. *Ambages profectum est à verbo Ambe, quod est in Ambitu, Ambustum, quod circumustum est. Ancilia dicta ab Ambecisu, quod ea arma ab utraque parte incisa*. Sicut ergo ex *Circumitus* factum est *Circuitus* I brevi, ut apud Senecam Medea: *Orbem circuitis cornibus alligat*. Similiter *Ambitus* I correpta dicere oportet, si quatuor syllabis proferatur. Sin quis tribus efferat, aut E per Synalœpham elidit, ut fit in *Ambadedere* & *Ambustus*, & tum I, corripi necesse est, velut natura breve: aut E, non exteritur, sed cum I sequente coit in diphthongum, quæ jam dichtonos est, ac velut longa duo aufert tempora, quod ipsum in *Circuitus* usuvenire potest. Recte enim dixero, *Alcidæ immenso tellus circuita labore*, ubi I longum est ex eventu seu per accidens, quoniam cum V antecedente in diphthongum concrescit. Sed si quis V elidat, I brevis manet, velut in *Circitor* videre est, qui est *Circuitor*, qua voce non Jurisconsultos modò & Vegetium usos videmus, sed & poëtam in libero carmine: *Quid mecum tibi circitor moleste ?* Ad idem porrò exemplum *Ambitor* dicebatur I brevi, quod postrema præpositionis litera esset elisa. Servius in Æn. 4. *Ambitores dicuntur, qui, ut honores consequantur, discurrendo & rogando suffragia anquirunt*. Nihil autem refert, quod in *Ambitus*, cum mestia producitur, E scribi non solet, siquidem veteres in I longo semper diphthongum pronunciasse scimus, sic tamen ut I tempus integrum, E non nisi dimidium, vel potius tertiam temporis unius partem absolveret, ita ut Velio Longo teste,

sonus

sonus ejus ad aures fere periret. Quo pacto quod prius *Leiber*, postea *Liber* scribi fuit solitum, nullo quamvis enunciationis discrimine, quoniam scilicet I longa semper diphthongi sono efferebatur. Ita planum fit in *Ambitus*, cum media longa est, E inesse, idque propterea contingere, quod præpositio, ex qua vox conflata est, nullam postremæ suæ literæ elisionem passa sit. Ac de hac quidem re sic ego censeo. Vos tamen, viri clarissimi, si meliorem tuleritis sententiam, vestra rata esto, mea nulla esto. Valete Mediolano a. d. 26. April. anni 1628.

PETRO VICTORIO Florentino.

XII.

PLures in Hetruria vestra aquas calidas earumque alias ad alium usum idoneas jam tum sua ætate fuisse Varro lib. 8. de lingua lat. literis prodidit. Eorum tamen celeberrimas fuisse Clusinas, opidulo Sancti Cassiani subjectas, Horatianus ille versiculus fidem facit. *Qui caput & stomachum supponere fontibus audent Clusinis*——

Harum Tibullus lib. 3. eleg. 5. hoc modo commeminit:

Vos tenet, Hetruscis manat quæ fontibus, unda.
Unda per æstivum non adeunda canem.
Nunc autem Sacris Bajarum Maxima lymphis,
Cum se purpureo vere remittit hiems.

Et infra.

At vobis Tuscæ celebrantur numina Nymphæ,
Et facilis lenta pellitur unda manu.

Significat nonnullos thermis innatare, quod ipse quoque abhinc circiter triennium facientes vidi. Sed tertio versu tenebræ sunt, quas vir ingenio & eruditione præstans Achilles Statius hac explanatione dissipare conatus est: *Hetruscæ quidem aquæ nullo modo per æstatem adeundæ; at nunc, id est, vere ineunte, etiam ipsis Bajarum aquis maximæ atque optimæ viden-*

 den-

dentur. Dandi enim casu, Sacris lymphis, *positum accipio. Quo sane modo difficultas omnis tollitur, qua multos exercuit, eoque adegit adeo, ut veterem lectionem commoverent, multaque inepta & commentitia inculcarent*. Sed mihi quadam die cum bene mane potum ad fontes illos equo veherer, meque loci hujus Tibulliani sententia exersitum haberet, in mentem venit minima literarum mutatione pro *Maxima Proxima* legendum videri. Ita sententia erit perspicua, proximam Puteolanis thermis laudem Clusinas vindicare. Non dissimiliter Virgil.— *Proxima Phœbi Versibus ille facit*.— Et Propert. lib. 1. eleg. 13. *Nec mirum, cum sit Iove digna, & proxima Leda*. Et eleg. 20. *Est tibi non infra speciem, non nomine dispar, Thiodamanteo proximus ardor Hyla*. Ipse quoque Tibullus lib. 4. *Valgius æterno propior non alter Homero*. Hanc tamen conjecturam meam tui, vir optime, facio judicii, cujus ego & eruditionem suspicio & exosculor humanitatem, teque à magno illo proavo tuo, literarum quondam principe, minime degenerare gratulor. Vale, meque ut cœpisti, porro etiam redama. Mediolano proprid. Non Maj.

GUILELMO MOONSIO I.C. Sereniss. Principum Electorum Coloniensis & Bavari Consiliario.

XIII.

ITa est, vir clarissime, non semel tibi coram probavi. Valde propitias & quarumvis fabularum capaces auriculas in Batavis tuis Josephus Burdoscaliger invenerat. Ut enim alia multo plurima prætermittam, quorum familiam duxerit, quod eis se Scaligerum & ab illis Veronæ principibus oriundum persuasit, quem nos ex infima Veronensis plebis fæce, velut ex sterquilinio & Burdonio fimeto Scarabæum exstitisse, luculentissime demonstratum novimus: de Propertii quidem patria tam absurda, nec solum manifeste falsa, sed & indocta, ac neque in eo, qui sit in literis infimatum unus, ullo pactu toleranda popularibus illis tuis obtrusit, ut aurem Batavam

tavam eis non immerito opprobari te ipſum judicaturum certus ſim. Propertii verſus ſunt lib. 4. eleg. 1.

Vt noſtris tumefacta ſuperbiat Vmbria libris,
Vmbria Romani patria Callimachi.
Scandentes ſi quis cernet de vallibus arces,
Ingenio muros æſtimet ille meo.

Hic ſatis ſignificat patriam ſuam in planitie eſſe poſitam, cujus arces ſive turres de valle conſurgentes longe ſint conſpicuæ, neque tamen æquè turres ejus, lateritio quamvis muro inſignes, ac ſuum ingenium in ea eminere. De muro illo Plinius quoque ſic meminit lib.35. cap.14. In *Italia quoque lateritius murus Arretii & Mevaniæ eſt.* In eadem Elegia hæc Genethliaci ad ipſum Propertium verba ſunt, ut quidem in melioris notæ codicibus Joh. Metellus Sequanus perſcripta invenit:

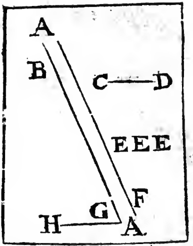
Vmbria te notis antiqua penatibus edit.
Mentior, an patriæ tangitur ora tuæ?
Qua nebuloſa cavo rorat Mevania campo,
Et ſacer æſtivis intepet Imber aquis,
Scandentique altus conſurgit vertice murus,
Murus ab ingenio notior ille tuo.

Quis jam relictus eſt dubitandi locus, quin Mevania ſit Propertii patria, illa, inquam, cujus celſa turris lateritio muro impoſita etiam ex longinquo in magna campi planitie cerni poſſit? *Imber ſacer* fuit fons aquæ calidæ muro incluſus, cujus etiamnum præclaræ viſuntur reliquiæ, quas ſibi viſas affirmat politiſſimi ingenii Theologus Joſephus Paulus Meronus, ac thermarum illarum nomen nonnihil, ut fit, depravatum hodie quoque uſurpari. *Inverſato* enim vel *Imberſato* appellant. Fieri poteſt, ut aquæ illæ fiſtula imbris modo deſuper expreſſæ nomen ei *Imbris ſacri* pepererint. In vulgatis libris eſt: *Et lacus æſtivis intepet Vmber aquis.* Sed certiſſimum eſt nullum in univerſo illo campo latiſſime patente lacum inveniri, & aquas Clitumni fontis in eodem campo *lato gremio* (ut Plinius minor ait) *pateſcentis* eſſe gelidiſſimas, ita ut eodem Plinio teſte *rigor earum nivibus certet*, cujus quidem ipſe priori anno magna cum voluptate experimentum cepi. Cum enim à meri-

die

die in maximis caloribus æstivis ac simul quartanæ ignibus inflammatus ad fontis ejus gurgitem pervenissem equos & rhedam, in qua æger cubabam, bene diu consistere in eo jussi, haustamq; ex ipsis ejus venis aquam puram & vitream avidissime obduxi. Burdo tamen summa vi contendit, vitreum hunc & pellucidissimum Clitumni fontis gurgitem esse tætrum & sulphureum illum Vadimonis Lacum, nihil nisi fœdos serpentes ac testudines continentem & carbones subinde ex inferorum, credo, fornacibus subvectos ejectantem. Hoc amplius vero postulat, ut aquæ Clitumni non ex terra *pluribus venis exprimantur*, quod Plinius idem scribit, & omnes quotquot Spoletio Fulginium versus iter faciunt oculorum manuumque testimonio verum esse comperiunt, sed *ex Vadimone emittantur*. Tantumne est, inquies, an alia etiam monstra ac potenta loquitur? Ille verò loquitur, & nullo quidem genere jam expositis tolerabiliora. Dum enim Vadimonem à Propertio *Umbrum lacum* vocari contendit, ingenti prodigio agrum Stellatinum cum lacu illo Vadimonis ex Hetruria trans Tiberim in Umbriam transportat, & in loco quadraginta quasi passuum millibus remoto collocat. Adhæc Ameriam à campis Mevanatibus contingi, ex eaque Clitumnum despectari confidentissime pronunciat, cum eam à Clitumni fonte non minus viginti passuum millia dissidere, multosque altissimos montes interjectos esse constet. Nec enim hæc de campis Gurgustidoniis est controversia, aut de Thomæ Mori Utopia; sed de iis, quæ pæne in conspectu urbis Romæ cujusvis oculis, nisi qui sit iis captus, subjecta sunt. Qui Geographorum principis Clyverii Italiam antiquam consulere volent, de re tota exploratissimo judicium facient, & ad confutandos tam portentosos errores verbum amplius addendum non putabunt. Sed quibus ejus libri copia non est, ex subjecta figura nihilò deterius judicare poterunt.

Tiberis

a a Tiberis fluvius.
b Perusia in Hetruria.
c Mevania urbs in Umbria.
d Fons Clitumni.
e e e Montes inter Mevaniæ campos & Ameriam
f Ameria in Umbria.
g Castellum Amerinum in Hetruria.
h Lacus Vadimonis in Hetruria.

Perusiæ mentionem non alia de re mihi facere hic visum est, nisi ut minore negotio intelligantur versus extremo libro primo, quibus patriam suam Propertius Perusiæ finitimam esse hoc modo significat:

Proxima supposito contingens Vmbria campo
Me genuit, terris fertilis uberibus.

Sensus est: Ego in ea Umbriæ parte natus sum, quæ contingit loca proxima campo illi, qui Perusiæ est suppositus, quoniam inter campum illum & loca patriæ meæ contigua non nisi Tiberis interest. Passeratius veniam meretur, cum velut cæcus nihil inter Perusiam & Ameriam facit discriminis. Nec enim est hominis capti oculis alba signare linea. nihil se erraturum credidit, si ducem sequeretur Burdonem, tam *oculatum* vel deliciolo illius teste hominem: cujus etiam opera contigisse suspicio est, ut ex Clyverii libro circumscriberentur & inducerentur ea, quæ ab illo detegendæ multiplici Burdonis inscitiæ scripta fuisse veri est simillimum. Nec enim perinde ut exoleti illi & in Burdonio lectulo intercutiti, stupro doctus evaserat, ut suam in eo existimationem verti crederet, Hammonis fonte relatum aut Pithiæ redditam ex oraculo vocem credi, quidquid impurata illa & furiosa bellua temere evomuisset. Cedo si vel ego, vel Italus quispiam tam flagitiosos errores literis consignassemus, quas non cinædorum istorum histo-

historias porrecto jugulo audire necesse haberemus? Jam verò talia Scaliger designavit, genus illud Deorum, vir per omnia Diis, quam hominibus similior, quem unum longe plura, quam quotquot fuerunt, sunt aut erunt Papistæ, scivisse prorsusque ἀνεξαπάτητον fuisse ab omnibus credi plurimum in omnem partem totius Calvinismi interest. Itaque vocem mittere nefas fuerit, quæ ad minuendam Herois hujus opinionem vel minimum momenti factura videatur. Nimirum hoc illud est, cur nihil in Clyverio pro patria Propertii adversus Burdonis furias disputatum legamus. Sed non ego hac causa minuero, quæ facio, ut ne quid scilicet auctoritas hominis ad generum Cereris jam olim amandati causæ Ecclesiæ Catholicæ fraudi esse, aut aliis errorem probare possit. Age ergo animum parumper attende, & ipsa Burdonis verba accipe, quibus de Propertii patria à se uno demum inventa gloriatur. *Procul dubio* (inquit) *hactenus ignorata fuit patria Propertii: nam quod Mevaniam, quæ hodie* Bevagna *dicitur, putant, falluntur.* Et infra: *Quare & cujas esset Propertius, & quis sit lacus Umber, & quæ hic accipienda sit Mevania, primi indicavimus. Denique meo periculo Amerinum fuisse Propertium, omnes mihi concedant necesse est.* Quid pote confidentius? Necesse est, inquit, omnes mihi concedant, Propertium non Mevaniensem, sed Amerinum fuisse. Nunc quæ argumenta eam in rem dicat, porro percipe.

Propertii patria, ait, *est in monte sita.*
Mevania non est in monte sita.
Mevania igitur non est Propertii patria.

Assumtio nullius probationis indiget. Propositionem jam satis scio ex iis, quæ supra recitavi, falsitatis condemnas. Dixerat quippe Propertius, arces patriæ suæ non in clivo esse, sed *de vallibus scandere*, sive in editum extolli. At Burdo ad ravim usque oggannit, eam in colle aut edito clivo sitam à poëta prædicari. *Cum poëta* (inquit) *manifeste dicat, patriam suam in colle sitam, quomodo Mevania, quod opidum in planitie situm est, erit ejus patria?* Et iterum: *Patria Propertii in clivo fuit.* Et tertium: *In montanis patriam suam ipsemet constituit.* Et quartum: *Suam patriam in colle ponit.* Jam si quæras, ubinam hoc Propertius dixerit, cum ejus rei in versibus supra recitatis

tis

tis ne minimum quidem vestigium, sed contrarium potius appareat: duo tibi poëtæ loca afferet, quibus sibi, quod ipse consomniavit, planissime expressum persuasit. Primum enim scribit poëta: *Scandentes si quis cernat de collibus arces.* quis ergo jam dubitet, quin ipse patriam suam in colle ponat? Ain verò Burdo, in colle poëta patriam ponit? non tu ipse in editione tua posuisti, *de vallibus*, quomodo in omnibus manu formaque descriptis libris legitur, non *de collibus*? Jamne igitur te stultividum, vel potius amentem fuisse sentis, qui cum tibi novum quid & à nemine umquam dictum invenisse videreris, voluptatis vi præceps auctus ne oculis quidem dehinc sincere uti potueris, & in poëta *Collibus* pro *Vallibus* legeris? Adeo verum est, quod Tertullianus ait, *cæcitatis duas species facilè concurrere, ut qui non vident, quæ sunt, videre videantur ea, quæ non sunt.* Hoc tuum παρόραμα & væsani hominis alucinationem qui non riserit, eum non nisi sinapi victitare & flebile cæpe comedere consentaneum fuerit. Alter poëtæ locus est, *Scandentisque axis consurgit vertice murus.* Sic enim ipse Burdo edidit, & *Axis* voce editum collem significari Juvenalis, Statii & Silii locis docere conatur. Sed omnem in istis quoque ludit operam, velut ipse ejus subscriptor & astipulator Passeratius fatetur. Primum enim non ea vocabuli *Axis* est significatio apud tres illos poëtas. Deinde si omnino id significaret, aliter catuli longe olent, aliter sues: id est, longe ab aurea Propertii ætate trium illorum Latinitas degeneravit, quod non uno loco aperte fert æqualis eorum Quintilianus. Tertio, non est in veteribus Propertii libris *Axis*: nam in suo Passeratius legi ait *Arcis*, idque probat. Sed in aliis Metellus invenerat, ut nos supra posuimus. Sed sive *Arcis* sive *Altus* legas, non aliud dicere poëta voluit, nisi quod ipsum prius dixerat, Turrim scilicet sive arcem lateritio muro impositam valde editam & eminus conspicuam fuisse. *De vallibus*, inquam, non *de Collibus* arces illæ consurgebant, adeoq; tota ista Burdonis disputatio huc denique evadit, ut Hircum mulgere videatur, cui exoletus sus, si libeat, cribrum subjicere poterit. Nunc porrò audi, quo pacto idem Ameriam Propertii patriam fuisse vincat:

Propertii patria (ait) *est in clivo posita, est antiqua, est contigua Mevaniæ campo, & adspectat lacum Vadimonis.*

Ame-

Ameria est in clivo posita, est antiqua, est contigua Mevaniæ campo, & despectat lacum Vadimonis.
Ergo Ameria est Propertii patria.

Propositio est quadrimembris. Primum membrum jam falsimoniæ revicimus, patriamque Propertii in planitie positam demonstravimus. Secundum ex poëtæ verbis cogi non potest: non enim ille opidum, in quo natus erat, sed *Vmbriam antiquam* vocat. Tertium ita esse assentio, cum opidum Mevania non sit in medio illius campi, sed propius ad oram sive extremitatem sita. Quartum esse falsissimum ex supra dictis patuit. Vadimon enim est in Hetruria plus quam triginta passuum millia à Mevaniæ campo remotus interjectis altissimis montibus. Assertionis pars consequens itidem quadrimembris est. Primum membrum verum esse fateor, non magis tamen de Ameria, quam de Tudertum opido. Alteri nihil moveo controversiæ. Tertium vero est falsissimum, nihiloque verius, quod appingit Burdo, Amerinos esse quidem Mevanates, etsi non Mevanienses. Nihil enim est Ameriæ cum Mevaniæ sive opido, sive campo.

Interjecta etenim terrarum millia multa,
Quæ varii retinent montes & sæcla ferarum.

Falsum etiam discrimen est inter Mevanates & Mevanienses, ut Mevaniensis scilicet sit natus in opido, Mevanas vero natus in planitie. Nam tria omnino campus ille habet opida, Mevaniam, Hispellum& Fulginium, quorum cives ab auctoribus Mevanates, Hispellates & Fulginates appellantur: cui consequens est, ut quoniam qui Hispellum & Fulginium sortiti sunt patriam, & in medio Mevaniæ campo nati sunt, Mevanates tamen dici non possunt, absurdissimum sit Amerinos Mevanatibus contribuere, quorum patriam in alto monte circiter viginti passuum millia distante positam esse constat. neque tamen Mevanates negaverim eosdem recteMevanienses dici: nam locus Plinii, quo Mevanates àMevaniensibus distinguuntur, mendosè legitur. In omnibus enim antiquioribus Plinii exemplaribus non *Mevanienses,* sed *Mevanionenses,*idque perperam legi doctissimus Clyverius monuit, qui & *Mevanionenses* legendum docet, cæterum Propertiũ rectè Mevanatem dici, tamquam in opido Mevaniæ natum, ul-

tro confitetur. Tandem quartum membrum similiter falsum esse, ex eodem Clyverio quivis discat licet. Burdonis verba sunt: *Præterea & illud mire convenit, quod ait patriam suam despectare lacum Vmbrum, qui lacus non alius est, quam ille Vadimonis lacus veteribus celebratus. Hoc plane cognoscitur epistola Plinii ad Gallum libro octavo: Exegerat (inquit) prosocer meus, ut Amerina prædia sua inspicerem. hac perambulanti mihi ostenditur subjacens lacus Vadimonis &c. Iunius Philargyrius: Clitumnus & Deus & lacus in finibus Spoletinorum, ex quo bibentia pecora alba fiunt. Lacum Vadimonis Clitumnum vocat, quod ab eo lacu Clitumnus emittitur. Vides Ameriæ lacum esse Vadimonem?* Hic enimvero nihil denuo demonstrare attinet, quanta inscitia sit Vadimonem vel in Umbria ponere, vel Clitumnum dicere. Satis enim jam ostendi, nihil ab eo, qui vel primoribus labris literas delibarit, dici potuisse stolidius & indoctius. Hoc tantum addere libet, Philargyrium minus proprie Clitumni fontem appellasse *lacum*, cum eum non nisi late patentem fontis gurgitem esse præter Plinii auctoritatem ipsa *αὐτοψία* omnibus probet. Fieri tamen potest, ut Philargyrius Virgilianè loqui voluerit. nam Æn. 8. hæc Æneæ ad Tybrin verba sunt: *Quo tecumque lacus miserantem incommoda nostra Fonte tenet.* Ubi Servius: *Lacus est quoddam latentis adhuc aquæ receptaculum, & dictus lacus quasi Lacuna, ex qua erumpens aqua efficit fontem, qui cum fluere cœpit, alveum facit.* Similiter autem & Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. *Iuturnæ lacum* & *fontem* indiscriminatim dicit. Quod vero ad Plinii locum attinet de lacu Vadimonis Amerinis prædiis subjecto, id Clyverius recte de *Castello Amerino*, non de *Ameria* accipiendum docet. nam Castellum illud est in Hetruria, cum Ameria trans Tiberim sit in Umbria. Hoc autem loco merito quis obstupescat, cum eodem octavo libro duæ sint Plinii epistolæ, quarum octava fontem Clitumni, vigesima vero lacum Vadimonis curiosissima narratione exsequitur, quomodo adhuc Burdo sibi persuadere potuerit, lacum eundem esse & Clitumni fontem. quis dehinc ullius rei fidem belluæ habendam putet? quis eum quoties maxime paratragœdiat & intolerantissime de novis & à se primum inventis opinionibus gloriatur, non ad idem exemplum magno conatu maximas nugas agere exploratum habeat?

beat? quæ tandem deliciolis ejus caussificatio est, quin simul quid Catholicis ex Burdonis libris objicitur, illi eum propter tantum inscitiæ & stoliditatis, quantum jam modo deteximus, ne responso quidem ullo dignum arbitrentur, sed pastoritia fistula mentionem ejus exsibilare satis habeant? quod quidem qui magis faciant, aliud est Festo ejus paris inscitiæ & audaciæ specimen lectorum oculis subjicere hoc loco placet. Scripserat summus vir Antonius Augustinus, versus, quos Festus in voce *Topper* ex Odyssea veteri recitat, senarios magis, quam Heroicos, ex eoque suspectos esse. Burdo ut in hoc quoque Augustinum præ se fænum esse oportere declaret, imperite ac velut in omni antiquitate hospitem censuisse insimulat, dum Livium Andronicum veteris Odyssεæ scriptorem, Nævio antiquiorem, Hexametros versus scripsisse sensit. Verba ejus sunt: *Ita legenda verba Livii, quæ neque Senarii sunt, neque Livius aliis versibus Odyssεam vertit, quam Saturnio: tantum abest, ut debeant esse Hexametri, quod tamen videntur sentire doctissimi viri. nam ante Nævium nemo adhuc Hexametros latine scripserat, ne ipse Nævius quidem.* Hæc postrema nos obtusioris homines ingenii percipere non possumus, quomodo scilicet ne ipse quidem Nævius ante Nævium Hexametros scripserit. Verum aliquis ex pusionibus ejus, quibus ille in Batavis olim simul cum Lucilliana omnem Burdoniæ doctrinæ vim immulsit, facile nobis istud tam sæptuosum delicaverit. Nos interea tria in paucis verbis illis mendacia notabimus, quæ hominem antiquitatis turpiter imperitum arguant. Primo, Nævium Hexametros scripsisse negat. In hoc eum mentiri nullo negotio demonstrari potest. Priscianus enim lib. 10. huc ejus Hexametrum ex Ilid. 2. laudat *fæcundo penetrat penitus thalamoque potitur.* Hunc verò Festus in voce *Sola* ex tertio ejus belli Punici: *Tarquinio dedit imperium, simul & sola regni.* Nonius in *Locos* istum ex sexto Punico: *Convenit regnum simul atque locos ut haberent*. Hunc autem ex Punicis Festus non expresso libri numero: *Summe deorum regnator quianam genus isti.* Ubi legendum suspicor, *Genuisti*? Partem verò Hexametri Isidorus: — *pulchramque ex auro vestemque citrosam.* Itaque quod Festus in voce *Saturnus* Bellum Punicum à Nævio Saturniis versibus scriptum ait, de

de majore operis parte intelligi oportere vel ex istis planum fit: nam alicubi & Senarios Jambicos intexuit, qualis est, quem libro sexto Priscianus refert, ut *Decorem* media Syllaba correpta positum probet: *Magnamque domum decoremque ditem vexerant.* Deinde nec Livium Andronicum ullos Hexametros Epicos scripsisse Burdo contendit. At enim certa res est, libros ejus XVIII. quos *Romanidem*, vel *Annales Romanos* inscripserat, magna saltem ex parte Epos sive Heroicum poëma fuisse. Hæc enim Diomedis libro tertio verba sunt: *Epos Latinum primus digne scripsit Livius, is qui res Romanas decem & octo complexus est libris, qui & Annales (quod singulorum fere annorum actus contineant, sicut publici Annales, quos Pontifices scribæque conficiunt) vel Romanis, quod Romanorum res gestas declarat* &c. Ex horum primo & secundo libro versus Festus in *Quamde* recitat, quos ita legendos arbitror: *Iuppiter ut muro fretus mage, quamde manum vi. Et in secundo: Quamde tuas omnes legiones ac popularis.* Sed & Victorinus ac Terentianus Heroum versum cum subjectis Hexametris mejuris ex Livii Jone sic recitant:

Et jam purpureo suras include cothurno,
Baltheus & revocet volucres in pectore sinus:
Pressaque jam gravida crepitent tibi terga pharetra.
Dirige odorisequos ad cœca cubilia canes.

Josephus Burdo in Auson. lect. persuasum aliis cupit, non *Livium Andronicum*, sed *Levium* auctorem esse *Ionis*. Sed mentiri eum ex Terentiano discimus. Is enim perspicue ait poëma esse *Livii veteris Grajo cognomine*, hoc est, *Andronici*. Sic igitur secundum Burdonis mendacium satis luculente revictum arbitror. Tertium ejus mendacium est, Odysseam Livii nullo alio versuum genere, quam Saturnio, fuisse conscriptum. Priscianus enim hos indidem Hexametros laudat:

At celer hasta volans perrumpit pectora ferro.
Inferus, an superus tibi fert Deu' funera Vlysses.
Non eteinm te sum oblitus Laërtie noster.
Cum socios nostros mandisset impiu' cyclops.

Ubi ne quis miretur in *Mandisset*, T produci, idem hoc versu Ennius fecit.

Omnis cura viris, uter esset induperator.

Sed quid verbis opus est, cum ipse se Burdo de hoc mentitum fateatur? Ait enim etiam Jambicos Senarios in Livii Odyssea inveniri, qualis est, quem in *Nefrendes* affert Festus: *Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.* Verumtamen non hac sine stant Burdonia flagitia. Aliud enim est reliquum, idque multo etiam deformius. Qui enim Grammaticorum principem omnisque antiquitatis condum & promum se profitetur, is adhuc ignorat, quod genus carminis fuerit Saturnium, quotq; pedes habuerit. Nam hoc ipso loco tres hos versus ex ejusdem Livii Odyssea petitos & Saturnios esse contendit:

Namque neilum pejus macerat humanum,
Quamde mare sævum. Vires quoi sunt magnæ,
Topper confringent importuna unda.

At enim vel puer non quidem ex doctis illis, quos muto Burdonius in Pimplæum montem enitens, Musarum choro una cum Crepundiis suis intulit, sed qui pervulgata modò Grammaticorum de versibus præcepta non ignoret, versus istos statim agnoscat esse Jambicos Senarios Catalecticos, quibus scilicet una in fine desit syllaba, cujus generis est Horatianus ille, *Trahuntq; siccas machinæ carinas,* dum tamen in primo versu *Namque* per diæresin sit trium syllabarum, & in postremo diphthongus non elidatur. quid ergo? hos Saturnios esse Burdo persuasum habet? quid hunc hominem in bonis auctoribus legisse credas, qui Saturnium versum nesciat esse Jambicum Senarium Hypercatalectum, id est, in cujus extremo una syllaba redundet? qualis est iste Plauti: *Ut demonstrata sunt, hasce ædes esse oportet.* Audiatur Asconius Pedianus, cujus in Cicer. Verrin. 2. verba sunt: *Antiquum Nævii est:* Fato Metelli Romæ fiunt consules. *Cui tunc Metellus consul iratus versu responderat Senario hyperpatalecto, qui & Saturnius:* Dabunt malum Metelli Nævio poëtæ. Hæc Asconius: quibus consentanea sunt, quæ lib. 3. Diomedes scribit. *Saturnium* (inquit) *in honorem Dei Nævius invenit addita una syllaba ad Iambicum versum, sic:* Summas opes qui regum regias refregit. *Huic si demas ultimam syllabam, erit Iambicus.* Eadem Victorinus, Terentianus, Plotius cæteriq; Grammaticorum consensu tradiderunt, quanti ergo flagitii merito putabimus, hoc eum, qui perpetuus literarum dictator audiat, ignorasse, prorsusq; domi suæ hospi-

hoſpitem fuiſſe? Nimirum inſanivit, cum iſta ſic ſcriberet, ſed nempe ſolemnia. quod ei non minus in Varrone ſuo uſu venit, cum Gingivam nihil dentibus intereſſe, nihilque ab albo vel candido ruſſum colorem differre cenſuit, quod tu ſi minus credis, hem tibi ipſa cerriti hominis verba:

> *Apud Catullum ex Apulejo legi debet :* Dentem atque ruſſam defricare gingivam. *Ruſſam gingivam, id eſt, dentes, dicit habere Egnatium: quia eum colorem contraxerat ex lotii defricatione. Lotii verò color rurſus eſt, maximè* ὕρε πιπαλαιωμένε, *ut vocat Strabo. Itaque quo plus ruſſam gingivam haberet, eo plus urina ebibiſſe videretur.*

V des ejus opinione Egnatii gingivam, id eſt, dentes eſſe ruſſos, idque ex urinæ uſu in dentibus defricandis. At enim gingiva illi perinde ut cæteris mortalibus à ſuffuſo ſanguine rubebat, cum dentes ab uſu lotii albicarent. Sic enim ait: *Egnatius, quod candidos habet dentes, Renidet uſque.* Quid jam? ecquid cauſæ eſt, quin me, quod his epiſtolis facturum me receperam, optima fide præſtitiſſe, hoc eſt, Paradoxa nihilo Stoicis illis credibiliora attuliſſe prædicer? Habes quippe, ſi numerum capere velis, ſexdecim à Burdone:

1. *Propertium fuiſſe Amerinum, non Mevanienſem.*
2. *Valles idem eſſe quod Colles.*
3. *Ameriam Mevania campis eſſe affinem ſeu contiguam.*
4. *Amerinos rectè dici Mevanates.*
5. *Alios eſſe Mevanates, alios Mevanienſes.*
6. *Clitumni fontem è lacu Vadimonis emitti.*
7. *Lacum Vadimonis eſſe in Vmbria.*
8. *Aquam Vadimonis eſſe tepidam.*
9. *Navium nullos ſcripſiſſe verſus Hexametros.*
10. *Livium Andronicum nullos ſcripſiſſe Hexametros.*
11. *Livii Odyſſeam nullo alio verſuum genere, quam Saturnio, conſcriptam fuiſſe.*
12. *Saturnium verſum eſſe Iambicum Senarium catalecticum.*
13. *Gingivas nihil à dentibus differre.*
14. *Ruſſum colorem candido nihil intereſſe.*
15. *Dentes urina defricatos non albos, ſed ruſſos fieri, quoniam ipſa urina ruſſa ſit, ſuoque dentes colore tingat.*

16\. *Vrinam veterem esse, quod quisque minxit mane.* De hac quippe Catullus loquitur , cum ea russam Iberorum gingivam defricari ait.

His duo à Batavis tuis accedunt:

1\. *Qui hoc genus monstra ac portenta scribat esse principem literarum, esse per omnia diis, quam hominibus similiorem, esse Deum, esse ter maximum.*

2\. *Quibus Burdonem vivum officio ætatis demereri, defunctum vero defensionis & prædicationis beneficio prosequi verecundiæ non fuit, viros bonos & honestos esse.*

A me tandem hoc addas licet:

Cum Bauariæ Scaligeri à Veronæ principibus oriundi, vulgo perhibiti fuerint esse Tricolei, *ex eoque* vernis passeribus salaciores: *nullum Burdonis exoleto relinqui argumentum, quo eum verum Scaligerum & Principum eorumdem stirpem fuisse doceat, quam si & ipsum* Tricoleum *fuisse fateatur. De hoc enim cum aliis, tum mihi ac lectoribus meis minimo negotio fidem fecerit. Aliis quidem, tamquam testis oculatus, qui ut plurimum crederet, utraque manu officiosissima Hellespontiaci numinis beneficia cum plausu & admiratione timidissima sæpe tractaverit. Nobis autem, præsertimque in Italia viventibus, quoniam tanti stuporis sunt, de quibus velut acutissime excogitatis usque eo sibi Burdonem placere demonstravimus, ut jam præ illo, non Veronenses modo Scaligeri, sed ipsi etiam Bergomates Colei nullo pæne numero esse videantur.*

Sed Paradoxôn satis est. Tu vir præstantissime ride, & vale.

ALEXANDRO TASSONIO
Philosopho præclarissimo.
XIV.

NArro tibi, amicorum carissime. Magna cum voluptate tuorum Problematum librum subinde manibus verso, deque ingenio tuo sic variarum disciplinarum scientia exculto, atque polito & limato judicio ætati nostræ gratulor. In primis autem me extrema libri illius tui pars oblectat, qua nostrorum temporum ingenia cum Græcorum & Romanorum

rum præstantissimo quoque contendis, quaque laude alteri alteros superent, distinctè disputas. De Grammaticis tamen dissimulare nequeo, minus me, quam ab illa ingenii tui festivitate exspectabam, invenisse. Tibi scilicet satis fuit recentiores ejus artis professores antiquis illis pares facere, & scientiæ palmam non his magis, quam illis, adjudicare. At enim non sola eruditione & literarum notitia, sed & stoliditate Grammaticos censeri solere nosti. Legisse enim te illud Athenæi oportet: *Exceptis medicis nihil Grammaticis esse stultius.* nec minus hoc alterum Sexti Empirici: *Maxime de artificio suo sibi placent seque magnifice jactant Grammatici: eos autem semper insectantur, qui sunt aliis ornati disciplinis, quasi illi ne communem quidem Græcorum morem & consuetudinem novissent: atque adeo, si quando in disputatione premantur, sæpe non inveniunt aliam evadendi rationem ad abstrahendos eos, cum quibus disputant, quam quod barbara sit ac solœca eorum oratio. Videmus etiam Grammaticos, qui fere ne duo quidem verba dextre possunt contexere, velle unumquemq; ex antiquis, qui dicendi facultate & Græci sermonis proprietate plurimum valuerunt, ut Thucydidem, Platonem, Demosthenem, tanquam Barbaros reprehendere.* Hujus rei specimen passim in Servio invenias. Cum enim regulas Grammaticorum ratione nixas videri postulet, quæque loquendi genera cum regulis illis non satis consentiunt, ea *usurpari*, sive *usurpatione*, aut *usurpativè*, hoc est, *usu potius, quam ratione* dici contendat, non rarò Virgilium, Horatium aliosque linguæ latinæ auctores locupletissimos quasi die dicta in crimen raptare non dubitat, velut ex iis, quæ subjiciam, apparebit. Virgilius Æn. 5. Cloanthum *utrasque palmas tendere* ait. Hoc Servius cum Carminio nota dignum censet. *Per naturam enim vitiosam esse hanc elocutionem, & sive utramque palmam, sive utrasque palmas dixerimus, esse in aliquo usurpationem.* Similiter quod Æn. 2. poëta dixit, *Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus*, nulla ratione dictum, sed *usurpatum* censet, ubi & *Vetus*, seu *Veter* comparativum habere negat, cum tamen Priscianus in extrema Bacchidum Scena apud Plautum legat: *Senem illum tibi dedo veteriorem.* Et Æn. 3. *Terra hospita*, *usurpative* dictum censet, *quæ enim in ES*

 exeunt,

exeunt, Communia esse possunt: nam fœminina in A, non mittunt. Lucanus: Hospes in externis audivit curia tectis. Itaque nec Terentius satis Latine in Andria dixerit: *Propter hujusce hospita consuetudinem.* Ibidem & Plauto velut diem dicit, quod *usurpative Pauperam* dicere ausus fuerit. Et Æn. 6. *Stabulant* à Virgilio *usurpative positum* ait, *cum latinum sit stabulor*, cui consequens est, ut nec Varro Latine sciverit, cujus 1. rei rust. 21. verba sunt: *Vt alienum pecus in suo fundo pascat ac stabulet.* Et Æneid. 3. adhæc poëtæ verba: *Lenis crepitans vocat Auster in altum,* censoriam notionem sic exercet: *Duo epitheta posuit vitiose. Fecit autem hoc improprie in decem versibus.* Ita nec Cicero non habebit, cur à Grammatici scutica metuat, quando eum persæpe bina aut plura adeo ejusdem rei epitheta posuisse scimus. Eodem libro ad illud, *Erigit eructans*, Horatio dicam impingit, qui *usurpative* dixerit: *Hic dum sublimes versus ructatur.* Eundem solœcismi postulat in Æn. 2. quod *Pulchras clunes*, non *pulchros* dixerit. Et iterum in Æn. 3. quod contra regulam *Stirpes raptas*, non *raptos* protulerit. Ad hos etiam Virgilii versus Æn. 4. *Me puer Ascanius, capitisque injuria cani, Quem regno Hesperiæ fraudo & fatalibus arvis*, hanc notam apponit: *Longe repetiit* Quem, *& non ad caput, sed ad Ascanium retulit. Et licet excusetur, tamen solœcophanes est.* Ejusdem in 1. Georg. verba sunt: *Suppellex usurpatum est, nam artis est hæc suppellectilis. Genitivus enim aut par debet esse nominativo, aut una syllaba major, ut Musa, musæ, Doctor, doctoris. Si duabus majorem invenerimus, contra artem id esse manifestum est, ut Anceps, praeceps, & pauca alia.* Et in Georgic. 3. *Lea* dicit esse *usurpatum. nam Leæna esse Græcum. Latine autem dici Hic & hæc Leo.* Ergo Grammatici hujus judicio ipse Lucretius, quo nihil in omni Latio fuit Latinius, non satis Latinè scripsit lib. 5. *Irritata leæ jaciebant corpora saltu.* nec Ovidius Metamor. 4. *Vt lea sæva sitim multa compescuit unda.* Tandem in principio Æneidos, ubi de hoc versu commentatur, *Italiam fato profugus Lavinaque venit Littera,* hoc modo suam reliquorumque Grammaticorum stoliditatem testatam facit: *Ars quidem hoc exigit, ut nominibus provinciarum præpositionem addamus, civitatum numquam. Tamen hoc plerumque perverso ordine legitur, ut: est hic,* Italiam venit, *pro* ad Italiam. *Tullius in*

Ver-

Verrinis: Ea die Verres ad Messanam venit, pro Messanam venit, *Sane sciendum est usurpari ab auctoribus, ut vel addant, vel detrahant prapositiones.* Usurpari est usurpative, & sine ratione contraque artis regulas dici. Fatetur ergo plerosque auctorum aliter loqui, ac regulæ Grammaticorum loquendum esse doceant. quod quidem nihil est aliud, quam aperte ferre, Regulas esse mendosas & fallaces, quique ex præscripto earum loquuntur aut scribunt, optimi cujusque auctoris linguæ latinæ fore dissimillimos. Et has tamen regulas linguam latinam discere aventibus obtrudere non dubitarunt veteres Grammatici, ut quin stolidi ac dementes judicentur, neminem intercessurum putem. At enim recentiores hoc eis præstant, quod easdem regulas, quas illi stolidè commenti fuerant, ipsi approbant, & à linguæ tironibus memoriæ infigi postulant. Ut enim ipse in Problematum tuorum παλιγγενεσία lib. 6. cap. 17. luculenter evicisti, haud dubie major ejus est stultitia, qui quod alteri stulte in mentem venit, comprobat, quam qui ipse stulte quid comminiscitur. Est tamen & aliud quiddam, cujus nomine stultitiæ palma recentioribus debetur, quod pueros Grammaticæ præcepta prius discere postulant, quam illi linguam latinam, qua præcepta traduntur, intelligant. quo quidem haud scio quid magis absurdum & abhorrens excogitari possit. Veteres quidem certè artis magistri non nisi eos, qui jam Latine loquerentur, in disciplinam recipiebant. neque dubium habeo, si quis hodie Germanum hominem Hetruscum sermonem ex Pergamini vestri Grammatica, quæ tota Hetruscis verbis constat, discere jubeat, quin omnes ei sinciput minime sanum esse judicent, ejusque notæ magistrum ad agnatos & gentiles deducendum censeant. Bono itaque meo periculo Grammaticos nostros antiquis nec scientia artis inferiores, & stoliditate multis partibus priores pronunciare poteras. Hoc autem multo minore negotio aliis probaveris, si tibi concedatur, quod vel propter Aristotelis auctoritatem negari non debet, cujus generis maximum maximo alterius generis præstet, etiam illud genus alteri generi præstare: ut, si maximus vir maxima muliere major sit, omnino viri mulieribus majores censeantur. Jam Grammaticorum veterum quin multo maximus fuerit *M. Varro*, nemini paulum

modo humaniori dubium esse potest. Hunc enim ipse Cicero *hominem omnium facile acutissimum & sine ulla dubitatione doctissimum, virum ingenio omnique doctrina præstantem & diligentissimum antiquitatis investigatorem* prædicat,*qui poëtis Romanis , omninoque Latinis & literis & verbis plurimum luminis attulerit*. Hunc Quintilianus *Romanorum eruditissimum, linguæque latinæ , & omnis antiquitatis peritissimum* fatetur. Recentiorum palmam omnium concessu *Iosephus Burdoscaliger* sibi vindicat , *genus Deorum , per omnia diis , quam hominibus similior, literarum Dictator perpetuus, aquila in nubibus, imo Deus, & quidem ter maximus , ad cujus aram supplices se literati abjiciunt ; cujus numen si placatum habeant , iratas Musas nequaquam pertimescant.* Sic videlicet Lipsius, Casaubonus, Acidalius , aliique literatores homini vanissimo acclamabant. Jam de togatorum illius doctissimi stoliditate voluminis res sit omnia,quæ ex libris ejus afferri possent,complecti , sed satis erit unius ea de re Burdoscaligeri testimonium referre. Ejus in libro de re nummaria pag.67. verba sunt: Illud mirum , veteres illos , cum dicerent *Mille nummum* , putasse τὸ *nummum* esse casus quarti , hoc est, accusativi singularis. Nam ut omittam Nonium, qui in illis exemplis , quæ non pauca adducit , accusativum pro genitivo positum ait in *mille passum* , *mille nummum*, audiamus Varronem VIII. de lingua latina: *Numeri* , inquit , *qui as non significant usque à quatuor ad centum , triplices habent formas quod dicuntur hi quatuor, hæ quatuor , hæc quatuor . Quum perventum est ad mille,quartum adsumit singulare neutrum , quod dicitur* hoc mille denarium: *à quo multitudinis fit millia denarium.* Item infra : *Si esset denarii in recto casu, atque infinitam multitudinem significaret, tunc in patrio denariorum dici oportebat : & non solum in denariis, victoriatis, drachmis, nummis , sed etiam in viris idem servari oportet , quum dicimus , judicium fuisse triumvirum, decemvirum, non trium virorum , decem virorum.* Quis tam futilem sententiam in doctissimo togatorum non miretur? Vult enim , ut ex ejus verbis clarè colligitur , *mille drachmum* ita dictum , ut *drachmum* sit quartus casus singularis. Adeo hæc stulta opinio mentibus illorum veterum inoleverat,ut putarent *amphorarum* , *drachmarum* non posse dici conjunctim,

decem

decem millia amphorarum, sed *decem millia amphorum*, in qua sententia fuit C. Julius Romanus vetustissimus & doctissimus magister, ut à Charisio vocatur. Quis hoc ferat in tanto Critico? quasi Lucilius non dixerit *scalprorum forcipiumque Millia viginti* — Et Plautus Trinum. act. 2. sc. 4. *Mille drachmarum Olympicum*. Hæc Josephus, qui addere poterat hoc Terentii Heaut *Huic drachmarum argenti hæc mille dederat mutuum*: Josephi ergo judicio jocularis ista est Varronis stultitia, quod *Drachmum* & *Denarium* in *Mille drachmum*, & *Mille denarium*, quæ genitivi pluralis sunt, pro accusativis singularibus neutri generis habuit. At enim valde vereor, ne Varroni ea in re fiat injuria: nam in Ingolstadiensi ejus editione fide optimarum membranarum, quibus Faernus usus fuerat, ita scriptum habemus: *Cum perventum est ad millenarium, adsumit singulare neutrum, quod dicitur Hoc mille, à quo multitudinis fit Millia*. Veruntamen sic quoque tenebrosus est Varronis locus, neq; facile quis, quid verba ejus sibi velint, expidiverit. Illud quidem satis planum est, in triplici eum errore fuisse, quorum nullus vel puero non sit pudendus. *Mille* scilicet nomen substantivum, & genere neutrum, & numero singulare esse credidit, idque propterea, quod id cum genitivo construi videret. Legerat scilicet apud Plautum Milite: *Mille annorum vivunt. Habet mille modiorum auri*. Et Stich. *Velim mihi esse mille Modium argenti*. Hinc porrò satis intelligebat *Modium* non esse accusativum singularem neutri generis, sed *Modium* pro *Modiorum* esse dictum, quod nihil dubito, quin etiam in *Denarium* & *Drachmarum* usuvenire probe perspexerit. Sed tamen quoniam genitivum à nomine substantivo regi oportet, hos genitivos à nomine *Mille* regi existimans, *Mille* substantivum esse statuit. In quo quam turpiter ratio eum fugerit, hinc judicari poterit. Latine recte quæritur, *Quantum nummorum est in arca?* Sic scilicet passim legimus. Sed unum Catulli exemplum satis ei fidem fecerit: *Lugete ô Veneres Cupidinesque, Et quantum est hominum venustiorum*. Et hoc Juvenalis: *Quantum quisque sua nummorum possidet arca*. Jam in *Quantum* subauditur *Negotium*, quod idem significat ac *Res*, velut apud Græcos χρῆμα vel πρᾶγμα. Cum enim adjectivum & substantivum sint ex eorum

rum censu, quæ πρός τι, seu *Relata* dicuntur, ubicumque nomen Adjectivum est, inibi substantivum, cui adjiciatur, vel expressum, vel suppressum ac subaudiendum sit necesse est. Similiter igitur recte respondebitur: *Negotium* seu *Res mille nummorum* seu *nummum est in arca*. Atque hæc est plena & regulis artis consentanea oratio. Sed quoniam Romani compendia sermonis consuetudine consectabantur, sic factum est ut per Ellipsin figuratè dicerent *mille nummorum est in arca*, voce *Res* aut *Negotium* suppressa, quod ipsum in multis aliis usuveniebat. Verbi gratia: *Moris est*, *Hoc laboris magni est*, *Satis est auxilii*, *Parum est vini*; *Non nostræ opis est*, *Non mihi operæ est*. In quibus omnibus *Res* vel *Negotium* subauditur. Cum enim Genitivus omnis velut possessorem significet, cujus scilicet res est, ad substantivum nomen velut ad rem possessam referatur necesse est. Id enim Relatorum natura postulat. Est autem *Res moris* idem quod Mos, *Res laboris* quod labor, *Res auxilii*, quod auxilium, eodemque modo in cæteris, quod loquendi genus Latinos à Græcis mutuatos disertissimus Muretus in Variis lectionibus olim demonstravit. Ita Plauto Amphit. *Parva res voluptatum in vita*, est parva voluptas, pro quo & *Parum voluptatum*, seu *Parvum negotium voluptatum* dicere poterat. Similiter apud Phædrum cultissimum fabularum scriptorem legimus lib. 4. fab. 65. *Cum tentaret, si qua res esset cibi.* id est, si quis esset cibus, pro quo si dixisset, *si quid esset cibi*, *Negotium* suppressum esse intelligeremus. Non minus autem recte dixero, *Decem nummorum est in arca*, ut eodem modo *Res* vel *Negotium* subauditur. atque ita Paulum primi nominis Jurisconsultum loqui videmus, cujus verba sunt L. servum testamento Dig. de manumiss. testam. *Servum testamento ita manumisi: si juraverit se filio meo decem operarum daturum, liber esto.* Similiterque L. si peculium §. quædam. Dig. de Statu lib. *Cum decem operarum jussus est dare*, hoc est decem operas. Hac ratione & auctoritate satis defensus fuero, si mihi cognatum testamento decem talentorum reliquisse dicam. *Rem* porrò in eo subaudiri, ex Terentio discamus licet, in cujus Phorm. act. 2. sc. 3. legimus: *Si cognatus talentum rem reliquisset decem, Progeniem vestram usque ab avoatq; atavo esset proferens.* Jam nemo

tam

tam hebes futurus videtur, ut in hoc, *Reliquit mihi decem talentum*, *Decem* Substantivum nomen singularis numeri esse, & genitivum *Talentum* ab eo tamquam substantivo regi existimet. Satis quippe jam constat *Decem talentum* esse Syntaxin adjectivi nominis cum substantivo, Rectionem verò genitivi non esse regularem, sed figuratam, id quod per Ellipsin nomen *Rem* aut *Negotium* suppressum sit, à quo genitivus regitur. Flagitiosus igitur Varronis error est, quod in *Mille hominum* vel *nummum* Syntaxin genitivi cum substantivo esse credidit, adeoque *mille* adjectivum plurale patrii casus esse non intellexit. *En cor Zenodoti, en jecur Cratetis!* Neque tamen non multo majoris sunt flagitii, quæ cum alias passim, tum in hac ipsa adversus Varronem disputatione illustrissimus ille & incomparabilis Burdo noster designavit. Primum enim quod Varroni prius stulte in mentem venerat, avidissime arripuit, ut ne scilicet stultitiæ priores alteri relinqueret. *Mille*, ait, *purum putum substantivum est ut χιλιὰς Græcis.* Quod etsi ab Agellio quoque affirmatum, quam falsum absurdumque sit, satis jam demonstravi. nec quicquam in Lucillii versu momenti est: *Tu milli nummum potes uno quærere centum.* Scimus enim quæ literarum E, & I, fuerit affinitas, quamque nulla poëtis, ut ne versum morarentur, alteram pro altera ponere religio. Non magis ergo aut novum aut mirum videri debet, Lucillium *Milli* pro *Mille* posuisse, quam *Corpore* pro Corpori: *Sic facies faciei præstat, sic corpore corpus.* Cujus exemplo Ovidius Fast. 6. *In qua par facies nobilitate fuit.* Mitto jam, quod Lucillium satis constat plus æquo sibi sumere & à publica consuetudine discedere fuisse solitum, quo nomine à Varrone & Quintiliano reprehenditur, ut qui *Meille*, *Meillia*, *Meiles*, *Illei*, *puerei*, scribendum sibi duxerit. Deinde vero summa vi pugnat Burdo omninoque persuasum cupit omnibus, uti cum *Sesterium* in genitivo legimus, nos *Sestertia* legamus, dicamusque verbi gratia, *decem millia sestertia*, non Sestertium. quasi esset, *decem chiliades sestertia assium*, non decem millia assium seu nummorum sestertiorum. At enim Priscianus sibi Verrinas Ciceronis *in antiquissima scriptura emendatis codicibus* lectas fuisse, seque *Sestertium* pro sestertiorum, *Modium* pro Modiorum & *Medimnum* pro Medimnorum per

Syn-

Syncopam ſcripta inveniſſe teſtatur. Hoc Priſcianum dicere ipſe quoque Burdo confitetur, ſed quoniam, quæ in iſtis loquendi generibus ſit ſyntaxeos ratio, non intelligit, ingenio utitur, & omnia auctorum loca interpolare ac depravare poſtulat. Verbi gratia Ciceronis in Verrina 3. de Frumento numero 58. verba ſunt: *Facta eſt ſponſio ſeſtertium quinque millium.* quo loco Burdo extremam vocem *Millium* inducit, quod in voce *Seſtertium* ea ſubaudiatur, ut idem ſit *Quinque ſeſtertia*, & *quinque millia ſeſtertia*, quo tamen modo nemo veterum locutus eſt. Etſi enim *Seſtertia*, in plurali Adjectivum eſt, natura ſua, uſu tamen factum eſt ſubſtantivum, ſicut *Patria*, cum adjectivum ſit, in quo *Terra* ſubauditur, uſus tamen Subſtantivum fecit, ut alii adjectivo ſubjici vel ſubſtare poſſit, quod fit, cum dicitur, *Neapolis mihi materna patria eſt.* Similiter *Seſtertia quinque* ſubſtantive uſurpantur, ad ſignificanda totidem minæ ſeſtertiæ pondera, quæ conficiunt 125. aureos ſive ſcutatos, cum unumquodque Minæ pondus valeat decem aureis ſeu centum denariis, aut Juliis Romanis, vel Regalibus Hiſpanicis: ex quo *Seſtertium minæ pondus* (quod per ellipſin *Seſtertium* dicitur) 25. aureos, ſeu 250. denarios, hoc eſt, mille nummos, ſive aſſes, ſeſtertios valere omnes intelligunt. Non ergo Cicero *quinque millia ſeſtertia* dixit, ſed *Seſtertium* ſive *Seſtertiorum nummorum*, hoc eſt, *Aſſium ſemitertiorum*, qui duos ſcilicet aſſes & ſemiſſem valent, qui Romanis hodie *dimidii groſſi*, Germanis *Drit halb creuzer* vocantur, Denario ſcilicet pro denis crucigeris accepto. Ita mox Cicero numero 60. de eadem ſumma verba faciens: *Cogit Scandilium quinque illa millia nummum dare.* Et iterum: *Cogit Scandilium Apronio Seſtertium quinque millia mercedis dare.* Ejuſdem 2. Ver. de Juriſdictione num. 19. verba ſunt: *Seſtertium ducenta quinquaginta millia juſſu prætoris data.* Et mox: *Numerantur illa ſeſtertia ducenta quinquaginta Syracuſanis.* Simili modo 5. famil. epiſt. 20. *centum millia ſeſtertium*, & *centum ſeſtertia* indiſcriminatim dicit. Unde planum fit, idem eſſe *Quinque ſeſtertia*, *& quinque millia ſeſtertium*, ſive *nummorum ſeſtertiorum.* Neque quicquam negotii nobis exhibere debet, quod eſt apud Horatium: *Accipit & bis dena ſuper ſeſtertia nummum:* nam ibi *Seſtertia* non adjective poſitum eſt, nec

nec in eo *Millia* subauditur, sed velut de *Patria* dixi, naturam Substantivi induit, adeoque genitivum regit, quomodo *Culmen tecti* recte dixeris, etsi *Tectum* natura sit adjectivum, in quo *Culmen* subauditur, quæ ipsa in multis aliis est ratio, ut *Iusta funeris, Nemo homo* vel *hominum, Liber tertius Annalium, Altum maris, Locum æstivorum*, in quibus omnibus ejusdem nominis substantivi genitivus regitur ab adjectivo, in quo subaudiebatur. Sed nec Charisii quicquam nos movere debet sententia, negantis recte dici *Quinquaginta sestertium*, vel *Centies nummum*, cum tamen *quinquaginta sestertia*, & *centies sestertiū*, rectè dici agnoscat. Primum enim in aliis quoque alucinatum eum videmus, quale est, quod *ostrea* neutrū plurale esse negat, cum Lucillius perspicue dixerit, *Luna alit ostrea & implet echinos.* Ita *Pervigiliam* dicendum contendit, cum Pervigilium in Catulliani trochaici inscriptione & apud Livium, Suetonium, Tacitum & Petronium habeamus. *Favitor* quoque pro *Fautor nec auctoritate nec ratione dici* affirmat, cum eo Plautus Amphit. & Lucillius apud Nonium utantur. Horum similia multo plura afferri possent, sed vel ista satis sunt, ut ne quid ei temere credamus. Deinde habemus Livii locum lib. 40. *Sestertium nummum quater & vicies ab iis est exactum.* Ubi ridicule Burdo τὸ *Nummum* tolli jubet, quia Charisius neget recte dici *Vicies nummum*: nam causæ nihil est cur Charisio potius, quam Livio credatur, & ad Syntaxin nihil prorsus refert, sive *Vities nummum*, sive *Vicies sestertium* dicas, cum uterque genitivus pluralis sit, & alter cum altero semper intelligatur; pendeatque à Substantivo, quod per ellipsin subticetur. Integra enim oratio secundum regulas est: *Quater & vicies centena millia nummorum sestertium sunt ab iis exacta*, & per Syllepsin numeri, *est ab iis exactum.* Rem ita se habere docet Cicero, qui Dionem modò *decies sestertium*, modo *decies centena millia sestertium Verri numerasse* ait, ut in *Decies*, *Vicies*, *Centies*, *semper Centena millia* subaudienda intelligamus, adeoque nihil in hoc Capitolini loco mutari debet: *Omne convivium æstimatum dicitur sexagies centenis millibus sestertium*; quod quivis non indoctus 150. millia aureorum seu Philippeorum esse intelligit, cum *decies* Plutarcho teste sit 25. myriades drachmarum, sive 227. millia denariorum. Sic neque in Vel-

lejī

leji loco de Curione quicquam mutandum est: *Simulatione contra Pompeium & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit. Id gratis, an accepto centies sestertium fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus.* Nam eodem modo Cicero dixerat: *Multorum tabulis satisfactum vobis est, Sestertium decies numeratum esse.* Etsi ibi legi quoque potest, quomodo in nonnullis libris scriptis exstat, *numerata esse.* Utrovis enim modo integra oratio erit sive dicas, *Negocium decies centenorum millium sestertiorum esse numeratum:* sive, *Decies centena millia sestertiorum esse numerata.* Hanc Syntaxeos rationem quod non intelligeret Burdo, ista loquendi genera *barbara* esse pronunciare, & viginti quatuor auctorum loca interpolare ausus est, ut quin stultitiæ priores ferat, nihil te intercessurum arbitrer. quem in eo quoque fugit ratio, quod hunc Livii locum lib. 38. corrigendum censuit: *De pecunia summa, quam penderent Romanis Ætoli, nihil ex eo, quod cum Consule convenerat, mutatum: pro argento si aurum dare mallent, convenit, dum pro argenteis decem aureus unus valeret.* Contendit enim barbarismum esse *Aureus valet pro decem argenteis*, ac propterea præpositionem inducendam. Ratio ejus est, *quia Plinius soleat præpositionem omittere.* Itaque si huic Grammaticorum principi dicto audientes simus, quicquid Cicero, Cæsar, Livius, alii aliter quam Plinius dixerunt, barbarum judicare nos oportebit. Atqui ephebus quivis, qui nostra Grammatices præcepta cognoverit, omnem ablativum ab aliqua præpositionum sive expressa, sive suppressa regi intelligit, adeoque æque Livium ac Plinium Latinè locutum defendet: Plinium quidem Syntaxi irregulari, seu figurata, ut qui præpositionem constructioni necessariam per ellipsin subticuerit, Livium vero regulari, ut qui eam expresserit, quemadmodum & Seneca fecit lib. 7. de beneficiis cap. 15. *Non semper numero numerus æquandus est. aliquando una res pro duabus valet.* Sed ad *Mille Sestertium* & *Decies Sestertium* redeo, quæ ut per Genitivum pluralem efferri fiat manifestius, notat Priscianus à Tullio in Frumentaria Verrina dictum: *Sed tritici septies medimnum ex Nymphonis arationibus tollit.* aitque *Medimnum* esse Medimnorum. Burdo fatetur subaudiri *centena millia*, & nihilominus *Medimnum* esse adjectivum pugnat, quæ jam ejus notæ est non stultitia, sed insania,
ut

ut ellebori jugere, vel dicam omni Anticyra persanari nequeat, quid homini putas esse reliquum, nisi ut *Talentum* quoque dicat esse Adjectivum? quippeni? cum prorsum ad exemplum Sestertii dicatur *Mille Talentum*, *Decies centum millia talentum*. Valerius Maximus lib. 6. cap. 4. *Dario filiam in matrimonium cum decies centum millibus talentum pollicente*. Nec tamen hactenus tantum Burdonis delirat acumen. Monet enim nos, ut observemus, Latine quoque dici solitum *Ducentum millia* & *Sexcentum millia*, pro ducenta & sexcenta. Quomodo si denum annorum puer locutus fuissem, certo, non arbitrario vapulassem. Et tamen Lucillii versibus, ut nobis persuadeat, utitur. Sed eos minime bona fide, nec ut à Nonio laudati sunt, recitat. Verba enim Nonii sunt: *Sexcentum pro sexcentorum. Lucillius: Maximus si argenti sexcentum ac mille reliquit. Idem: Quid vero est, centum ac ducentum possideas si Millium?* Hic videmus prioris versus sententiam esse: Maximus si rem mille ac sexcentorum numorum argenti reliquit. Posterioris autem: Quid magni est, si rem centum ac ducentorum millium nummorum possideas? Ubi ergo sunt *ducentum millia*, & *sexcentum millia*, quæ Burdo nobis obtrudit? Tertius Lucillii versus est iste: *Millia ducentum frumenti tolle medimnum, Vini mille cadum*. Sed in eo legendum *Millia tu centum*, nemini non obesæ naris statim suboleat, ut sensus sit: Tu tolle negotium mille cadorum vini, & centum millium medimnorum frumenti. Sed neque non secunda intelligentium voluntate in superiore versu scriptum quis fuisse censeat: *Centum atque ducentum possideas si*. Eadem scilicet opera & legi pedariæ satisfiet, nec solœcismi poëta insimulari poterit. Et dubitamus adhuc, quin ex facili lectoribus libri tui probaturus sis, quæcumque in veterum Grammaticorum stultitiam dici possunt, ea longe recentiorum fatuitatem exsuperare? Vale Italiæ lumen, meque mutuè amare perge. Mediolano Calend. Majis anni M. DC. XXVIII.

ALBERICO ET CAROLO SEPTALIIS Mediolanensibus.

XV.

Nihil mirum est, idem ipsum vobis, nobilissimi juvenes, quod aliis plurimis in legendis linguæ latinæ auctoribus usuvenire, ut permolesta vobis accidat rei nummariæ, qua Romani & Græci utebantur, ratio. Sed ea molestia non magno negotio liberabimini, si hominum doctorum ea de re Syntagmata, quæ postremum exierunt, consulere volueritis, præcipueque *Petri Ciacconii Tolletani*, summi in omni disciplinarum genere viri, edita Romæ opuscula, & *Andreæ Schotti* rei nummariæ tabulas Antuerpianis typis descriptas, quos libros non dubito, quin ornatissima patris vestri bibliotheca contineat. Is enim cum Peripateticorum philosophorum & Medicorum ætatis nostræ familiam ducat, nec humanitatis studia fastidit, quod alii solent, sed quoties à graviorum curarum severitate laxare animum cupit, ad amœnitates istas divertere consuevit, eaque re vix ullo librorum carere animum inducit, quem ad veterum scriptorum intelligentiam momentum aliquod facere intellexerit. Sed quoniam Schottus *Manutios* & *Ciacconium* sequendos sibi putavit, egoque *Fulvium Vrsinum* & *Iustum Lipsium*, rectius Sestertia & Talenta ad hodiernum Romanæ monetæ usum revocasse arbitror, rem minimè vobis ingratam facturus mihi visus sum, si novas vobis tabulas conficerem, quarum inspectione dubium omne, si quod vobis inter legendum auctores objiciatur, discutere possitis. Eas ergo vobis nunc mitto, ut me officiorum, quibus me sibi ac vobis pater vester devinxit, memoriam conservare intelligatis. Verum hoc vos præmonitos velim, non eadem semper significatione Nummi vocem in auctoribus usurpari. Alias enim *Denarium* significat argenti, qui est decem assium, cui par est pretium Julii Romani & Regalis Castellæ. Sic Terent. Heaut. act.3. sc.3. *Mille drachmarum* & *Mille nummum* indifferenter pro mille denariis dixit,

dixit, qui & *Nummi argenti* dicuntur, ut Plaut. Pseud. *Nummum nusquam reperire argenti queo.* Et Mostel. *Locare argenti nemini nummum queo.* Alias *Nummus* significat *Drachmam auri*, seu decem denarios argenteos, qui Romæ hodie *Scutatus moneta* vocatur, decem puta Juliorum, quem vos Mediolani Ducatonem dicitis, Germani Talerum Philippeum. Livius lib.38. *Dum pro argenteis decem aureus unus valeret*, subaudi Nummis. Plaut. Rud. *Nummi octingenti aurei in marsupio infuerunt.* Idem Persa: *Sexcenti nummi quid agunt?* aurei puta, quos aliter ibidem vocat *Sexaginta minas*, id est, sexcentæ drachmæ auri, sive 600. scutati vel ducatones aut philippi. Et hic est *Nummus auri.* Absolute tamen cum *Aureus* dicitur, nummus auri sestertius intelligitur, qui valet. 25. denarios argenti sive Julios. Alius *Nummus* pro *didrachmo* accipitur seu duobus denariis argenti, ut Ciacconius notat in hoc Plauti loco Trucul. act.2. sc.7.

Nam jam de hoc obsonio de mina deminui modo quinque
Nummos: mihi detraxi partem Herculaneam

Josephus Burdo, qui turpe sibi putaret aliquid à Ciacconio discere, quem tamen multo se doctiorem esse facile intelligebat, quinque nummos interpretatur totidem drachmas auri, sive 50. denarios, quod ea sit Herculanea seu decima pars de quinque minis seu 500. drachmis. At enim servus non de quinque minis, quas meretrici ferre jussus erat, sed de una illa mina, qua obsonaverat, quinque se nummos ait detraxisse: quoniam decima Minæ pars sunt, decem denarii sint oportet, ex quo nummum duobus denariis hic valere apparet. Alias *Nummus* significat *Assem*, qui est nummus æreus penditque libram æris, ex quo & *Assipondius*, & *Assarius* dicebatur, voce *Nummus* per ellipsin suppressa. Aliter & *Libella* dicitur, Romanis hodie *Bajoccus*, Germanis *Ein creuzer* seu cruciger aut cruciatus, si philippeus centum cruciatis æstimetur. Hinc *Dupondius* est As vel Assis duorum ponderum, seu duarum librarum, hoc est, duo asses, pro quo *Bini æris* dicebant, ut subaudiretur *Nummi*. Sic *Tressis*, id est, tres asses, terni æris: *Quartussis, quinquessis, sextussis, septussis, octussus, nonussis, decussis, vicessis, tricessis, centussis*, sive quatuor æris, quini æris, seni æris, septeni æris, noveni æris, deni æris, viceni æris, triceni

æris, centeni æris, pro quatuor, quinque &c. centum asses. *Mille æris*, *mille assium*, *mille assariorum*, & *centum millia assium*, vel *centum millia æris*, subaudi nummum aut nummorum. Est autem *res mille æris* idem quod mille scutati, vel ducatones, vel philippi. Tandem *Nummus* plerumque significat *Sestertium*, id est, quartam denarii partem, qui Romæ *dimidius grossus* vocatur, qui valet duos asses & semissem, adeoque hac nota insignitur II S. quod est Asses duo & semis seu dimidius, aut L L S. id est, duæ libellæ æris & semis. Dicitur *Sestertius nummus* quasi as semitertius. Sæpe autem tam *Sestertius*, quam *Nummus*, in proferenda pecuniæ summa subticetur, adeoque indiscriminatim dicitur: Debet mihi quinque millia nummum sestertium, & Debet mihi quinque millia nummum, & Debet mihi quinque millia. Sed *Sestertium* neutro genere significat summam mille nummorum sestertiorum, quæ facit 25. scutatos, philippeos aut ducatones. Est autem nomen adjectivum, in quo substantivum aliquod necessario subauditur. Et quoniam Charisii monitum est: *In adjectivis absolutè positis subaudiendum, quod quisque voluerit*, modo scilicet sensui exprimendo ineptum non sit: propterea mihi, dum alii melius quid inveniant, *Pondus minæ* subintelligere placet. Cum enim Minæ pondus pendat decem scutatos, sive centum denarios, vel regales, vel Julios: duo minæ pondera conficiunt ducentos denarios, seu 20. scutatos. Ita minæ pondera duo & semis, sive pondus minæ sestertium summam 250. denariorum sive scutatorum 25. conficiet. Cæterum de nodo illo, quem ex Plauti Rudente Burdo affert, ubi Talentum magnum mille ducentis nummis seu scutatis valet, aliud quod dicam non habeo, nisi videndum esse, alia ne Cyrenis, ubi ea fabula agi fingitur, rei nummariæ ratio fuerit, ut scilicet nummus auri non nisi dimidium ejus, quod alibi valebat, Cyrenis valuerit. Nunc, si vobis libet, nóstras porrò Tabulas inspicite ac valete.

TABULA I.

Seſtertii Nummi.

Seſtertius	Valet aſſes ſeu bajoccos	
1	2 $\frac{1}{2}$	
2	5	
3	7 $\frac{1}{2}$	
4	10	*id eſt Denarium, ſeu Iulium, ſeu Regalem.*
5	12 $\frac{1}{2}$	
6	15	
7	17 $\frac{1}{2}$	
8	20	*id eſt duos denarios, ſeu Iulios, ſeu regales.*
9	22 $\frac{1}{2}$	
10	25	
20	50	
30	75	
40	100	*id eſt, decem denarios, ſive unum ſcutatum aut Ducatonem, aut Philippeum.*
50	125	
60	150	
70	175	
80	200	*id eſt, 20. denarios ſeu duos ſcutatos.*
90	225	
100	250	*id eſt, 25. denarios, ſive Aureũ Romanum.*
200	500	*ſive 5. ſcut. ducat. philippeos.*
300	750	*ſive ſcutatos 7. & dimidium.*
400	1000	*id eſt decem ſcutatos.*
500	1250	*id eſt ſcut. 12. & dimidium.*
600	1500	*id eſt ſcutatos 15.*
700	1750	*id eſt ſcut. 17. & dimidium.*
800	2000	*id eſt ſcutatos 20.*
900	2250	*id eſt, ſcut. 20. & dimidium.*
1000	2500	*id eſt ſcutatos 25.*

TABULA II.
SESTERTIA.

Seſtertia duo, vel duo ſeſtertia nummum, vel duo millia nummum, vel duo millia ſeſtertium

2 valent ſcutatos	50	
3	75	
4	100	
5	125	
6	150	
7	175	
8	200	
9	225	
10	250	
20	500	
30	750	
40	1000	
50	1250	
60	1500	
70	1750	
80	2000	
90	2250	
100	2500	— *Hoc ſic effertur, Debet mihi*
200	5000	*centum, debet centum ſeſtertia,*
300	7500	*debet centum millia ſeſtertium.*
400	10000	— *Debet quadringenta, debet*
500	12500	*quadringenta nummum, de-*
600	15000	*bet quadringenta millia ſe-*
700	17500	*ſtertium.*
800	20000	
900	22500	
1000	25000	

TA-

TABULA III.

Decies Seſtertium &c.

Cum Adverbiis ſemper ſubauditur Centena millia, & in Seſtertium ſubauditur Nummum ſeu Nummorum.

Decies, vel Decies ſeſtertium, vel decies centena millia HS, vel mille ſeſtertia valet ſcut. millia 25.

Undecies valet ſcut. ſeu ducatonum millia 27 & 500

Duodecies	*millia* 30	
Tredecies	32 & 500	
Quaterdecies	35	
Quindecies	37 & 500	
Sedecies ———	40	
Decies ſepties	42 & 500	
Decies octies	45	
Decies novies	47 & 500	
Vicies, vel Vicies HS. ——	50	
Tricies	75	
Quadragies	100	*Germanis dicitur Tonna.*
Quinquagies ———	125	
Sexagies	150	
Septuagies	175	
Octogies	200	*Germanis duæ Tonnæ.*
Nonagies	225	
CENTIES, vel Centies HS.	250	
Ducenties	500	*Quinq; Tonnæ. Dimidius Mil-*
Trecenties	750	*lio Italis.*
Quadringenties	1000	*Italis Millio. Germ. Decem*
Quingenties	1250	*Tonnæ.*
Sexcenties ———	1500	*Millio unus & ſemis.*
Septingenties	1750	
Octingenties	2000	*Milliones duo, viginti Tonnæ.*
Nongenties	2250	
MILLIES HS. ———	2500	*Milliones 2 ½ Tonnæ 25.*
Millies decies	2525	*Million. duo, & millia 525.*
Millies centies	2750	*Milliones duo & millia 750.*
Bis millies		*Milliones quinque.*
Bis millies centies		*Milliones quinque & millia 250.*
Tres millies		*Milliones ſeptem & dimidius.*
Quater millies HS.		*Milliones decem.*

TABULA IV.

Drachmæ ſeu Denarii.

Drachma una ſive Denarius unus valet decem aſſibus ſeu bajoccis, ſeu cruciatis, qui ſunt quatuor nummi ſeſtertii.

Drachmæ ſeu Denarii			
10.	valent aureum, ſeu ſcutatum, ſeu ducatonem aut talerum philippeum	1	
20		2	
30	————————	3	
40		4	
50		5	
60	————————	6	
70		7	
80		8	
90	————————	9	
100		10	*Et hi valent Minam.*

TABULA V.

Mina.

Mina valet centum drachmas ſeu denarios, ſive decem ſcutatos, ducatones, philippeos.

Minæ			
2	valent ſcutatos, ſeu ducatones aut philippeos	20	
3		30	
4		40	
5	————————	50	
6		60	
7		70	
8		80	
9		90	
10	————————	100	
20		200	
30		300	
40	————————	400	
50		500	
60		600	*Et hæ valent Talentum.*

TABULA VI.
Talentum.

Talentum valet Sexaginta minas, ſive 600. ſcutatos, philippeos, ducatones.

Talenta		
2	valent ſcutatos, philippeos, ducatones	1200
3		1800
4		2400
5		3000
6		3600
7		4200
8		4800
9		5400
10		6000
20		12000
30		18000
40		24000
50		30000
60		36000
70		42000
80		48000
90		54000
100		60000
200		120000
300		180000
400		240000
500		300000
600		360000
700		420000
800		480000
900		540000
1000		600000

Syllabus Auctorum linguæ Latinæ AEtatis Aureæ.

MArc. Tullius Cicero, editus à Petro Victorio, Paulo Manutio, Dionysio Lambino, Jano Grutero, Alexandro Scoto. Ejus editiones Venetæ recentiores flammis aboleri debebant, cruces vero figi Typographis, ut documento sint aliis, ne tam improbo furto emtores argento emungere & depeculari audeant. Senatui certe Veneto curæ esse oportebat, ne istæ Typographorum fraudes tam deformem Veneto nomini maculam impune imprimant.

Plauti Comœdiæ editæ à Plantino & Raphelengio & postremum à Friderico Taubmanno cum magni ponderis & oneris commentario.

Terentii Comœdiæ editæ à Gabriële Faerno & M. Ant. Mureto. In eas commentarii Donati & Eugraphii veterum Grammaticorum editi sunt Lutetiæ Parisiorum.

In Terentium Index Augustini Gambarelli editus est Bergomi.

Ennii fragmenta omnia cum commentario Hieron. Columnæ edita sunt Neapoli: Annales cum Pauli Merulæ Comment. Lugduni Batavorum.

Lucillii fragmenta edidit Franciscus Dusa Lugduni Batav.

Fragmenta veterum poëtarum Latinorum edidit Henricus Stephanus.

Fragmenta Historicorum Latinorum collecta ab Antonio Augustino una cum Fulvii Ursini notis edidit Plantinus.

Catonis opera à se collecta & restituta edidit Ausonius Popma Lugduni Batavor.

Lucretii poëmata cum Lambini comment. edita Paris. & Francofurti.

Lucretium cum Oberti Gifanii Indice edidit Plantin. & Rapheleng.

Cæsaris opera cum variorum notis edita Francofurti.

Cornelius Nepos (male vulgo Æmilius Probus) cum Savaronis notis editus Lutetiæ, & cum Lambini, Schotti, aliorumque comment. Francofurti.

Catul-

Catullus, Tibullus, Propertius editi à Plantino & Raphcleng. & cum variorum comment. Francofurti.

In Propertium commentarius Johannis Passeratii, quo numquam quicquam visum fuit perfectius, editus Parisiis.

Varronis opera omnia cum suis notis edidit Ausonius Popma Lugduni Batavor. Eadem cum Antonii Augustini, Jos. Scalig. &. Pet. Victorii notis Lutetiæ.

Varronis libros de lingua latina infinitis locis emendatos edidit Gaspar Scioppius Ingolstadij anno 1605.

Virgilij opera cum commentario Servij ex bibliotheca Petri Danielis & Gasp. Scioppij edita Parisiis anno 1600.

In Virgilium vastæ molis commentarios ediderunt Iacobus Pontanus & Ludovicus Cerda Jesuitæ.

Horatium edidit Muretus, Xelander, Cruquius, Heinsius, & cum commentar. Lambinus & Marcilius, cum Paraphrasi Frideric. Cerutus.

Sallustii opera cum variorum notis & comment. edidit Gruterus Francofurti, & Raphelengius Lugd. Batavor.

Livii opera cum variorum notis Franciscus Modius Francofurti edidit, sine notis Gruterus ibidem, sed ea editio parum respondit Gruteri voto, neque est ex lectorum usu, cum typographus typis obsoletis & evanescentibus usus fuerit, operæ verò frequentius oscitaverint.

Catalecta Virgilii & poëtarum edidit Parisiis Petrus Pithœus anno 1590. & cum Josephi Scaligeri suisque notis Frideric. Lindebrugius Lugduni Batavor. 1595.

Vitruvium de Architectura cum comment. edidit Daniel Barbarus Venetiis anno 1567. ubi & anno 1557. editæ sunt annotationes in eundem Guilielmi Philandri.

Bernardinus Baldus Urbinas de Vitruvianorum verborum significatione eruditissimum Commentarium edidit Augustæ Vindel. 1612.

Ætatis Argenteæ.

Ovidii opera cum commentariis variorum Francofurti. In ejus Metamorphôsin, Tristia. & de Ponto comment. edidit Pontanus Jesuita.

Vellejus Paterculus editus à Lipsio, Acidalio, aliis.

Vale-

Valerius Maximus editus à Pighio , Lipſio , Colero.

Curtii hiſtoriam edidit Modius , & Acidalius , cumque commentario ſuo Matthæus Raderus Jeſuita.

Dictys Cretenſis de bello Trojano cum Merceri notis Lutetiæ.

Cornelius Celſus de re medica.

Phædri Augusti liberti fabulas Æſopicas edidit Rigaltius Pariſiis.

C. Julii Hygini Mythologica & Aſtronomica edidit Comelinus.

Aſconius Pedianus in orationes Ciceronis editus à Manut. & Hotoman.

Senecæ Rhetoris & Senecæ Philoſophi opera cum variorum notis edita Pariſiis & Lugduni Bat.

Senecæ Tragœdias cum comment. edidit Delrius Jeſuita.

Perſius cum Vineti, Pithœi , Marcilii notis editus Pariſiis, cum paraphraſi Friderici Ceruti Veronæ, cum comment. Caſauboni Pariſ.

Lucanus cum comment. Baſileæ.

Columella cum Catone, Varrone & Palladio de re ruſtica cum Fulvii Urſini notis editus à Comelino 1593.

Pomponius Mela & Julius Solinus à Schotto Jeſuita editus Antverp.

Manilii Aſtronomica edita cum comment. Joſ. Scalig. Pariſ. & Lugduni Bat.

Quintiliani Patris Declamationes editæ à Pithœo apud Comelin.

Ætatis Æneæ.

Quintiliani Oratoriæ Inſtitutiones editæ Pariſ. & Lugdun.

Plinii majoris Hiſtoriam edidit Jacobus Dalecampius.

Plinii minoris epiſtolas & Panegyricum edidit Caſaubonus.

Suetonium edidit Beroaldus, Torrentius, Caſaubonus.

Tacitum cum variorum notis edidit Gruterus.

Flori hiſtoriam cum variorum notis edidit Comelinus.

Frontinum de Aquæductibus & Coloniis edidit Onuphrius Panuinius. Ejuſdem Stratagemata edita ſunt cum Vegetio.

Statii poëmata cum veterum & recentiorum notis edita ſunt Pariſiis.

Vale-

Valerium Flaccum edidit Ludovic. Carrio.

Silium Italicum doctissimus puer Daniel Heinsius una cum crepundiis suis edidit Lugduni Batavor.

Solinus una cum Mela editus est à Schotto.

Martialem cum Indice & comment. editum habemus Parisiis, in eumque commentaria & notæ exstant Raderi, Ramiresii, Gruteri, Scriverii, aliorum.

Juvenalis cum Comment. & notis variorum editus est Parisiis, & cum paraphrasi Friderici Ceruti Augustæ Vindel.

Ætatis Ferreæ.

Agellii (vulgo Auli Gellii) noctes Atticæ editæ ab H. Stephano Lutetiæ Parisiorum.

Justini Historia ex Trogo Pompejo, edita à Jac. Bongarsio.

Apulejus à Vulcanio editus Lugduni Batavor. cum comment. Beroaldi & notis Stevechii Basileæ cum Petri Colvii notis Lugd. Bat. in eum Symbola Critica Gasp. Scioppii Augustæ Vindel.

Vegetius de re militari cum comment. Stevechii.

Ejusdem de re veterinaria seu Mulomedicina edita à Sambuco.

Aurelii Victoris historia edita ab And. Schotto Jesuita. Rhetores antiqui Latini editi à Petro Pithœo, quorum Rutilius est Quinctiliano antiquior.

Historiæ augustæ scriptores Spartianus, Lampridius, Trebellius Pollio, Capitolinus, Vulcatius & Vopiscus cum doctissimis Casauboni & Claudii Salmasii comment.

Panegyrici duodecim à Grutero, Acidalio & Ritthershusio recogniti.

Censorinus de die natali editus ab Aldo Manutio.

Apicius de re culinaria cum notis Tiguri.

Ausonius cum Eliæ Vineti comment. & notis Jos. Scaligeri.

Claudianus cum notis Delrii.

Gratii & Nemesiani poëmatia cum notis edidit Robertus Titius.

Ammianus Marcellinus editus à Lindebrugio Hamburgi.

Julii Obsequentis de Prodigiis Lugduni.

Mar-

Martianus Capella cum Hugonis Grotii notis.

Q. Sereni Sammonici carmen, Rutilii Itinerarium & Symposii Ænigmata exſtant inter Poëmatia vetera edita Pariſiis 1590.

Auctores finium regundorum à Nic. Rigaltio editi Pariſ. qui de ſingulorum ætate in præfatione monet.

Inſcriptionum antiquarum volumen ingens edidit Janus Gruterus.

FINIS.